Urmărind analiza faptelor de limbă cuprinse în paginile lucrării de față, cititorul va observa că exemplele aduse în discuție sînt de două feluri: unele care nu se conformează, cu toată strictețea, anumitor reguli gramaticale și altele care, constituind ușoare abateri de la acestea, reprezintă forme și construcții noi cu tendință de generalizare.

Numeroasele citate ilustrative privind cu deosebire ultima categorie de exemple demonstrează, o dată mai mult, că limba este un fenomen în continuă mișcare, dezvoltîndu-se în ritm cu însuși progresul societății, fiind vorba nu numai de îmbogățirea vocabularului cu noi elemente, ci și de perfecționarea mijloacelor sintetice.

Aducînd în discuție un cît mai mare număr de exemple pentru a releva și ceea ce îi dăunează cu adevărat vorbirii, și ceea ce o ajută să se perfecționeze, lucrarea de față constituie o contribuție la cultivarea limbii noastre naționale.

Lei 4,50

N. Mihăescu

ASPECTE LEXICALE ȘI GRAMATICALE ALE LIMBII ROMÂNE LITERARE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

N. Mihăescu
DOCTOR ÎN FILOLOGIE

ASPECTE LEXICALE ȘI GRAMATICALE ALE LIMBII ROMÂNE LITERARE

Editura științifică și enciclopedică
BUCUREȘTI, 1978

COPERTA: KLARA TAMÁS-BLAIER

CUVÎNT ÎNAINTE

Limba română a cunoscut în ultimele trei decenii o dezvoltare impetuoasă. Faptul acesta este întru totul explicabil dacă ţinem seama de marile transformări petrecute în viaţa poporului nostru, de schimbările profunde care au avut loc în societate şi pe care limba le reflectă în toate compartimentele ei.

Fenomenul cel mai caracteristic al limbii române actuale este rapida îmbogăţire a vocabularului cu termeni care denumesc noile achiziţii ale ştiinţei şi tehnicii, ale culturii în general. Fie prin împrumuturi, fie prin mijloace proprii de formare a cuvintelor, lexicul românesc şi-a sporit considerabil capacitatea de expresie, oferind vorbitorilor posibilitatea de a reda, în scris ori prin viu grai, ideile cele mai subtile şi sentimentele cele mai delicate.

Paralel cu îmbogăţirea vocabularului, sintaxa, deşi mai puţin deschisă inovaţiilor, înregistrează şi ea apariţia unor construcţii noi, multe dintre ele alcătuite într-un mod diferit faţă de normele limbii literare.

De bună seamă că, în căutarea febrilă a mai multor modalităţi de expresie inedite, apar, pe lîngă o sumă de realizări valoroase, şi unele forme care reprezintă abateri de la normele limbii literare.

Scopul principal al lucrării de faţă este acela de a semnala şi comenta aspecte lexicale şi gramaticale care au o mare frecvenţă în limba română literară şi care consti-

tuie, unele, incorectitudini în raport cu normele în vigoare, iar, altele, inovații lingvistice.

Numeroasele citate la care am apelat pentru a ilustra diferitele aspecte discutate dovedesc nu numai frecvența anumitor fenomene care ies de sub rigoarea normei, ci și faptul, deosebit de important, că limba română literară trebuie privită în perspectiva dinamicii ei. Căci, așa cum a arătat acad. Al. Graur, „normele trebuie din cînd în cînd modificate pentru a le adapta la realitate"[1].

Realitatea lingvistică arată că limba noastră literară, care a evoluat continuu, devenind mai bogată și mai suplă, este deschisă inovațiilor, îndeosebi celor care provin din limba vorbită.

Sperăm că unele dintre faptele lexicale și gramaticale pe care le aducem în discuție vor reține atenția cercetătorilor interesați în studierea limbii române actuale și a tendințelor ei de dezvoltare. Sperăm, de asemenea, ca semnalarea și comentarea acelor fapte care, deși nu încalcă normele structurale ale limbii noastre, denotă totuși spiritul inovator al acesteia, să constituie un prilej de reflecție.

Ținem să exprimăm și pe această cale mulțumiri călduroase academicianului Al. Graur precum și Redacției de lingvistică a Editurii științifice și enciclopedice pentru sugestiile făcute la lectura manuscrisului lucrării de față.

AUTORUL

[1] Al. Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973, p. 24.

Aspecte lexicale

1. Neologismul și reacțiile față de el

Caracteristica dominantă a limbii române literare, în epoca actuală, este procesul foarte activ de îmbogățire a vocabularului. Și nu e vorba numai de termeni noi destinați să numească noțiuni ale științei și tehnicii, în continuu progres, dar și de cuvinte, fie împrumutate, fie formate cu mijloace proprii, menite să exprime adesea, cu mai multă precizie și nuanțare decît cele existente înainte, o gamă largă de sentimente și idei.

Reacțiile față de acest fenomen sînt și astăzi oarecum asemănătoare cu acelea din unele perioade mai vechi ale limbii noastre: unii se declară receptivi față de spiritul său înnoitor, pe care îl și întreține cu scrisul lor, alții se arată mai refractari, susținînd că vocabularul ar dispune de tot ce-i trebuie omului să se exprime. Sigur, referitor la acest ultim punct de vedere, se poate face observația că, dacă limba are capacitatea de care se vorbește, aceasta se datorează tocmai faptului că, de-a lungul vremii, ea n-a încetat să selecteze elementele de care avea nevoie, asimilîndu-le potrivit structurii sale gramaticale.

Poate împotrivirea unora față de acest proces înnoitor al vocabularului să se datoreze părerii că limba ar avea de suferit din punctul de vedere al specificității sale. Nimic mai eronat, căci limba își menține caracteristicile sale de structură atît în ceea ce privește vocabularul, cît și în ceea ce privește gramatica.

Stabilitatea vocabularului este asigurată de existența fondului principal lexical care e relativ constant[1].

Dacă ținem seama de faptul că fondul principal lexical, în general, nu se schimbă, că din acest fond „fac parte cuvintele care au rădăcini profunde în limbă", că sînt „cele care au dat naștere la numeroase derivate, care au mai multe sensuri, care intră în expresii frazeologice și mai ales sînt mult întrebuințate"[2], dispare și considerentul strict subiectiv al celor care — dealtfel, puțini la număr — cred că elementele lexicale de împrumut „strică" limba.

Că realitatea lingvistică, ea însăși, după cum rezultă din întreaga-i evoluție, nu ține seama de asemenea „argumente", se poate vedea cu ușurință cercetînd unele opinii exprimate, în trecut, cu privire la cuvintele recent împrumutate și, bineînțeles, la acelea derivate din neologisme, cu mijloacele proprii limbii noastre.

Să nu ducem analiza prea departe în trecut, de pildă, la purismul latiniștilor, ci să o oprim la unele momente mai apropiate de epoca noastră, spre a constata, în lumina aspectelor actuale ale vocabularului, cît de hazardate au fost și pot fi unele aprecieri în sensul că anumite neologisme nu se vor impune.

Titu Maiorescu, bunăoară, pe bună dreptate critica unii termeni din dicționarul academic al lui Laurian și Massim despre care afirma că „nu pot avea speranță să primească drept de cetățenie în limba română" — căci în adevăr, *dapatic* (măreț), *dedecore* (rușine), *frecente* (adeseori) și altele la fel nu au rămas. El se înșela, totuși, atunci cînd considera ca fiind „de prisos" unele neologisme, respingîndu-le. Nu este lipsit de interes să aflăm cu ce cuvinte nu era el de acord; care erau motivele pentru care le respingea și, de asemenea, să vedem ce soartă au avut acele cuvinte.

Iată un pasaj caracteristic din studiul *Neologismele* (1881): „Pentru ce să zicem de ex.: este *suficient*, cuvînt pe care nu-l înțelege nici un țăran român, și să nu zicem

[1] Vezi Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura științifică, 1968, p. 271.

[2] *Ibidem*.

«este de-ajuns», cuvînt de origine asemenea latină, însă înțeles de toată lumea? Tot așa va trebui să zicem «a ajunge la ceva» în loc de *a parveni;* «agerime» în loc de *sagacitate;* «adîncit» în loc de *aprofundat;* «dinadins» în loc de *cu intențione;* «deșertăciune» în loc de *vanitate;* «a aiuri» în loc de *a delira, a divaga;* «a înapoia» în loc de *a restitui;* «aprig» în loc de *avid* și *impetuos;* «aspru» în loc de *sever*"[1].

În legătură cu acestea, cîteva observații se impun: 1) pe lîngă cuvintele propuse, în limbă au intrat și au rămas și cele considerate ca indezirabile sau, cu expresia maioresciană, „de prisos"; 2) nu toate cuvintele preferate de critic acoperă exact sensul celor respinse: *aprig*, de pildă, nu e totuna cu *avid* și *impetuos;* 3) chiar cînd sensul celor două serii de cuvinte este identic, neologismele au și o funcție stilistică, din punctul de vedere al varietății expresiei; argumentul că un anume cuvînt este sau nu pe înțelesul țăranului rămîne în afara problemei de principiu, căci pot fi neologisme pe care să nu le înțeleagă chiar un om cu o pregătire intelectuală superioară, fără ca aceasta să le facă inutile.

Firește, atitudinea lui Maiorescu față de neologisme rămîne, în principiu, justă. Cît privește faptul că eminentul critic și-a manifestat unele rezerve față de adoptarea anumitor cuvinte de felul celor citate, aceasta se explică prin necesitatea imperioasă în epocă de a se pune o stavilă în calea valului de împrumuturi lexicale efectuate fără discernămînt. În atari condiții, nota excesiv critică a poziției maioresciene nu-i știrbește acesteia cu nimic caracterul principial.

Ar mai fi de adăugat că înșiși scriitorii despre care Titu Maiorescu a avut aprecieri pozitive foloseau, la acea vreme, multe neologisme, unele chiar dintre cele combătute de critic, dar păstrate în limba literară.

Alexandru Odobescu, de pildă, în *Istoria arheologiei*[2], folosește, printre altele, următoarele neologisme: *cupiditate* (p. 7), *prezumțios* (p. 69), *tumultuos* (p. 90),

[1] Titu Maiorescu, *Critice*, II, Editura Socec, f.a. (prefața datată 1908), p. 154.

[2] *Opere*, IV, Editura Minerva, 1919.

fastuos (p. 102), *fastidios* (p. 134), *obstinațiune* (p. 254) și chiar *sagacitate* (deci, nu *agerime*) în acest context: „Ne bucurăm și ne minunăm de sagacitatea lui Erodot...“ (p. 32). Scriitorul întrebuințează însă în alte locuri ale aceleiași lucrări și pe *agerime* („cu agerime și cu vîrtoșie“, p. 78) și pe *aprig* („aprig la dobîndă“, p. 92).

Dar Maiorescu însuși recurge la numeroase neologisme, cu toate că existau în limbă cuvinte cu sens echivalent și cu toate că nici pe cele folosite de el nu le-ar fi înțeles țăranul. Aceasta demonstrează, o dată mai mult, necesitatea folosirii neologismului după trebuință. Cîteva exemple, unele chiar din textul studiului *Neologismele: incongruență* (I, 99)[1], *emblematic* (I, 217), *vivacitate* (II, 38), *expresie congruentă* (II, 155), *pernicioasă* (II, 175), *ostensibil* (III, 182, 204), *fecunditate* (III, 254), *obliterat* (III, 222).

Cu toate acestea, așa cum am menționat, atitudinea criticului față de neologisme în esență este justă, căci studiul citat cuprinde cîteva adevăruri verificate de însăși practica vorbirii. Iată un asemenea adevăr exprimat de Maiorescu: „Acolo unde astăzi lipsește în limbă un cuvînt, iar ideea trebuie neapărat introdusă vom primi cuvîntul întrebuințat în celelalte limbi romanice, mai ales în cea franceză. (Nu vorbim de termenii tehnici.) Și în privința acestui principiu credem că ne putem ușor înțelege mai toți scriitorii. El deschide poarta cea mare pentru neologismele ce se introduc și trebuie să fie introduse în vechea limbă română“[2].

Desigur, scriitorii la care se referă Titu Maiorescu — și el însuși — aplică principiul enunțat într-un sens mai larg, folosind acele neologisme pentru care există echivalente în limbă, dar care par a fi utile pentru a varia și a nuanța expresia.

Cel care trece ușor peste adevărul acestui principiu ce contribuie la evoluția oricărei limbi și crede că poate

[1] În paranteză sînt notate: volumul din *Critice* (ediția citată) și pagina.

[2] *Critice*, II, p. 154—155.

ridica obstacole în calea cutărui sau cutărui neologism se înșeală. I se poate întîmpla aceasta chiar și unui lingvist ca Sextil Pușcariu, care în privința neologismelor a avut o atitudine pozitivă, îndeosebi în acceptarea neologismelor de origine romanică, în sublinierea valorii stilistice a neologismelor.

În capitolul *Influențe culturale* din lucrarea sa *Limba română*, I (1940), Sextil Pușcariu se ocupă, pe larg, de problema neologismului, pronunțîndu-se împotriva întrebuințării excesive și neîngrădite a acestuia. Dar cine poate tempera excesul și determina îngrădirea folosirii cuvintelor străine? Iată răspunsul lingvistului român la această întrebare: *„Măsura în care voi întrebuința neologismul nu mi-o poate da decît bunul simț și tactul. Neologismul e cerut de ambianța în care-l întrebuințez și e justificat de pregătirea auditoriului meu de a-l înțelege și de a-l gusta“* (sublinierea aparține lui S.P.)[1].

Nu poți să nu fii de acord cu un atare criteriu. În spiritul lui, autorul lucrării analizează poziția maioresciană față de neologism și face următoarea observație: „Ca în atîtea alte cazuri, teoria nu se potrivește cu realitatea. Titu Maiorescu, luptătorul cel mai bine înarmat împotriva școalei latiniste, îndreptîndu-se împotriva ușurinței cu care era adoptat neologismul, devenea el însuși purist. Dar purismul — oricare ar fi țelurile lui — s-a adeverit și de astă dată neputincios“[2].

Necesitatea de a se zăgăzui afluența neologismelor întrebuințate de-a valma, mai ales în coloanele presei din epoca de după primul război mondial, avea să imprime și atitudinii, în principiu, judicioase, a valorosului lingvist clujean trăsătura unei accentuate exigențe. Astfel, după ce fixează criteriul citat al „admisibilității neologismului“, iată ce declară Pușcariu:

„Într-o scriere cu caracter popular sau într-o bucată literară cu un subiect luat de la țară putem spune *mănunchiu* sau *chită* în loc de *buchet*, *horbotă* în loc de *dantelă*, *becisnic* în loc de *mizerabil*, *capete* în loc de

[1] Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Editura Minerva, 1976, p. 392.

[2] *Ibidem*, p. 389.

dobîndă, *bobotire* în loc de *inflamație*, *prînzișor* în loc de *dejun* și se potrivesc bine expresii perifrastice ca: *luare aminte* pentru *atențiune*, *ființă de față*, pentru *prezență*, *cu trecere* pentru *influent*, *pe apucate* în loc de *incidental*, *vorbă aiurea* în loc de *divagație*, *a da drumul* în loc de *a expedia*, *afară din cale* în loc de *extraordinar*, *fuga cailor* în loc de *galop*, *fără șir* în loc de *incoerent*, *ascuțit la minte* în loc de *ingenios*, *fără voie* în loc de *involuntar*, *de căpetenie* în loc de *principal*, *părere de rău* în loc de *regret*, *peste drum* în loc de *vis-à-vis*, *de bună voie* în loc de *voluntar*"[1].

În acest fel se pronunța Sextil Pușcariu în anul 1940, cu privire la unele neologisme care, deși respinse atunci, se bucură astăzi de o largă circulație. În adevăr, spre a ne limita la două exemple, cine, acum, spune *ființă de față* pentru *prezență* și *a da drumul* (unei scrisori sau unui colet) în loc de *a expedia* (o scrisoare sau un colet)?

Într-o listă de cuvinte întocmită de Sextil Pușcariu, ni se prezintă, cum el însuși se exprimă, „corespondente populare pentru neologisme ce ne par celor mai mulți orășeni fără echivalente în românește"[2].

Iată această listă:

„abilitate: «N-ai *apucătură*! Dă-mi mie ciocanul, să-ți arăt eu cum se bat cuiele» (Brașov);

aglomerație = *îmbulzeală*[3]. Imaginea care stă la baza acestei figuri trădează marele aport pe care l-a adus limbii viața pastorală;

a se aproviziona: la Bran o femeie mă îndemna: «De acu căpuiți-vă cu ouă, că au început găinile să se fulguie»;

[1] Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 395.

[2] *Ibidem*, p. 397.

[3] În legătură cu acest cuvînt, trebuie amintit că S. Pușcariu, în Raportul către Comisia Dicționarului limbii române (prima fasciculă), îl cita drept „echivalent" al altui neologism: *busculadă* („... cel care venind din Paris va spune în București că «la gară a fost busculadă mare», neaducîndu-și aminte de vorba românească *îmbulzeală* — sau afectînd a o fi uitat — nu îmbogățește întru nimic tezaurul lexical al limbii sale", p. XIX).

în bandulieră: arciș sau *arcește*. Acest adverb, auzit în Bucovina, e desigur un termen vechi militar sau vînătoresc, de pe cînd arcul era o armă obișnuită;

banal: răsuflat;

chintesență se redă în graiul popular, care iubește imaginile concrete, prin *floare*, *frunte* și mai ales prin cuvîntul cu atît de poetice rezonanțe: *lamură;*

compromis: deochiat;

credul: bizuitor;

impozant: arătos, *arătătos;*

laș: becisnic, care la origine însemna «fără cinste», deci «lipsit de simțul demnității»;

obseda are, la poporul nostru de păstori, un corespondent foarte plastic: *mă paște un gînd;*

ocupa: în Brașov am auzit: «Pune zama în ulcică, ca *să nu cuprindem* oala cea mare»;

promite se exprimă pretutindeni prin *făgăduiește;* prin Banat însă se zice și *a îmbuna*, sens întrebuințat desigur, la origine, față de copiii care plîngeau și-i îmbunai făgăduindu-le ceva: «Tata mi-a îmbunat 200 coroane parte și pînă acum nu mi-a plătit-o» (din Oravița)"[1].

Sigur, există în românește — așa cum rezultă și din lista citată — destule corespondente populare pentru multe neologisme, dar și acestea din urmă își justifică prezența în vorbire, dacă sînt folosite cu tact și măsură, ceea ce îi poate conferi expresiei un anume relief stilistic.

Dealtfel, neologismul își face, nu o dată, apariția și în contexte în care s-ar părea că el nu-și are locul. Așa, de pildă, Cezar Petrescu susținea, într-un articol intitulat *Neologisme și arhaisme* și publicat în anul 1928, că opera literară a lui Mihail Sadoveanu e ferită de neologisme, căci „scriitorul, în fața peisajului și mediului rural se exteriorizează într-un vocabular cît mai pur românesc". Împărtășind acest punct de vedere, Sextil Pușcariu citează următorul pasaj din articolul amintit:

„Un Sadoveanu scrie firesc, cea mai pură și mai fluidă limbă românească, fiindcă simte și cugetă imuabil într-o asemenea limbă — dar și fiindcă decorul, personajele, atmosfera, mediul operei sale, în mod fatal apar

[1] Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 399—400.

și se formulează (?) expresivității în vocabular autohton, cruțat de invazia neologismului fiindcă e cruțat și de noțiunile respective. Fără voie, prin simpla dictare a instinctului artistic și prin tainicul mecanism al creației, *scriitorul în fața peisajului și mediului rural se exteriorizează într-un vocabular cît mai pur românesc* (subl. ns.) căci pentru toate noțiunile de peisaj, de acțiune, de comparație și de sugestie, află cuvîntul de-a gata, existînd în decor, în mediu și în subiect, respirat odată cu aerul încorporat peisajului, oamenilor și subiectului. *Aci, neologismul e strigător și deplasat; neartistic și inutil*"[1] (subl. ns.).

De notat că scrierile marelui nostru prozator nu ocolesc neologismul nici atunci cînd este vorba de evocarea peisajului sau de un subiect din mediul rural.

Cu titlu ilustrativ, să ne referim la una dintre capodoperele sadoveniene și anume la *Țara de dincolo de negură*, apărută la doi ani după ce a fost publicat articolul lui Cezar Petrescu.

Țara de dincolo de negură este, după cum se știe, o carte, prin excelență, de evocare a unui decor mirific: bălțile Dunării, luncile cele mari de sălcii, ponoare și miriști cu vînat bogat, în zile frumoase ori toamna, pe vreme ploioasă sau iarna sub cernerea neistovită a zăpezii...

Cu ce cuvinte zugrăvește scriitorul peisajul și-i descrie pe oameni? Ocolește el neologismul?

Chiar răsfirate într-o carte întreagă, neologismele nu atrag mai puțin atenția cititorului. Iată: „Sitarii trecuseră prin cerul de amurg al unei poieni, ca niște lilieci *enormi;* împușcăturile se prelungiră în ponoare *profunde* — și liniștea reveni ca un val moale: singura *victimă* a serii de primăvară era băiatul, jignit de zborul frînt și *perfid* al paserilor străine cu cioc lung și ochi spărios, străbătut însă pînă în cele din urmă *fibre* ale ființii de noutatea naturii ș-a propriului său suflet ..."[2] (342); „Băiatul își simți în obraz sîngele și tăcu. O clipă, vechea ispravă îi apăru *neverosimilă*" (345); „Privi pe furiș spre tovarășul lui, ca să-i descopere *prestigiul* și taina..." (345); „Îngenunchind ca să beie, își văzu în unda limpede *imaginea* tînără, apoi ochii îi rămaseră ațintiți asupra izvoarelor care tresăreau și *palpitau*, în fund, fără hodină, suflînd și frămîntînd nisipuri alburii..." (346); „Dimineața se deschisese curată și însorită și prin bolțile pădurii nu aburea nici un fior de vînt. Copacii bătrîni și tufărișurile așteptau cu *solemnitate* minunea învierii și purtau pe vîrfuri muguri grași, ușor crăpați ca niște *crisalide* din care trebuiau să nască noianuri de frunze..." (359); „Cînd ieșii într-un tîrziu afară, era întuneric deplin și cerul plin de stele se boltea asupra pădurilor negre și tăcute. Era o noapte albă, cu zăpadă tînără și *ireală*, — ceva din depărtări și din trecut, ceva nestatornic și de o clipă, amintire din alte vieți și alte *milenii*. Era o înmărmurire de pămînt primăvăratec, înflorit alb. Și avui deodată *sentimentul* singurătății celei mari, în care eram fulg al morții, — și-mi apăru lacul cel negru din pădure în ramă *imaculată*, cu sălbătăciunea *grațioasă* a liniștii pe mal oglindindu-se o clipă în el. O clipă, — căci totul era nesigur; și *iluzoriu*, ca mine și ca April" (363—364); „Deși era un om mărunțel și cu capul mititel și rotund, domnu Voișel avea ceva *redutabil*" (364); „În amorțirea aceasta tresări semnalul de corn pe linia puștilor și alt corn răspunse de la hăitași, urmat îndată de hăuliri și răcnete *stranii*" (383); „S-au stins și zgomotele *familiare* ale uscatului; și-n ținutul cu totul nou și altul, în care am intrat, încep *să percep* alte zvonuri și alte sunete" (398); „Viața și moartea se amestecau în hotarul acela de ape și mîl, viața nenumărată și nesfîrșită și moartea de fiecare clipă. Creația și transformarea *se succedau* fără răgaz c-o *indiferență* dumnezeiască" (403) și, în sfîrșit: „Amîndoi erau *monstruoși* și *fantastici* cu căciuli nalte și cojoace *enorme*, cu mustăți de țurțuri și cu ochi painjeniți alb, cu mișcări *necomplecte* și *neflexibile* de *fantoșe*, încît, îndată ce porniram iarăși și crîșma se scufundă, avui siguranța *iluziei*" (423).

Ce importantă funcție stilistică îndeplinește neologismul în creația artistică a marelui prozator — am

[1] Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 304.
[2] Citățile din *Opere*, vol. 8; în paranteză este notată pagina.

arătat în altă parte[1] şi nu credem necesar a reveni. Ceea ce am urmărit aci a fost să demonstrăm că nici un criteriu rigid nu poate sta în calea procesului de înnoire a vocabularului, aşa cum rezultă şi din următoarea opinie:

„Dacă în timpul lui Odobescu şi, evident, şi mai înainte, vorbitorii au putut introduce inovaţiile de care s-a simţit nevoie, de ce astăzi acest lucru ar fi interzis?"[2].

Aş vrea să adaug că, susţinînd, timp îndelungat, o rubrică de cultivare a limbii, am avut prilejul să constat, din bogata corespondenţă primită, paralel cu atitudinea favorabilă a celor mai mulţi cititori faţă de neologism, şi unele rezerve în ce priveşte acceptarea acestuia. De pildă, într-o scrisoare datată 4 februarie 1977, semnatarul ei exprima această nedumerire: „Nu înţeleg pentru ce o clădire trebuie negreşit *demolată*, pe franţuzeşte, şi nu *dărîmată*, pe româneşte!" Pentru ce? Pentru că „trebuie făcută o diferenţiere între *a dărîma*, fără scop util, şi *a demola*, pentru a construi ceva mai important" — aşa cum a explicat acad. Al. Graur, care, după ce lămureşte şi alte cazuri asemănătoare, conchide astfel: „Se vede deci că nu orice inovaţie trebuie combătută din principiu, nu numai pentru că uneori este osteneală zadarnică, deoarece limba ascultă de propriile ei interese, ci şi pentru că, mergînd pe o linie greşită, punem în calea evoluţiei juste a limbii piedici care totuşi îi pot fi dăunătoare"[3].

2. Lacunele folosirii neologismului

Ceea ce supără în utilizarea neologismului nu provine din faptul că el ia locul unor cuvinte mai vechi, ci se datorează altor cauze: *solicitarea lui excesivă, neinte-*

[1] Vezi, în lucrarea noastră *Norme gramaticale şi valori stilistice*, cap. „Mihail Sadoveanu", Editura didactică şi pedagogică, 1973, p. 181 şi urm.

[2] Al. Graur, *Tendinţele...*, p. 14.

[3] *Ibidem*, p. 17.

grarea din punct de vedere stilistic într-un anume *context* şi, uneori, chiar *folosirea improprie*.

a) *Abuzul neologistic* nu constituie o notă a unor texte de dată recentă: el poate fi observat în opera unor autori aparţinînd epocilor mai vechi ale literaturii noastre.

Tudor Vianu semnala, de pildă, cu ani în urmă, că „Macedonski, — prin asociaţiile sale intelectuale şi prin neologismele care le exprimă, întrece uneori măsura bunului gust" şi cita, cu titlu ilustrativ, un exemplu în care autorul «Cărţii de aur» vorbeşte la un moment dat despre „stridenta voce a lemnului violat în afinităţile lui moleculare". Referindu-se la acest fel de exprimare, Tudor Vianu îi subliniază preţiozitatea şi face, totodată, următoarea remarcă ironică: „Nu este nevoie de atîta ştiinţă pentru a auzi cum se sfărîmă o uşă. Intelectualizarea impresiei atinge aci pedanteria"[1].

Apelul exagerat, fără măsură, la neologism se justifică numai în cazul în care el are drept scop obţinerea unui efect umoristic. Acelaşi Tudor Vianu aminteşte procedeul cînd se ocupă de proza lui Dimitrie Anghel *(Arca lui Noe)* citînd cîteva pasaje, dintre care noi îl vom reţine pe acesta: „Şi astfel, Noe, întîiul armator al vremurilor, primi comanda unui titanic steamer ce avea să înfrunte surplusul imenselor rezervorii de lichiduri neîntrebuinţate pe care le deţinea Cel Înalt şi cu care se hotărîse să duşeze patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi biata omenire". Autorul *Artei prozatorilor români* însoţeşte citatul de următorul comentariu: „Prezentarea lui Noe ca un «armator», a corabiei lui ca «un titanic steamer», a potopului ca un «duş», asociind arhaicul cu modernul, miticul cu realul, sublimul cu trivialul, creează sistemul de contraste care alcătuieşte baza psihologică a surîsului impus în cele din urmă cititorului"[2].

Acumularea de neologisme într-un anume text poate constitui ţinta satirizării directe a procedeului însuşi.

[1] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporana, 1941, p. 212.

[2] *Ibidem*, p. 255.

Aceasta şi-a propus, bunăoară, autorul celor ce urmează; el afectează stilul acelor cronici plastice în care, de obicei, abundă elementele neologice, scriind în maniera parodiei: „Pentru ochiul neexperimentat al vizitatorului profan, bogata colecţie a înzestratului artist, comprimată în cvadratura celor nouă lucrări expuse (patru peisaje concertistice, trei efecte primare, un reflex şi un studiu de fond gri pal) ar părea că nu exprimă decît spirala unei nebuloase înscrise în elementele natural declanşate de evoluţia cosmică a erupţiei neantice, haotice şi lipsită de ideea circumvolutivităţii paradoxale. Dar această părere greşită a vizitatorului este infirmată de diagonala reflexă a perpendicularităţii fasciculare ocazionată funcţional şi intemperic pe pereţii sălii expozante..."[1]

Este vorba aci, evident, de o şarjă îndreptată împotriva abuzului neologistic şi, ca atare, de exagerarea trăsăturilor specifice stilului în care sînt scrise unele cronici plastice. Iată cîteva citate din cronici plastice scrise fără intenţia parodierii: „Planşele cu zbor de păsări peste ape mereu altfel sînt asemenea splendide ecuaţii, etajînd o serie de sugestii magice, melodia articulată a imaginii peste incantaţia ireductibilă a ductului plin de imaginaţie, comunicare clară în care subtextul năvăleşte dintr-o natură umană discret şi insinuant poetică"[2] sau: „Forma este analizată în evoluţia pe care o propune variaţia pigmentului. Problema o reiau sculpturile decorative. Descompunînd structuri de sorginte populară, ajunge la suportul, geometric şi abstract, al triunghiului, cercului şi pătratului. Formele proliferează pe verticale o frazare accidentată"[3].

Acumularea exagerată a neologismelor — în general a termenilor care exprimă abstracţiuni — poate fi întîlnită şi în alt fel de scrieri, de pildă, în unele articole literare. Iată cîteva pasaje concludente în acest sens: „Poezia este incinerare, interiorizată, palpare a azurului

[1] „România literară", 1969, nr. 9, p. 31 *(Cronica plastică,* parodie).
[2] *Ibidem,* 1970, nr. 16, p. 26 *(Culori).*
[3] „Contemporanul", 1970, nr. 38 *(Expoziţii).*

Maica Domnului †

prin efemerul dat. Sentinţele poetice sînt derulate monoton, precum axiomele geometrice, concentrînd un fond adînc. Un sentimentalism crepuscular filigranează rafinamentul formulei... Intonaţia imnică descătuşează pe ins de teamă, şi-l eliberează de atît de obsedenta extincţie..."[1] sau: „Proza autoarelor e mai bogată în reacţii decît aceea a autorilor, întrucît doza confesivă e aici permanent deschisă oricăror dimensiuni. În artă, în general, condiţia feminină se asociază implicit confesiunii, în timp ce dispare partea cealaltă, cu rare excepţii confesive, nu sînt decît naturile superior complexate... Dar nu construcţia contează în asemenea proză, aceasta rămînînd tot timpul ambiguă pentru a da şansa avatarurilor analitice complicate, a unor vivisecţii stranii, îmbibate de un sentimentalism refulat"[2].

Abuzul de termeni neologici abstracţi în pasajele citate este izbitor, iar cei care, de obicei, îl săvîrşesc neglijează un lucru elementar — anume acela că ideilor exprimate în acest fel le lipseşte tocmai ceea ce le este necesar: claritatea. O comunicare ce vrea să „epateze" stîrneşte un efect contrar celui scontat.

b) *Neintegrarea neologismului într-un anume context* lasă, şi ea, impresia neplăcută a expresiei nefireşti, forţate. Nu e vorba, în atare situaţii, de avalanşa neologismelor — ci, de obicei, numai de unul dintre ele care distonează cu restul vocabularului, spre a nu mai vorbi de nota pedantă pe care o capătă un asemenea limbaj.

Două exemple şi din această categorie: „Trei emisiuni tip magazin (Bună seara, fete! Bună seara, băieţi!, Tele-enciclopedia şi Studioul „N") *ne-au divertit* spre seară, aşa cum se cuvine"[3] şi: „...această formulă se datoreşte reliefului vocalelor: urcuşului prin *o* şi *i* spre platoul egal, uniform al celor doi *a*, coborînd în pantă dulce în valea celor trei de *ă* pentru *a debuşa* din nou, triumfal, pe podişul înalt al suitei celor trei *a* finali"[4].

[1] „Orizont", 1973, nr. 27, p. 3 *(Profiluri).*
[2] „Tomis", 1973, nr. 6 *(Cronica Repere).*
[3] „România literară", 1970, nr. 36 *(Micul ecran).*
[4] *Ibidem,* 8.V.1973 *(Poeţi români, poeţi universali).*

Şi iată-l pe *a debuşa* apărînd în alt loc şi sub altă pană: „...cercetătorii şi-au dat seama că el *debuşează* într-o grabă...“[1].

Apariţia verbelor *a diverti* şi *a debuşa* în contextele date sună a jargon, fiind f r a n ţ u z i s m e, adică elemente de vocabular, care, preluate din limba franceză, au, între altele, cusurul că lasă impresia de preţiozitate.

c) *Folosirea improprie a unor neologisme* poate fi destul de frecvent observată. Şi pentru că am vorbit mai înainte de f r a n ţ u z i s m e, să începem citatele cu acesta, în care lui *monstruos* i se asociază *oripilant*, ca şi cînd ambele cuvinte n-ar avea acelaşi sens: „Din păcate lucrurile au mers mai departe *monstruos* şi *oripilant:* solistul a fost plasat într-un decor...“[2]. Alt exemplu: „mijlocaşul clujean trebuia să facă faţă nu numai unui atac *oportunist* (în loc de: *oportun*, n.n.), ci şi unui trio de clasă...“[3]. Şi încă un citat: „Şi ca un *pandantiv* (în loc de *pandant*, n.n.) al omogenităţii, acţiunile individuale decisive ale lui I.D. şi L. (din care au rezultat fazele de gol) au purtat amprenta răspunderii pentru joc“[4]. În sfîrşit, acest enunţ: „De la scriitor la narator e o distanţă care trădează artificiul şi care face povestirea inautentică. Tonul e egal, *lasciv*, fără nerv...“[5]. Dacă ştim că *lasciv* trebuie să stea în legătură cu ceva *care aţîţă* la *plăceri senzuale*, atunci nu-i putem accepta apariţia în contextul respectiv.

Primejdia folosirii greşite a unor cuvinte — şi încă în unele texte tipărite — constă în preluarea lor aidoma de către alţi vorbitori care nu au posibilitatea să le verifice sensul. De aci, necesitatea ca autorii textelor publicate să nu lanseze asemenea erori.

[1] „România liberă“, 1974, nr. 9119 *(2000 de izvoare minerale)*.

[2] „Contemporanul“, 1973, nr. 6, p. 2.

[3] „Sportul“, 1971, nr. 6878 *(Cronică)*.

[4] *Ibidem*.

[5] „Convorbiri literare“, 1976, nr. 9 (81), p. 6.

3. Mutaţii semantice

Dintre aspectele caracteristice ale limbii literare contemporane, cel privitor la folosirea unor cuvinte cu un anumit sens, pe care ele au putut să-l dobîndească la un moment dat, în plus faţă de cel vechi, merită să ne reţină atenţia.

Mă voi opri la cîteva exemple semnificative.

a resimţi

Într-un articol despre greşelile de exprimare apărute în mai multe publicaţii, se dă o listă a cuvintelor folosite impropriu, între care şi verbul *a resimţi* cu sensul *a simţi*, notîndu-se că „prefixul *re-* urmăreşte, cu o adevărată furie, pe foarte mulţi oameni“[1]. Printre exemplele citate, unul era chiar din revista în care apărea articolul: „lipsa unui astfel de manual fiind mult *resimţită*, LR, 1956, 2, p. 23“. S-ar fi putut crede deci că, după aceea, măcar în publicaţia respectivă avea să nu mai apară *a resimţi* cu sensul lui *a simţi*. Dar, tendinţa primului verb de a exprima, şi el, sensul celui de-al doilea era şi a rămas un fapt precis conturat în limba literară, astfel că *a resimţi* apare cu sensul *a simţi* de mai multe ori în aceeaşi revistă şi, bineînţeles, în multe alte tipărituri.

Să trecem la exemple, pentru a le vedea şi extinderea şi apartenenţa, începînd cu două pasaje desprinse de noi chiar din publicaţia în care a putut fi citată condamnarea utilizării lui *a resimţi* cu sensul *a simţi*.

„...dificultăţi *resimţite* ulterior de primii traducători români...“[2].

[1] „Limba română“, VI, 1957, nr. 2, p. 24.

[2] *Ibidem*, XXI, 1972, nr. 1, p. 85.

„... faptul *se resimte*, credem noi, în modul în care acest complement apare identificat practic în ..."[1].

„Obiectele lumii înconjurătoare *sînt resimțite* aproape tactil"[2].

„Erorile și lacunele materialului lingvistic onomastic din vol. I se transmit și *se resimt* deosebit de grav în expunerea din vol. II"[3].

„Dimitrie Cantemir a fost un profund cunoscător al limbii vorbite și al folclorului: în opera sa există pasaje sau construcții în care *se resimte* influența limbii vorbite"[4].

„În acestea, *se resimte* influența poeziei decadente a Renașterii tîrzii"[5].

„... acolo unde scriitorul a făcut prea mari concesii istoricului, *se resimte* oarecare ostentație"[6].

„Limba devine plastică în mîinile sale și plăcerea pe care o *resimțim* față de succesul ..."[7].

„Orice cititor *resimte* limpede că în narațiunea lui La Fontaine se amestecă vorbirea copacului ..."[8].

[1] *Ibidem*, nr. 4, p. 279. Adăugăm, aci, că autorul articolului din LR nr. 2, 1957, combătea apariția prefixului *re-*, numit „parazitar", și la alte verbe, citînd exemplul: „Apendicele labio-velar și cel labio-palatal îl *regăsim* (LR, 2, 1956)". Aceasta n-a constituit o piedică pentru respectivul verb de a mai apărea, în aceeași publicație. Iată: „Recent am arătat că deosebirile pe care versiunea Tetraevanghelului lui Lavrentie le prezintă față de versiunea cărții lui Macarie *se regăsesc* și în versiunea tipărită de Coresi" LR, XXI, 1972, nr. 4, p. 313 și „ ... versiunea pe care o reproduce manuscrisul brașovean *se regăsește* și într-un manuscris ardelenesc" LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 249 și încă: „Particularitățile textului [...] *se regăsesc* de fapt în edițiile ..." *ibid.*, p. 314.

[2] Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Însemnări pe marginea stilului lui Creangă*, în vol. colectiv *De la Varlaam la Sadoveanu*, 1958, p. 264.

[3] „Cercetări lingvistice", V, 1960, nr. 1—2, p. 176.

[4] Al. Rosetti și B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, 1961, p. 305.

[5] *Ibidem*, p. 440.

[6] Prefață la *Scrieri* de Odobescu, 1963, „Biblioteca școlarului", nr. 71, p. 23.

[7] Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, 1963, p. 264.

[8] *Ibidem*, p. 402.

„El înfățișează, așadar, un trecut *resimțit* ca ceva subiectiv"[1].

„Iar cînd Eminescu a trebuit să plece la București, în toamna anului 1877, Creangă *a resimțit* greu lipsa prietenului"[2].

„Este o situație cel puțin bizară ca într-un cartier în care *se resimte* o lipsă acută de spații comerciale ..."[3].

„... niciodată mai mult ca astăzi *n-am resimțit* cu atîta tărie că noi înșine sîntem creatorii propriei noastre istorii"[4].

În toate exemplele citate, *a resimți* a luat locul lui *a simți*, ceea ce, bineînțeles, nu înseamnă că, uneori, primul verb nu-și îndeplinește, și el, rolul ce-i revine, în construcții de tipul acesteia: „Opera literară a lui Cezar Petrescu *se resimte* din plin de gazetărie, sub două laturi principale ..." (Prefață la „Biblioteca școlarului", nr. 24, p. 6).

stereotipie

Un alt exemplu de evoluție semantică privește utilizarea mai nouă a termenului tehnic *stereotipie*.

Într-o cronică a limbii[5] a fost adus în discuție exemplul: „O anumită stereotipie devine evidentă la lectura integrală a volumului" („Contemporanul", 14/808 apr. 1962), și după ce autoarea menționează că termenul discutat aparține medicinei și poligrafiei, se întreabă: „Era nevoie în acest caz de un element lexical nou?" și răspunde: „Credem că nu". Trebuie să facem, în primul rînd, precizarea că nu e vorba de un element lexical nou, ci de sensul figurat nou al unui cuvînt existent. În al doilea rînd, termenul *stereotipie*, în accepția lui figurată „repetiție banală, mecanizată", nu apărea pentru întîia oară în pasajul citat. Mult înaintea anului

[1] *Ibidem*.

[2] Prefață la „Biblioteca școlarului", nr. 30, p. 8.

[3] „România liberă", 1964, nr. 6027, p. 1, c. 6.

[4] „Scînteia", 1977, nr. 10810, p. I, c. 2.

[5] „Luceafărul", 1. VIII. 1962, nr. 15.

1962, data apariţiei exemplului citat şi a comentariului, numeroase texte îi atestau existenţa, spre a nu mai vorbi şi de cele apărute după acea dată.

Exemplele ce urmează dovedesc aceasta:

„Un deosebit interes nu numai lingvistic, ci şi literar, îl înfăţişează scrierile româneşti de la sfîrşitul secolului XVII şi începutul veacului următor aflate în arhivele Bistriţei, caracteristice prin *stereotipia* naivă a stilului în care se amestecă prospeţimi orale"[1].

„... ei au viaţa sufletească redusă pînă la *stereotipie*"[2].

„Cu oroarea lui faţă de plagiat, Caragiale condamnă imitarea servilă, *stereotipia*, repetarea de către nechemaţi a unor motive poetice ..."[3].

„Formulele şablon sînt reduse la minimum, din dorinţa de a evita *stereotipia*"[4].

„Noutatea nu stă în ce povesteşte cineva — *stereotipia* motivelor fiind inevitabilă în basm ..."[5].

„Graba, scrisul direct, lipsa de control chiar acolo unde este talent şi este cultură, duc la *stereotipii* şi barbarisme cosmopolite ..."[6].

„Dar chinurile pasiunii şi expresia lor sufereau totuşi de convenţia romantică şi personajele se supuneau unei oarecare *stereotipii* impuse de această recuzită a unui stil şi a unor metode neasimilate încă"[7].

„... Dacă depăşim nivelul strict limitat al comunicării familiare cotidiene, care se caracterizează printr-o anumită *stereotipie* ..."[8].

„Expresia artistică evită *stereotipia* ..."[9].

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 11.
[2] *Ibidem*, p. 547.
[3] „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", XI, 1962, nr. 2, p. 243.
[4] *Ibidem*, p. 258.
[5] *Ibidem*, p. 334.
[6] Şerban Cioculescu, *Aspecte de critică socială eminesciană*, în „Viaţa românească", 1964, nr. 4—5, p. 242.
[7] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Alecsandri şi valorile prozei româneşti*, în „Contemporanul", 1971, nr. 30.
[8] Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală*, Editura ştiinţifică, 1972, p. 130.
[9] *Ibidem*, p. 239.

„... după o scurtă perioadă de *stereotipie* imagistică ..."[1].

„... pe vremea aceea nu ştia că trebuie învăţate principiile jocului şi nu fazele în sine, deoarece pe lîngă *stereotipie*, s-ar putea ca ele nici să nu apară în meciul cu pricina"[2].

Se cuvine să menţionăm că abia în anul 1975, o lucrare lexicografică: *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX) a înregistrat şi sensul figurat al termenului în discuţie, ţinînd astfel seama de realitatea lingvistică însăşi.

Sînt dealtfel destui termenii tehnici sau ştiinţifici care şi-au lărgit sfera semantică, putînd exprima noţiuni şi din alte domenii. Este, între altele, cazul cuvintelor *amplitudine* şi *simptom (simptomatic)*.

amplitudine

Într-o lucrare de specialitate se citează, mai întîi, următorul pasaj dintr-o cronică literară: „... *romanul are de la început amplitudinea epică trebuitoare*" şi se face, apoi, acest comentariu: „ O lucrare epică se caracterizează de obicei printr-o desfăşurare largă, deci prin amploare şi nu prin *amplitudine* (!), care reprezintă lungimea unui arc, lungimea unei distanţe în cadrul unei mişcări oscilatorii".

În legătură cu această afirmaţie, se impune, mai întîi, precizarea că, deşi iniţial *amplitudine* a apărut ca termen cu sens tehnic (= lungimea drumului între poziţiile extreme ale unui corp care oscilează), cu timpul, el a dobîndit şi o accepţie figurată, ajungînd să exprime ideea de *lungime* (cf. DEX, p. 32).

Aşa stînd lucrurile, e de înţeles de ce cronicarul literar a folosit în pasajul citat: pe *amplitudine*, nu departe, ca sens, chiar de *amploare*.

[1] Gh. Chivu, *Metafora în opera scriitorilor romantici români*, în „Limba română", XXII, 1973, nr. 3, p. 238.
[2] „Săptămîna", 1974, nr. 174, p. 11.

Că *amplitudine* nu este — cum s-a afirmat — numai un „cuvînt de uz tehnic strict limitat şi cu sens foarte precis" şi că el poate exprima o valoare de ordin figurat rezultă din numeroase atestări. Un exemplu, în această privinţă, îl constituie şi pasajul următor dintr-un comentariu cu caracter lingvistic: „ ... vom spune că vibratibilitatea gramaticală dezvoltă un spaţiu estetic necesar, acest spaţiu constînd din *amplitudinea* de vibraţii atît a categoriilor morfologice, cît şi a funcţiunilor sintactice"[1].

Sensul pe care-l exprimă în pasajul citat de noi este, fără îndoială, cel figurat.

Iată încă două exemple de acelaşi fel:

„... pentru un scriitor de varietatea şi *amplitudinea* de forme a acestuia (e vorba de Eminescu, n.n.) e totuşi excesiv a formula un verdict atît de categoric"[2].

„... răsucindu-şi cu *amplitudine* mustăţile ..."[3].

simptom — simptomatic

În acelaşi articol în care a fost vorba de *amplitudine*, este discutată şi apariţia lui *simptom* (*simptomatic*) în următorul context: „Atenţia carteziană pentru noţiunea clară, distincţia, precizia conceptelor estetice cu care operează criticul este *un simptom* al spiritului metodic ce se manifestă în multiple moduri".

Comentariul referitor la acest pasaj precizează că folosirea termenului *simptom* este „nepotrivită". Aprecierea este motivată prin faptul că „simptomul este indiciul unei stări patologice, anormale etc., un indiciu negativ".

Folosirea cuvîntului *simptom* într-un context de felul celui semnalat poate fi considerată ca „nepotrivită", numai dacă se face abstracţie de realitatea lin-

[1] „Limba română", VI, 1957, nr. 6, p. 34—35.
[2] P e r p e s s i c i u s, *Jurnal de lector*, Editura Casa Şcoalelor, 1944, p. 236.
[3] G. C ă l i n e s c u, *Scrinul negru*, Editura pentru literatură, 1963, p. 245.

gvistică potrivit căreia termenul a dobîndit şi sensul figurat „indiciu", fără ca acesta să aibă neapărat o nuanţă peiorativă.

Sensul figurat al lui *simptom* (*simptomatic*) reiese nu numai din pasajul care a făcut obiectul comentariului, dar şi din alte numeroase atestări ca, de pildă, acestea: „Incantaţia apelor de smaragde vegetale, solemnul edificiu alb se repetă *simptomatic* ..."[1]; „În tipologia lui Wölfflin, deschiderea formei era *un simptom* care distingea barocul de clasic şi justifica autonomia lui stilistică"[2].

a debuta — debut

Şi mai semnificativ mi se pare a fi cazul verbului *a debuta* (şi al substantivului *debut*), în legătură cu care s-a putut exprima o opinie, fără rezerve, ca aceasta: „*A debuta*, sinonim cu *a începe*, *dar numai cînd e vorba de începutul unei cariere* (subl. ns.) fiind echivalent deci cu *a începe o carieră* este tot mai des folosit ca sinonim stilistic, mai cultivat, al lui *a începe*, ceea ce duce la *formulări greşite* (subl. ns.) de tipul «Un cîntec debutează astfel ... »"[3].

Dealtfel, nici dicţionarele limbii noastre nu înregistrează la *a debuta* şi la *debut* decît sensul legat de începutul cuiva într-o carieră, într-o profesiune (cf. DLRM, p. 218 şi DEX, p. 232).

Să vedem, acum, ce extindere are folosirea verbului cu înţelesul considerat, în pasajul de mai sus, greşit:

„Pseudo-Kinegheticos, scriere foarte potrivită pentru Odobescu [...] *debutează* într-o pură manieră clasică"[4].

„*Proza literară* a lui Alecsandri *debutează* cu Buchetiera de la Florenţa ..."[5]

[1] „Contemporanul", 1964, nr. 33, p. 6.
[2] „Viaţa românească", 1967, nr. 12, p. 94, c. 2.
[3] V a l e r i a G u ţ u R o m a l o, *Corectitudine şi greşeală*, p. 159.
[4] G. C ă l i n e s c u, *Istoria literaturii române*, p. 307.
[5] P e r p e s s i c i u s, *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, 1964, p. 44.

„Întrebarea cu care *poezia debutează* ..."[1]

„Din punctul de vedere al compoziției este *singura poezie* a ciclului *care nu debutează* cu ..."[2]

„De la versul șapte înainte, întîmpinăm *o singură construcție*, foarte complexă, *care debutează* cu subiectul ei ..."[3]

„... *un gen de formulă magică* scurtă pentru vindecarea femeilor suferinde, *cu care debutează caietul* ..."[4]

„Față de ms. păstrat la Cluj, *ms 1476* nu conține nici scara (tabla de materii), nici titlul și nici prefața din Pravila aleasă, ci *debutează* direct cu capitolul 1"[5].

„În această tendință se înscrie și *volumul* pe care-l discutăm și care, *debutînd* cu articolul lui ..."[6]

„*Partea întîi* (a lucrării «Sinteză și originalitate în cultura românească») *debutează* cu o punere în temă asupra ..."[7]

„*Repriza secundă* (a unui meci de fotbal) *a debutat* dinamic ..."[8].

„*Volumul al II-lea* din «O istorie a literaturii române» *debutează* cu un capitol intitulat ..."[9]

Iată și cîteva exemple în care *debut* este sinonim cu *început* (primul dintre ele e dintr-o lucrare apărută în 1936):

„Nu încape nici o îndoială că finalul poeziei «Trecut-au anii ...» [de Eminescu] a determinat *debutul* ei"[10].

„După «îmi place axiomul», *debut* ironic, și înainte de enunțul lui final ..."[11]

[1] Tudor Vianu, *Arghezi, poet al omului*, Editura pentru literatură, 1964, p. 181.
[2] *Ibidem*, p. 188.
[3] *Ibidem*, p. 203.
[4] „Limba română", XXII, 1973, nr. 3, p. 200.
[5] *Ibidem*, p. 264.
[6] „Limba română", XXIII, 1974, nr. 1, p. 88.
[7] „România literară", 1974, nr. 16, p. 9.
[8] „România liberă", 1974, nr. 9178, p. 5.
[9] „Săptămîna", 1974, nr. 185, p. 3, c. 3.
[10] Tudor Vianu, *Estetica*, II, 1936, p. 79.
[11] Șerban Cioculescu, în „Viața românească", 1964, nr. 4—5, p. 240.

„Iată *debutul* unui posibil reportaj ..."[1].

„Dacă la *debutul* lui acest proces era mai greu de sesizat ..."[2].

„Nici acțiunea junimiștilor [...] nu credem că poate fi considerată ca *debut* al activității politice junimiste"[3].

Așadar, în nici unul dintre exemplele pe care le-am citat și în care figurează fie verbul *a debuta*, fie substantivul *debut*, acestea nu se referă la cariera literară, artistică sau de alt ordin, a cuiva. Sensul celor două cuvinte s-a lărgit, deci, ca și în limba franceză, în care formulări cum sînt: „*Le Festival du film a débuté* dans une certaine confusion"[4]; „(un mot) employé par (La Fontaine) au *début* de la fable ..."[5] sînt curente, fără, bineînțeles, a fi considerate greșite și, ca atare, interzise. Considerăm că dicționarele limbii noastre ar trebui să înregistreze și această extindere a sensului pe care îl exprimă atît verbul *a debuta*, cît și substantivul *debut*.

pedestru

Sensul originar al lui *pedestru* este cel pe care îl înregistrează toate dicționarele explicative ale limbii noastre: „care merge, care călătorește pe jos".

Cu acest sens îl folosește, de exemplu, G. Topîrceanu în *stanțele* așa-numite *apocrife* la *Divina Comedie*, cînd scrie:

„Nu văd nici uși deschise, nici ferestre
Pe unde teafăr să purced afară
Utilizînd resursele-mi *pedestre*"

prin „resursele *pedestre*" poetul vrînd să spună *mijloacele (proprii) care ajută la mersul pe jos.*

[1] „Scînteia", 1973, nr. 9590, p. 7, c. 1.
[2] „România liberă", 1974, nr. 9185, p. 2.
[3] „România literară", 1974, nr. 10, p. 8.
[4] „Le Monde", 6.IV.1973, p. 4.
[5] „Vie et langage", 1968, nr. 195, p. 313.

Din acest sens s-a dezvoltat în româna actuală un altul figurat cu o nuanță peiorativă: pornindu-se de la ideea că *a fi pedestru*, adică *a merge pe jos*, nu este o situație tocmai de invidiat față de aceea în care mișcarea de la un loc la altul se face cu ajutorul unor mijloace fie tehnice, fie de altă natură, termenul a putut căpăta o accepție depreciativă. De notat că folosirea lui *pedestru* cu acest înțeles este foarte extinsă.

Unele dintre primele exemple datează din anul 1872 și aparțin lui B. P. Hasdeu, care, într-o poezie intitulată „Vierul", spune, definindu-și creația literară: „... ar fi o ironie să cînt eu flori și stele / În veacul nostru pe pămînt ... / Lăsați *pedestrei* proze minciuna curtezană / Al cîntului entuziasm / Respinge veselia spoită și vicleană ..."

Pentru a desprinde acest sens figurat, cu valoare peiorativă a lui *pedestru*, să apelăm la următoarele exemple:

„(Se întreba) pentru ce copiază *pedestru* natura, fără a crea frumuseți"[1].

„E cazul de a distinge și respinge totodată generalizarea metaforică și localizarea *pedestră*"[2].

„Îi plăcea (criticului G. Călinescu) să contrazică și să răstoarne formule nivelatoare, *pedestru* didactice ..."[3].

„Iată o verificație *pedestră*, fals patetică ..."[4].

„Cît privește inventivitatea în manevrarea datelor științifice și satirice, se poate constata pe toate latitudinile dispariția unei timidități imaginative care îi îndemna pe autori să rămînă *pedestru* la un posibil științific foarte îngust conceput"[5].

[1] „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", XI, 1962, nr. 2, p. 303.
[2] G. Călinescu, *Viața lui Ion Creangă*, Editura pentru literatură, 1964, p. 359.
[3] „Gazeta literară", an. XV, nr. 40 *(Principii de bază ale istoriei literare)*.
[4] „Luceafărul", 1965, nr. 13, c. 6.
[5] „Viața românească", XIX, 1966, nr. 7, p. 105—106.

„Nenorocirea e că, sub raport literar, avem de-a face cu modul cel mai *pedestru* și cel mai lipsit de vitamină poetică ..."[1].

„Absolut *pedestru* și fără nici un sens sînt rezumate poeziile din *Lauda lucrurilor*"[2].

Am înregistrat alături de forma adjectivală și adverbială, și un derivat substantival: „Cred că s-a înțeles că este îngăduit artistului de orice fel, spre a fugi de *pedestritate*, să meargă către esențe, cufundîndu-se în ocean ori explorînd cerul cu racheta"[3].

După cum se poate observa din citatele respective, cuvîntul pe care-l discutăm are sensul „prozaic", „banal", „obișnuit", „fără valori artistice deosebite", ba chiar și sensul „lipsit de imaginație și fantezie".

Întrucît sensul figurat al cuvîntului mai înainte discutat este destul de frecvent folosit, credem că dicționarele limbii române, din care acum el lipsește, ar trebui să-l înregistreze ca atare, citind eventual și unele exemple ilustrative.

4. Modificări semantice

Pot fi amintite și alte exemple de cuvinte care tind să capete, din diferite motive, noi sensuri, uneori greșite, pe lîngă cele vechi, corecte. Dintre cele mai des utilizate menționăm pe: *ocupant*, *practicant*, *singular*, *fortuit*, *opțiune*.

ocupant

Cuvîntul acesta a circulat, multă vreme, numai cu sensul pe care dicționarele limbii noastre îl notează

[1] Paul Cornea, studiu introductiv la ediția Anton Pann, *Scrieri literare*, Editura pentru literatură, 1963, p. LVII.
[2] „România literară", 1971, nr. 8.
[3] G. Călinescu, *Cronica optimistului*, în „Contemporanul", 1964, nr. 41.

astfel: „persoană, forță armată etc. care ia în stăpînire un teritoriu sau un oraș străin".

Unele texte arată că termenul poate avea și alt sens mai ales în limbajul sportiv. De exemplu:

„Așa a început convorbirea cu noi fostul mijlocaș al națională Austriei, fotbalistul cu magnet în picioare, internaționalul cel mai iubit de *ocupanții marelui stadion din Prater* ..."[1].

„Aseară, în ultima confruntare a întrecerii, s-au întîlnit echipele R. D. Germane și României, *ocupante*, în această ordine, *ale primelor două locuri în clasament*"[2].

„Acest turneu a fost dominat de două partide-cheie, rezultatele lor urmînd să stabilească pe *ocupantele primelor două locuri*"[3].

„Noua și frumoasa doamnă a castelului îl găsise pe *micul ocupant al galeriei* amărît și singuratic ..."[4].

„... așa cum va arăta într-o scrisoare că *ocupanții acestui post* [de funcționar]"[5].

Din aceste pasaje rezultă că *ocupant* are un sens nou: „cel care ocupă un loc, într-o competiție, într-un clasament și chiar — ca în ultimele două citate — într-o reședință sau într-un serviciu administrativ". Noul sens al termenului va fi luat naștere din nevoia de concentrare a expresiei, căci comunicarea este oricum mai concisă cînd spunem *ocupant* decît cînd spunem *cel (cea, cei, cele) care ocupă un loc.*

practicant

Aceeași trebuie să fie explicația și în cazul lui *practicant*, care, inițial, a însemnat, așa cum arată dic-

[1] „Informația Bucureștiului", 16 iulie 1966, nr. 4014 *(Călătorie spre țara campionatului mondial de fotbal).*
[2] „Scînteia", 7.III.1972 (Rubrica *Handbal*).
[3] „Sportul", 9.IV.1974, nr. 7736.
[4] Trad. romanului *Henry Esmond* de Thackeray, Editura pentru literatură universală, 1965, p. 19.
[5] Studiu introductiv la *Versuri și proză* de G. Topîrceanu, colecția „Lyceum", nr. 29, p. 9.

ționarele limbii noastre, „persoană care îndeplinește un stagiu de practică, lucrînd ca începător într-un birou, într-o întreprindere etc.".

De la un timp, cuvîntul respectiv a căpătat, pe lîngă acest sens specializat, încă unul, nou: „cel care practică o profesiune, o disciplină sportivă, un anumit gen de a scrie", ca în exemplele ce urmează:

„Perioada de iarnă este cea mai favorabilă și, în multe cazuri, chiar singura în care *practicanții* multor ramuri sportive pot ataca de la fundament îmbunătățirea factorilor celor mai activi ai marii performanțe"[1].

„Jucători plini de temperament, *practicanți* ai unui fotbal modern ..."[2].

„Este un fapt dovedit că orice competiție sportivă de masă poate propulsa o disciplină sau alta în centrul preocupărilor multor zeci de mii de tineri. Firește, pentru aceasta este necesar ca respectiva ramură să se bucure de audiență în rîndurile *practicanților*"[3].

„Mai trebuie să demonstrăm că *practicanții* acestui gen străvechi (stilul bombastic, n.n.), care l-a inspirat pe Maiorescu..."[4]

singular

Mult mai accentuată este, după cum se va vedea, tendința de lărgire a sferei semantice, atunci cînd avem în vedere cazul cuvîntului *singular*, pe care *Dicționarul limbii române moderne* (1958) îl definește astfel: „*adj.* **1.** (Gram.; în expr.) *Număr singular* (și substantivat, n.) = categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de ființe, de obiecte etc. **2.** (Franțuzism) Deosebit, aparte, neobișnuit; *p. ext.* ciudat, bizar, original".

Primul sens al adjectivului nu intră în discuția noastră; cît privește cel de-al doilea înțeles, el, după

[1] „Sportul", 1968, nr. 79 *(Regina calităților sportive: viteza).*
[2] „Magazin", 1972, nr. 786 *(Cu și fără ...).*
[3] „Sportul", 1974, nr. 7736, p. 1.
[4] „Lupta de clasă", 1969, nr. 2, p. 103.

cum rezultă din citatele următoare, s-a nuanțat în așa fel, încît *singular(ă)* exprimă și ideea de „unic, singur, izolat“[1].

„Fenomenul nu ar fi *singular*, deoarece morfologia verbului românesc cunoaște situații ...“[2].

„Prin urmare, în cazul de față, tipografia a luat ființă foarte probabil din eforturile *singulare* ale lui Lavrentie“[3].

„În realitate, formarea deprinderii de a citi depinde de o multitudine de factori fiziologici, psihologici, sociali, economici și culturali. Ca atare, ea nu poate fi niciodată rezultatul acțiunii unui factor *singular*, ci al influenței unui program de acțiune“[4].

Uneori, adjectivul cu sensul de „unic“ are un corespondent în substantivul *singularitate*, ca în aceste exemple: „Calea aleasă de ei este *singularitatea* «drop-out»-ul, adică retragerea și închistarea în această lume fictivă“[5]; „Și atunci planeta noastră departe de a fi o *singularitate*, un caz izolat în cosmos, ea este ... “[6]; „... un revoltat de geniu, care nu s-a putut realiza deplin, din pricina *singularității* lui fundamentale, într-un mediu acefal, de un vulgar conformism ...“[7].

fortuit

Un caz special, dacă nu chiar curios din punct de vedere lingvistic, îl constituie felul în care se întrebuințează adjectivul (adverbul) *fortuit*, al cărui înțeles este „neprevăzut, întîmplător, pe neașteptate, inopinat“ și care apare în locul lui *forțat*, *obligat*.

[1] DEX înregistrează și aceste sensuri ale cuvîntului respectiv.
[2] „Limba română“, XXI, 1972, nr. 2, p. 121.
[3] *Ibidem*, nr. 4, p. 309.
[4] „Contemporanul“, 1974, nr. 16.
[5] „Contemporanul“, 1974, nr. 26 *(Hippy)*.
[6] S. Mehedinți, *Opere complete*, I, Fundația pentru literatură, p. 47.
[7] „Viața românească“, 1966, nr. 6, p. 91.

Maica Domnului †

Este vorba — după cum explică acad. Al. Graur — de un anumit tip de etimologie populară în care „forma [cuvîntului] rămîne cea corectă, dar înțelesul e schimbat, pentru că vorbitorii au asociat cuvîntul cu o familie străină de el“[1].

Ceea ce înlesnește confuzia dintre *forțat* și *fortuit* este nu numai aspectul lor formal, oarecum asemănător, dar și faptul că de multe ori este greu să distingem care dintre sensuri este exprimat într-un anume context. Vom vedea aceasta urmărind exemplele:

„Automatismele limbajului politic, funcționăresc, științific sau artistic mișună în aceste pagini, lipsite de orice oportunitate rațională. Alăturate *fortuit*, realizează bizarerii de mare efect comic“[2].

„Chiar dacă în unele zone, cum ar fi bunăoară Slatina, au existat femei călușari, acesta ni se pare un fenomen *fortuit* și atipic care nu poate fi preluat ca idoma“[3].

„Adversarii au fost faultați din primele minute de joc, meciul s-a încheiat — *fortuit* — în minutul 30, fiind oprit de arbitrul jocului ...“[4]. (Aci, se potrivesc ambele sensuri; totuși, pe care dintre ele trebuie să-l înțeleagă cititorul?)

„Din cauze *fortuite* (accidentări), și altele evitabile (indisciplină, lipsă de pregătire), în preajma importantului examen naționala noastră (de fotbal) nu poate beneficia de cîțiva jucători de valoare“[5].

„X care [...] absentează *fortuit* din lotul național de pugiliști juniori ...“[6].

„Dramaturgia românească are dreptul să-și răzbune toate întîrzierile *fortuite* propunîndu-și să repudieze falsul dramatic“[7].

[1] Alexandru Graur, *„Capcanele“ limbii române*, Editura științifică și enciclopedică, 1976, p. 43.
[2] „Contemporanul“, 1961, nr. 52, p. 3.
[3] „Scînteia“, 1965, nr. 6777, p. 4, c. 3.
[4] „Sportul popular“, 1966, nr. 4974 *(Lupul moralist)*.
[5] „Sportul“, 1971, nr. 6802.
[6] „Munca“, 1971, nr. 7434, p. 2, c.1.
[7] „Luceafărul“, 1972, nr. 21, p. 8 *(Rubrica Teatru)*.

În cele mai multe dintre aceste exemple, sensul pe care îl exprimă *fortuit* nu pare a fi cel ce-i este propriu: „neprevăzut, pe neașteptate, inopinat", ci cel de „forțat", „obligat". Am spus *nu pare*, ceea ce vrea să sublinieze ambiguitatea multor contexte în care apare *fortuit*.

Este interesant de remarcat faptul că folosirea lui *fortuit* cu accepțiunea *forțat* se înregistrează și în limba franceză. Semnalez că el a fost identificat de Marcel Cohen, într-unul din comentariile sale publicate în „l'Humanité" (nr. 9150), sub titlul *Regards sur la langue française*. Reputatul lingvist cita două exemple, dintre care unul suna astfel: «Grâce à un hasard tout à fait fortuit», adică «Grație unei întîmplări cu totul *forțate*». Dacă am lua pe *fortuit*, cu sensul lui real „întîmplător, neprevăzut", ar însemna să avem de-a face — după cum observa Marcel Cohen — cu un pleonasm: „Grație unei întîmplări cu totul întîmplătoare".

Nu ne rămîne, în concluzia acestei discuții, decît să sugerăm celor care îl folosesc pe *fortuit* cu sensul „neprevăzut", „întîmplător" să nu lase cititorului posibilitatea de a atribui cuvîntului respectiv și înțelesul de „forțat".

opțiune

Se știe că pentru *a alege*, *alegere* pot apărea, în unele contexte, *a opta*, *opțiune*, care, de obicei, se referă la noțiunile abstracte, ca în acest exemplu: „Nu întîmplător, desigur, autorul filtrează în piesă «luminile» secolului al XVIII-lea, Voltaire fiind elocvent pomenit, *opțiunea* pentru clasicism fiind o dată mai mult confirmată" (George Ivașcu despre *G. Călinescu*, în „România literară", 1973, nr. 49).

Dar în unele enunțuri cum sînt cele pe care le menționăm mai jos, *opțiune* nu-și justifică prezența:

„Centrul atracției etapei a XXIV a fost Aradul, unde s-a disputat derbiul zilei. Dinamoviștii au cîștigat cu 2—0 menținîndu-și poziția de lideri și *luînd* se pare o *serioasă opțiune* în vederea cuceririi titlului"[1].

„După o primă repriză excelentă în care luaseră o *serioasă opțiune* pentru calificare..."[2]

..arbitrul a rezolvat practic problema cîștigătorului oferind gazdelor o *opțiune* de care nu puteau să nu profite..."[3]

„Ei știu că în meciul de duminică pot depune o foarte *serioasă opțiune* pentru calificare..."[4]

În primul și al doilea dintre exemple sensul lui *opțiune* pare a fi „avantaj"; în cel de-al treilea, prin *opțiune* se înțelege „prilej"; în ultimul, *opțiune* e folosit cu înțelesul de „efort". Așadar, în toate cele patru citate *opțiune* exprimă altceva decît ceea ce ar fi trebuit. Ne aflăm, ca atare, în fața unor greșite utilizări ale cuvîntului.

5. Cuvinte resuscitate

În procesul de înnoire a limbii, nu orice cuvînt pus în circulație, prin inițiativa creatoare a unui anume vorbitor, rezistă, fiind preluat de alții. Unele cuvinte împrumutate din alte limbi circulă un timp, dispar o perioadă, revenind apoi în vocabularul activ al limbii literare.

Voi semnala două cazuri interesante de acest fel.

a carica

Primul privește situația unui cuvînt asupra căruia acad. Al. Graur a publicat un articol special[5]. Observațiile autorului au pornit de la indignarea unui cititor

[1] „Informația Bucureștiului", 1971, nr. 5518 *(Sport)*.
[2] „România liberă", 1975, nr. 9606, p. V, c. 1—2.
[3] „Scînteia", 1973, nr. 9645 *(Lecțiile aspre ale fotbalului)*.
[4] „Scînteia tineretului", 1975, nr. 8093 *(Sport)*.
[5] „România literară", 1973, nr. 2, p. 12 *(Cronica limbii)*.

față de folosirea verbului *a carica*. În treacăt fie spus, atitudinea corespondentului respectiv arată o dată mai mult, că sînt încă unele persoane care nu manifestă înțelegere față de procesul continuei înnoiri a mijloacelor de expresie lingvistică. Să revenim la verb. Acad. Al. Graur, după ce precizează că nu împărtășește punctul de vedere al cititorului care i s-a adresat, se referă la evoluția semantică a cuvîntului latinesc *carrus* „car". Acesta — ni se spune — este „împrumutat de la celți (ceea ce, după cum se vede, nu l-a împiedicat de a fi păstrat și consolidat în limbile romanice). Pe lîngă el s-a simțit lipsa unui verb, care a și fost creat, după procedeele obișnuite în românește cu prefix, *în-cărca*, în franțuzește fără prefix; *charger*, în italienește și cu prefix, *in-caricare*, și fără prefix, *caricare*.

Cu timpul, verbul a ajuns să fie folosit în diferite domenii de activitate, cu valori diferite, și a apărut și nevoia unui substantiv care să denumească acțiunea sau rezultatul ei. Astfel s-au format, în românește și în italienește, cu sufix, *încărcătură* și *caricatură*, acesta din urmă, după cum se poate ușor constata, cu o accepție aparte: la început însemna «încărcătură», apoi «exagerare», în sfîrșit, sensul cu care este cunoscut și la noi, «portret cu unele trăsături exagerate». Francezii au procedat altfel, nu au adăugat nimic verbului, ci, dimpotrivă, au obținut substantivul prin suprimarea sufixului verbal: *charge*. Și acesta a căpătat sensuri variate. Împreună cu verbul care a stat la baza lui e folosit în militărie și în publicistică, iar substantivul, fără verb după cît pot vedea, în siderurgie".

După această expunere pe cît de documentată pe atît de interesantă, acad. Al. Graur își exprimă opinia asupra utilității cuvîntului discutat:

„Noi nu ne-am sfiit să luăm din franțuzește pe *a șarja* în vocabularul militar, pe *șarjă* în siderurgie, în militărie și în publicistică. De asemenea l-am adoptat din italienește pe *caricatură*. De ce n-ar avea criticii literari dreptul să ia din italienește și pe *a carica*, dacă simt nevoia de a-l folosi?"[1].

[1] *Loc. cit.*

Unii critici literari de astăzi, în adevăr, îl utilizează. De exemplu: „Unde ideea de gentilom *e caricată* în cea de slujnicar"[1].

Precizăm, însă, că acest neologism nu apare, astăzi, în limba noastră literară, întîia oară. El a putut fi întîlnit, mai întîi, acum un veac, în prefața pe care Titu Maiorescu a scris-o la cele trei volume de *Critice*, datată: martie 1874. După ce sublinia că „Timpul, averea, tăria morală și agerimea intelectuală ce le întrebuințezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare greșită, sînt în veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioasă și cea adevărată", criticul încheia astfel prefața: „Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuințezi pentru o figură *caricată*, de unde să mai poți sculpta o Minervă"?[2].

Nu-mi este cunoscut dacă în epoca respectivă cuvîntul a mai fost utilizat. Abia în 1941, l-am întîlnit la un alt mare critic, G. Călinescu: „Personajele nu se țin minte [e vorba de romanul *Patul lui Procust* de Camil Petrescu, n.n.], Fred e necoagulat, Ladima unilateral, femeile *caricate*"[3].

Menționăm că într-un manuscris eminescian figurează versul „*O carică* foarte primejdioasă ..." unde *carică* are sensul „caricatură"[4].

Așadar, după mai bine de trei decenii, *a carica* iese din nou la iveală, căci — după cum spuneam — așa se întîmplă cu unele cuvinte: dispar o vreme și iar vin în actualitate.

ideație — ideatic

Din aceeași categorie fac parte cuvintele *ideație* și *ideatic* folosite astăzi destul de frecvent mai ales în stilul publicistic, în limbajul criticii.

[1] Aurel Martin, *Introducere în opera lui N. Filimon*, Editura Minerva, 1973, p. 168.
[2] Titu Maiorescu, *Critice*, I, Prefața autorului, p. 8.
[3] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 662.
[4] Vezi G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, III, 1935, p. 54.

După cum arată acad. Al. Graur[1], *ideaţie* cu sensu „formare a ideilor" nu are la bază un verb *a idea*, fiind format în franceză, *idéation*, de la substantivul *idée*.

Relevăm apariţia concomitentă a termenului în două lucrări importante de istorie şi estetică literară. Începem citatele cu pasajele respective desprinse din cuprinsul acestora, nefiind exclus ca autorii lor să fi împrumutat cuvîntul de la E. Lovinescu care l-a folosit în 1926 pentru întîia oară: „... cu mai multe cunoştinţi şi mobilitate de *ideaţie* ..."[2]

„Chipul în care se înlănţuiesc cuvintele în vorbirea neconstruită, digresiunile amintirii libere, apelul la ascultător, reluarea firului întrerupt al *ideaţiei*, totul este notat în această pagină de o mare naturaleţe"[3].

„... un popor cu *ideaţia* mai grea ..."[4]

„Dealtfel, claritatea a constituit pentru G. Topîrceanu (care, cu modestie, lasă *ideaţia* literară a scrierilor sale să fie apreciată de cititor) o problemă permanentă ..."[5]

„Procedeul e reuşit în măsura în care asigură un nivel *ideatic* superior piesei ..."[6]

„(o înflăcărată chemare la) realizarea unei arte de un bogat conţinut *ideatic* ..."[7]

„Acestea erau cele trei etape ale lucrării *ideatice:* înţelegerea, corelaţia, evoluţia ..."[8]

„Fără să fi fost Sadoveanu sau Rebreanu, fără a fi avut energia şi coerenţa din «Bietul Ioanide» sau tensiunea *ideatică* a lui Camil Petrescu ..."[9]

[1] Alexandru Graur, *„Capcanele" limbii române*, p. 23.
[2] E. Lovinescu, *Evoluţia criticii literare*, Editura Ancora, p. 145.
[3] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor*, p. 202.
[4] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 12.
[5] Prefaţa la *Versuri şi proză* de G. Topîrceanu, colecţia „Lyceum", 1968.
[6] „Contemporanul", 1971, nr. 47 (articolul despre spectacolul cu piesa *Prima zi de libertate*).
[7] „România literară", 1971, nr. 40 *(Adevărata artă)*.
[8] *Ibidem (Comprehensiuni şi umanism)*.
[9] *Ibidem*, nr. 36.

„Dacă poezia, generalizînd maxim, are rolul de seismograf sentimental *ideatic* ..."[1]

„... la nici 10 ani de la moarte, el [G. Călinescu] a suscitat monografii cu accent precumpănitor biografic sau *ideatic* ..."[2]

De adăugat că, într-un articol, am întîlnit şi o nouă formă: *ideaţional*, avînd la bază tot pe *ideaţie:* „Aşa şi arta în domeniul comunicării artistice şi ludice dintre oameni, prin multiplele mijloace pe care le întrebuinţează, toate de natură estetică, deci aparţinînd bogatului sensorium al vieţii, cu prelungirile lui implicite afective şi *ideaţionale*"[3].

Semnalăm, în sfîrşit, formaţia adjectivală *ideativ* din următorul pasaj: „... domeniul (criticii) cel mai bun conducător de electricitate *ideativă*, atmosferă în care ideea se vede ca arcul în tubul catodic"[4].

6. Forme derivate sau împrumutate

Vocabularul limbii române literare contemporane prezintă, între altele, două aspecte extrem de interesante sub raportul evoluţiei lui: este vorba de abundenţa formaţiilor obţinute, pe de o parte, cu *-itate*, pe de alta, cu *-ant*. Unele dintre ele sînt împrumutate, mai ales, din celelalte limbi romanice, altele sînt derivate în româneşte; cele în *-itate*, din adjective, cele în *-ant* mai cu seamă din verbe.

Aceste elemente de vocabular conferă bogăţie şi varietate mijloacelor de expresie, chiar dacă, sporadic, apare şi cîte o formaţie arbitrară — aceasta nerezistentă, dealtfel.

[1] „România literară", 1971, nr. 34.
[2] „România liberă", 1974, nr. 9246.
[3] „Lupta de clasă", 1971, nr. 11 *(Sensul literaturii angajate)*.
[4] „Luceafărul", 1967, nr. 1 (245), p. 7.

Cu deosebire cuvintele formate cu sufixul *-itate* sporesc numărul celor din categoria nominală — substantivele — din limba noastră, în special abstractele, creîndu-se astfel modalităţi de comunicare mai concisă.

Am exprimat opinia aceasta şi cu alte prilejuri[1], făcînd numai o rezervă din punct de vedere stilistic — în sensul de a se evita folosirea excesivă a acestui tip de elemente lexicale în acelaşi context, căci poate da impresia de uniformitate[2].

Faptul că sufixele amintite se dovedesc deosebit de productive demonstrează utilitatea cuvintelor formate cu ajutorul lor. Dealtfel, fenomenul nici nu e de dată absolut recentă. Numai numărul formaţiilor e, în ultima vreme, mai mare decît în trecut — ceea ce se explică prin exigenţele de comunicare mult sporite în epoca noastră, potrivit cu însuşi progresul gîndirii, cu evoluţia societăţii.

a) Cuvinte formate cu -itate

Referindu-ne la acţiunea sufixului neologic *-itate*, trebuie observat că, deşi într-o măsură restrînsă, ea s-a făcut simţită şi în unele scrieri mai vechi, fie de critică, fie din domeniul creaţiei artistice. Referirea noastră are, firește, în vedere nu acele cuvinte cum ar fi, bunăoară, *docilitate*, *fragilitate*, *facilitate*, pe cale de a deveni uzuale, ci formaţii de felul celor ce urmează, în ordinea cronologică a apariţiei lor. Unele sînt formate pe teritoriul românesc, altele sînt împrumutate şi adaptate

[1] Amintesc dintre referiri pe aceea din lucrarea *Cum e corect?*, 1973, „Biblioteca şcolarului", nr. 65, p. 15—21.

[2] În lucrarea citată sînt reproduse, cu titlu ilustrativ, următoarele trei pasaje din cuprinsul unei singure poşte a redacţiei: 1) „n-am găsit talent, dar, în schimb, multă *pretenţiozitate*"; 2) „V-aş propune să încercaţi şi alte partituri, poate cu un plus de *confesivitate*" şi 3) „Talent clar care mă îndrituieşte să renunţ la orice *concesivitate*". Menţionînd sursa citatelor („România literară", 1970, nr. 45, p. 30), citez încă un exemplu: „Societatea americană concepută de la început ca o societate a *vandabilităţii* şi *consumabilităţii*" (*ibidem*, p. 20, c. 2).

potrivit foneticii limbii noastre. „Era una din acele nopţi de vară în care natura întreagă îşi deschide comorile uimitoarelor sale frumuseţi, spre a ne da o idee perfectă de *sublimitatea* ei ..."[1] (N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi*); „Prin lăutari care nu-şi făceau un scrupul a cînta şi pentru alţii cîntecele pe care Conachi îi învăţase pentru dînsul, multe din poeziile lui se popularizează sub un văl subţire de *anonimitate*, cu 50 şi 60 de ani înainte de a fi tipărite. Ajunseră pînă dincolo de Milcov" (Din introducerea semnată de Vogoride Konaki la *Poezii. Alcătuiri şi tălmăciri de C. Conachi*, ediţia din 1886) şi: „Acest portret, din care pînă mai adineaori păstra numai trăsăturile fundamentale i se deştepta acum în spirit cu perfecta *palpabilitate*, pînă în cele mai neînsemnate amănunte" (I. L. Caragiale, *O făclie de Paşte*).

După cum menţionam, procedeul a devenit foarte activ, mai ales în ultimele decenii şi frecvenţa derivatelor în *-itate* se datoreşte în cea mai mare măsură influenţei limbajului critic al unor mari personalităţi cum a fost G. Călinescu. Rezultă aceasta din abundenţa exemplelor, între care cele din opera marelui critic ocupă un loc deosebit.

„Prin absenţa vitalităţii omul ar putea părea morbid, dacă psihologia lui nu s-ar desprinde totuşi pe un fond de echilibru moral, ieşit dintr-o *contemplativitate* fără urma dezaxării sau a nemulţumirii personale sau sociale"[2].

„Dar trebuie citate, ca tipice pentru *tardivitatea* medievalistică, culegerile didactice ..."[3].

„Grija de formă şi de succes faţă de publicul feminin, numeros, nu putea decît să simplifice pentru vulg

[1] Vom întîlni acest cuvînt, mult mai tîrziu, la G. Călinescu în *Istoria literaturii române* (1941): „În operă, el (eroul, adică Vlad Ţepeş) reprezintă elementul central al registrului eroic, nucleul în jurul căruia se cristalizează *sublimitatea* unor calităţi alese" (*op. cit.*, p. 80).

[2] E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Socec, 1937, p. 291.

[3] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 50.

problemele interesante în aspra lor *informitate* de rădăcini"[1].

„Luate în *absoluitate*, principiile lui estetice se pot discuta ..."[2]

„În Memento mori imaginile sînt hugoliene, deşi de o oarecare *colosalitate* barocă"[3].

„Simplitatea ia forma abrutizării şi constatarea *rudimentarităţii* a milei pentru umiliţi"[4].

„Pentru a se da eroului putinţa de a-şi arăta măsura vitejiei şi a *intrepidităţii* ..."[5]

„Calamburul se preface pe nesimţite într-un graţios compliment, lipsit de *insipiditatea* obişnuită a genului ..."[6]

„... e înzestrat cu o mare *vibratilitate* în faţa problemelor fundamentale ale existenţei ..."[7]

„... contribuie la unificarea lingvistică, mărind *efectivitatea* limbii ca mijloc de comunicare"[8].

„Toate acestea, pentru că într-un stil inimitabil simplu, dar inanalizabil complicat cu o tulburătoare *directitate* Caragiale îi punea pe eroii săi să se dezvolte singuri ..."[9]

„Incendiul din 1847 trebuie să fi alarmat pe poetul care, dacă găsise măreaţă priveliştea arderii casei Oteteleşeanului, nu putea să nu deplîngă *sinistritatea* întîmplării"[10].

„De altminteri, în «Epistola» amintită, Grigore Alecsandrescu pare a insinua *arbitrarietatea* genurilor pure ..."[11]

[1] *Ibidem*, p. 349.
[2] *Ibidem*, p. 358.
[3] *Ibidem*, p. 409.
[4] *Ibidem*, p. 546.
[5] *Ibidem*, p. 553.
[6] *Ibidem*, p. 694.
[7] *Ibidem*, p. 704.
[8] „Cercetări de lingvistică", V, 1960, nr. 1—2, p. 150.
[9] G. Călinescu, *Gr. M. Alecsandrescu*, Editura pentru literatură, 1962, p. 50. Cuvîntul apare, ceva mai tîrziu, şi la un alt autor: „În legătură cu Larkin (un poet englez, n.n.) căruia nu i se trece cu vederea o anumită *directitate* de limbaj ..." („Viaţa românească", 1966, nr. 2, p. 168).
[10] *Ibidem*, p. 185.
[11] *Ibidem*.

„Vibraţiile extraordinare din «Pe lîngă plopii fără soţ» rezultă din fraze de o *prozaicitate* deconcertantă"[1].

„Cultura e un fenomen care-şi trage *pozitivitatea* din condiţiile economice"[2].

„*Paradoxalitatea* negativă a acestei lumi ..."[3]

„Dar înălţimea şi întinderea primei serii de referinţe ca şi *terestritatea* şi nemijlocirea seriei a doua duc la asocieri supra- sau, oricum, extra-fenomenale"[4].

„Consimţirea şi, de la un timp, *perpendicitatea* transcendentului la real ..."[5]

„Orice propoziţie din momentul formulării ei devine discutabilă, *discutabilitatea* şi obiectivitatea fiind două noţiuni corelative"[6].

„Unele afirmaţii care ne întîmpină anulează, prin *categoricitatea* lor, dispute de decenii întregi"[7].

„*Linearitatea* în asemenea schiţe relevă adîncimi şi virtuozităţi autentice ..."[8]

„În sfîrşit pe lîngă talent şi pe lîngă cultură, s-a mai fixat acum accentul şi pe un alt factor tot atît de hotărîtor, anume pe *laboriozitatea* asiduă în travaliul transpunerii de la o limbă la alta"[9].

„Un tragism reţinut, ferit deopotrivă de patetismul lacrimogen ca şi *anxiozitatea* terifiantă ..."[10]

„Înclinaţia actuală spre eliberarea romanului de construcţia epică tradiţională [...] continuă să se afirme, prozatorii recurgînd la variate şi independente compensaţii ale *narativităţii*"[11].

[1] „Revista de istorie şi teorie literară", 1964, nr. 2, p. 16.
[2] G. Călinescu, *Contradicţiile erei burgheze oglindite în ideologia lui Eminescu*, „Viaţa românească", XVII, 1964, nr. 4—5, p. 31.
[3] *Ibidem*, p. 35.
[4] Vladimir Streinu, *Floare albastră şi lirismul eminescian*, ibidem, p. 256.
[5] *Ibidem*, p. 259.
[6] G. Călinescu, *Viaţa lui Ion Creangă*, p.384.
[7] „Ateneu", 1967, nr. 12, p. 12 *(Clasic şi modern în stilistică)*.
[8] „Viaţa românească" XIX, 1966, nr. 8.
[9] „Scînteia", 1969, nr. 8138 *(Valori fundamentale ale artei traducerii)*.
[10] „România literară", 1969, nr. 43.
[11] *Ibidem*, nr. 49.

„Nu există nici un fel de reţete eseistice. Orice *nor nativitate* este exclusă. Eseul sparge cu regularitate orice formă, schemă şi disciplină prescrisă ..."[1]

„Dacă nu cunoşti adevărul — degeaba vrei să-l comunici. Sinceritatea nu este, cred eu, o trăsătură de caracter, ci intensitate, *pasionalitate*, inteligenţă"[2].

„Infinitul, mirabila poezie, interferenţa filonului meditativ cu al artei, într-o supremă armonie de rară simplitate şi *melodiozitate*, deschide o poartă uriaşă către spaţiile vaste ..."[3]

Pot fi însă întîlnite şi unele formaţii arbitrare. De pildă: *atracţiozitate* („Transmisiunile cu premii şi public şi-au verificat încă o dată *atracţiozitatea*"[4]), care sună a jargon, ca şi elementul lexical de bază: *atracţios*, spre a nu mai vorbi de faptul că nu are nici sorţi să cîştige teren, cîtă vreme e mai solid implantat în limbă *atractivitate*.

Forţate ni se par mai ales formaţiile de tipul *imediatitate* din exemplul ce urmează: „... drama sa amoroasă, în ciuda lipsei perfecte a celuilalt pol, este *o imediatitate* învolburată, asemenea unui mare strigăt permanentizant"[5].

Împrumutate din alte limbi sau formate cu sufixul *-itate* pe teritoriul limbii române, elementele lexicale de tipul celor semnalate pot fi sau nu acceptate în totalitatea lor. Ceea ce nu se poate însă nega este tendinţa tot mai accentuată spre o comunicare concisă posibilă prin formele nominale.

b) Cuvinte formate cu -ant

Şi formaţiile de acest tip cunosc astăzi o abundenţă nemaiîntîlnită în trecutul mai îndepărtat al limbii noastre literare. Avînd o funcţie fie adjectivală, fie

[1] *Ibidem*, nr. 11, p. 5.
[2] „Luceafărul", 1970, nr. 35 *(Jurnalul unui martor ocular)*.
[3] *Ibidem*, 1971, nr. 49 *(Infinitul leopardian)*.
[4] „Munca", XXV, 1970, nr. 6752 *(TV comentar)*.
[5] „Orizont", 1965, nr. 8, p. 66.

adverbială, şi fiind formate pe teritoriul românesc sau fiind împrumutate din franceză, ele se substituie unor construcţii analitice sau, după împrejurare, alternează cu acestea, în scopul varietăţii de expresie.

Să urmărim exemplele:

„Graiul *coagulant* al limbii literare române ..."[1]

„Poetul [Eminescu] îşi poate închipui un timp *stagnant*, fără determinaţiuni interioare"[2].

„Şi acestea nu sînt simple îndreptare, sînt sinteze complete, exhaustive, uneori *disperant* de amănunţite..."[3]

„De aci, o cursivitate supărătoare, o declaraţie *coruscantă* dar truculentă..."[4] (*coruscant* din lat. *corusco* = „a scînteia").

„După dezbateri îndelungi şi furtunoase, adunarea generală votează în acest sens la 17 sept. 1876 nu premise de lucrări, ci o recompensă mai mică decît premiul promis şi mai puţin *angajantă* pentru Societate"[5].

„Ea are la bază regimul sintactic *caracterizant* pentru orice verb"[6].

„O discuţie mai *incitantă*, desfăşurată în presa literară"[7].

„... linişte *mortificantă*"[8].

„[interpretul] va sublinia caracterul normal omenesc al personajului, punînd la dispoziţie un timbru vocal-*personificant*..."[9]

„Desigur ne bucurăm că populaţia *fluctuantă* din coloanele revistelor literare este în creştere..."[10].

[1] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 14.
[2] *Ibidem*, p. 408.
[3] *Ibidem*, p. 542.
[4] *Ibidem*, p. 636. Cuvîntul apare mai tîrziu, la un alt critic literar: „Verbul, *coruscant* de asemenea, al gazetarului şi polemistului..." („Steaua", 1960, nr. 5, p. 11).
[5] „Limba română", XV, 1966, nr. 5, p. 488.
[6] *Ibidem*, XVIII, 1969, nr. 4, p. 327 *(Un aspect al clasificării sintagmatice a verbelor)*.
[7] „Ramură", 1969, nr. 7 *(Polemică şi umoare)*.
[8] *Ibidem*, p. 6.
[9] „România liberă", 1969, nr. 7834 *(Cronica teatrală)*.
[10] „Luceafărul", 1969, nr. 50 *(Timpul debutului)*.

„Expresionismul etic al poetului, cu o remarcă pentru tehnica metaforei *plasticizante*, tinde spre o purificare a omului"[1].

„...nu vom întreprinde o judecare *generalizantă* a actului artistic ..."[2]

„Tensiunea *solicitantă* a jocului lui..."[3]

„Din păcate eforturile noastre (artistice) sînt răzleţe, adesea se irosesc în gol sau în căutări sterile *mimante*"[4].

„Realizînd un fel de antologie *vivantă* a unei întinse porţiuni din lirica prezentului"[5].

„În această situaţie este cel puţin *contrariantă* graba..."[6]

„...însemnări cotidiene, scurte eseuri cu valoare *moralizantă*..."[7]

7. Folosirea improprie a unor cuvinte din fondul de bază al limbii

Ocupîndu-ne de aspectele felurite ale vocabularului, nu vom ocoli unele trăsături pronunţat negative ale folosirii unora dintre elementele lui. Este vorba de întrebuinţarea improprie a anumitor cuvinte, fie că aparţin limbii comune, fie că sînt împrumuturi relativ recente dintr-o altă limbă.

Necunoscînd sensul cuvintelor, unii scriitori le folosesc în contexte în care nu au ce căuta. Ne vom referi la trei cuvinte — *vrană*, *miasmă*, *răgaz* — ilustrînd cu citate folosirea lor improprie, sau de-a dreptul greşită.

Se ştie, de pildă, ce înseamnă cuvîntul *vrană*: **1.** *gaură rotundă sau dreptunghiulară făcută la butoaiele*

[1] *Ibidem.*
[2] „Contemporanul", 1972, nr. 1 *(Salonul de iarnă).*
[3] *Ibidem*, nr. 7.
[4] *Ibidem.*
[5] „România literară", 1973, nr. 49, p. 12 *(Fragmentarism).*
[6] „Scînteia", 1973, nr. 9584.
[7] *Ibidem*, nr. 9603 *(Note de lectură).*

înfundate, pentru a putea introduce sau scoate vinul, mărăturile etc. **2.** *Partea morii prin care curge făina* (DEX, p. 1030).

Într-o poezie de dată recentă, cuvîntului *vrană* i se atribuie un cu totul alt sens:

„Pentru dreptate şi-acuma mă mai bat,
Se vindecă greu de tot rana
Dar poemele mele spumoase curg din condei
Ca vinul din butie cînd îi scoţi *vrana*"[1].

Reiese că autorul confundă *vrana* cu... *cepul* sau cu *canaua*. Confuzia pe care autorul strofei citate o face este prea evidentă, spre a mai fi nevoie de a stărui asupra ei.

„Plec de la Maria Spiridon cu inima plină de *miasmele* cîmpului său de flori de pe acest miraculos picior de plai..."[2]

„...vorbesc de un artist pentru care realitatea este punctul de plecare, dar din care el reţine doar accentele şi *miasmele* subtile pe care le transfigurează pe pînză"[3].

Este cît se poate de evident că şi autorii celor două enunţuri pe care le-am citat fac o regretabilă greşeală, confundînd *miasmă* cu... *mireasmă!*

Şi cuvîntului *răgaz* i se atribuie, în pasajul următor, un sens greşit:

„Aici la marginea oraşului Craiova, în apropierea renumitei Cetăţi a Băniei, s-a ridicat *într-un răgaz de cîţiva ani* nu mai puţin renumita cetate a chimiei moderne"[4].

Am zice că sensul lui *răgaz* în acest citat este opus celui exact, căci cuvîntul înseamnă: *timp liber, disponibil pentru a face ceva; perioadă de întrerupere a unei activităţi; odihnă, repaus* (DEX, p. 775). Deci, nu într-un *răgaz* (şi încă de cîţiva ani!) se putea construi obiectivul industrial de care este vorba în pasajul amintit.

[1] „România literară", 1972, nr. 44, p. I (*Toiagul*).
[2] „Magazin", 1972, nr. 786 *(Un original muzeu de etnografie).*
[3] „Săptămîna", 1974, nr. 185, p. 6, c.3.
[4] „Munca", 16 iulie 1969 *(Retortele fertilităţii pămîntului).*

Deşi nu cred să fie cineva care să pună la îndoială justeţea definiţiei citate, totuşi, vom reda un exemplu în care termenul este la locul lui: „...dînd oarecare poveţe în privinţa timpului cînd se cuvine ca vînătorul să-şi pună puşca şi pofta în cui şi să dea nevinovaţilor săi adversari un *răgaz* ce, în curînd, îi va asigura, tot lui, o mai spornică şi mai dăinuitoare izbîndă..." (Al. Odobescu, *Pseudokynegetikos*).

8. Un cuvînt care devine uneori clişeu

Printre trăsăturile negative ale mînuirii vocabularului, trebuie specificată şi folosirea excesivă a unor cuvinte devenite *clişeu*. Apelul abuziv — uneori inutil — la un anume element lexical, cum este, de pildă, *respectiv*, poate duce la întrebuinţări improprii, la substituiri nemotivate.

Sînt, desigur, şi situaţii cînd prezenţa acestui cuvînt se dovedeşte necesară, pentru a indica împrejurarea, persoana sau obiectul de care este vorba, ca în pasajul următor: „În fondul de manuscrise B. P. Hasdeu se află trei scrisori ale lui S. Fl. Marian către Hasdeu. Toate trei sînt dintre 1877—1880 (respectiv, 19 dec. 1877, 16 aug. 1879 şi 26 apr. 1880)"[1].

Aşadar, în enunţul citat, *respectiv* are funcţiunea de a preciza datarea scrisorilor, în ordinea redactării lor. Cu ajutorul cuvîntului *respectiv* s-a putut evita o formulare mai dezvoltată care ar fi sunat: „Toate trei (scrisorile) sînt dintre 1877—1880, *prima* din 19 dec. 1877, *a doua* din 16 aug. 1879 şi *a treia* din 26 apr. 1880".

Neajunsurile de care aminteam mai sus se vor vedea din exemplele ce urmează:

„Ea [clasificarea] cere stabilirea riguroasă a raporturilor de supraordonare, coordonare şi subordonare a

[1] „Revista de folclor", V, 1960, nr. 1—2, p. 133.

tuturor materialelor luate în considerare, *respectiv* stabilirea (sic !) unei ierarhii precise a claselor, genurilor, speciilor, subspeciilor ş.a.m.d."[1].

Te întrebi de ce era nevoie aici de acest *respectiv* — căci el nu vizează pentru fiecare dintre noţiunile *supraordonare*, *coordonare* şi *subordonare* un anume element din construcţia citată. Este clar că în enunţ *respectiv* a luat locul, în mod nejustificat, adverbului *adică*. Formularea, deci, ar fi trebuit să sune astfel: „Ea (clasificarea) cere stabilirea riguroasă a raporturilor de supraordonare, coordonare şi subordonare, *adică* stabilirea unei ierarhii precise a claselor, genurilor, speciilor ş.a.m.d.".

Încă două exemple în care *respectiv* a fost preferat adverbului *adică:*

„Alte deosebiri esenţiale provin din modul cum este înţeles caracterul colectiv al creaţiei populare, dar din punctul de vedere ce ne interesează, *respectiv* al unei clasificări..."[2]

„Parodia [...] pare să trăiască o a doua tinereţe glorioasă. O direcţie o constituie atacul melodramei, *respectiv* al anacronismului sensibilităţii pentru situaţia şi replica lacrimogenă"[3].

Sînt şi unele contexte din care acest *respectiv* ar putea lipsi fără nici o pagubă, ca în următorul exemplu:

„Analizînd cuvintele care desemnau pe dregătorii evului mediu, împărţiţi în două mari categorii, *respectiv* dregătorii cu atribuţii publice şi dregătorii cu atribuţii legate de curte şi de persoana domnului"[4].

Eliminîndu-l pe *respectiv* şi punînd în locul lui semnul grafic *două puncte* sau recurgînd la adverbul *anume* pasajul nu ar pierde nimic din înţeles.

[1] *Ibidem.*
[2] *Ibidem*, p. 142.
[3] „Luceafărul", 1966, nr. 24, p. 8.
[4] „Limba română", XXII, 1973, nr. 4, p. 323.

De asemenea, din enunțul ce urmează *respectiv* putea să lipsească fără ca ideea exprimată de autor să sufere:

„Pe temeiul acestor constatări, ne considerăm îndreptățiți să afirmăm că, în limba română actuală, posibilitatea sau, *respectiv*, imposibilitatea diferitelor verbe de a avea același subiect cu al verbului determinant constituie..."[1]

Și mai curioase sînt cazurile în care *respectiv* depășindu-și rostul, se substituie, pur și simplu, unui anume termen sau înlocuitorului acestuia. De exemplu:

„Parodiile lui Topîrceanu și *respectiv* ale lui Sorescu sînt desigur foarte cunoscute..."[2], cînd ar fi trebuit să se spună: „Parodiile lui Topîrceanu și *cele* ale lui Sorescu..."

Ne vom opri cu citatele aici, considerîndu-le și destule și edificatoare.

Dealtfel, unii autori își dau seama că *respectiv* nu este absolut necesar în anumite contexte și, ca atare, îl evită. Semnificativ, în această privință, ni se pare următorul exemplu: „Tot astfel verbul «a bate» poate însemna, în anumite împrejurări, «a vîrî», «a suna», «a stoarce» sau «a produce durere» după cum complementul e *un cui*, *toaca*, *rufele ude* sau *un copil*"[3].

Așadar, după ce, mai întîi, a înșirat verbele „a vîrî", „a suna", „a stoarce" și „a produce durere", autorul pasajului a continuat cu „după cum complementul e (fără a-l intercala aci pe *respectiv*) un *cui*, *toaca*, *rufele ude* sau *un copil*", raportarea fiecăruia dintre aceste elemente la verbul de care se leagă urmînd a se face, logic, de către cititor.

[1] „Studii și cercetări lingvistice", 1961, nr. 3, p. 370.

[2] „Gazeta literară", 1966, nr. 23, p. 7.

[3] Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, Editura Minerva, 1974, p. 200.

9. Locuțiuni

din contra — din contră

Locuțiunea adverbială *din contra*, avînd înțelesul: „dimpotrivă", circulă și sub forma *din contră*. Este sau nu aceasta din urmă o variantă corectă? Potrivit unei observații critice, *din contră* reprezintă o formă greșită a cărei folosire trebuie condamnată.

Credem că, în realitate, este doar vorba de o variantă a lui *din contra*, variantă care a luat naștere prin analogie cu *dimpotrivă* (autorul observației zice sub influența sinonimului respectiv).

Dar, ceea ce surprinde, în cazul pe care îl discutăm, nu este atît observația în sine, cît critica excesiv de aspră îndreptată de autorul ei asupra celor care apelează și la varianta *din contră*, sau *numai* la aceasta, căci iată, în adevăr, ce ni se spune: „Acest fapt (adică, utilizarea formei *din contră*, n.n.) constituie *o caracteristică a vorbirii oamenilor puțin cultivați* (subl. ns.) și de aceea trebuie evitat în orice împrejurare" (*Limba română*, VI, 1957, nr. 2, p. 30).

Sînt însă extrem de numeroase pasajele în care ne întîmpină forma *din contră* și ai căror autori nu pot fi, în nici un caz, socotiți ca făcînd parte din categoria *oamenilor puțin cultivați*.

Să răsfoim cele trei volume de *Critice* ale lui Maiorescu, unde, pe lîngă forma *din contra*, întîlnim și forma *din contră*:

„*Din contră*, cine vede o pictură..."[1]
„*Din contră*, cele mai multe poezii române..."[2]
„*Din contră*, poeziile literare cele rele..."[3]
„*Din contră*, tocmai încercarea de a..."[4]
„*Din contră*, cu cît persoanele sînt mai presus de critică..."[5]

[1] *Critice*, I, p. 14.
[2] *Ibidem*, p. 42.
[3] *Ibidem*, p. 60.
[4] *Ibidem*, p. 138.
[5] *Ibidem*, p. 147.

„...fiindcă scrierea *din contră* are între altele..."[1]

„Să presupunem *din contră*, pentru a simplifica problema"[2].

„...ci, *din contră*, poeziile serveau la explicarea..."[3].

„*Din contră*, începem a înţelege modificarea..."[4]

„...în care *din contră* se arătau din capul locului..."[5]

În continuare, să deschidem altă operă valoroasă a culturii noastre naţionale: *Istoria arheologiei* de Al. Odobescu. În exemplele pe care le dăm putem observa cum alternează cele două forme ale locuţiunii adverbiale aci în discuţie:

„*Din contră*, au fost şi sînt arheologi de frunte..."[6]

„*Din contra*, el avea de prieteni pe cei mai însemnaţi oameni din Italia..."[7]

„...eu *din contră* merg..."[8]

„...pe cînd *din contra*, a doua jumătate a secolului al XVII-lea..."[9]

Parcurgînd, acum, unele texte apărute în ziare, reviste şi alte tipărituri din vremea noastră, descoperim numeroase exemple de felul acestora:

„...Recunoaşte, *din contră*, spontaneitatea şi libertatea umană..."[10]

„Emma ar fi dorit, *din contră*, să facă nunta la miezul nopţii..."[11]

[1] *Ibidem*, II, p. 56.
[2] *Ibidem*, p. 242.
[3] *Ibidem*, p. 245.
[4] *Ibidem*, III, p. 148.
[5] *Ibidem*, p. 187.
[6] Al. Odobescu, *Istoria arheologiei*, p. 8.
[7] *Ibidem*, p. 144.
[8] *Ibidem*, p. 247.
[9] *Ibidem*, p. 166.
[10] *Shakespeare şi opera lui* (culegere de texte critice), Editura pentru literatură universală, 1964, p. 422.
[11] Flaubert, *Doamna Bovary*, Editura pentru literatură universală, 1965, p. 43.

„*Din contră*, asemenea atitudini fiind tolerate..."[1]

„Nu mă oboseşte, ba, *din contră*, mă relaxează nemaipomenit lucrul de mînă..."[2]

„Sînt întrebat dacă mi-am propus să înfăţişez în rubrica asta fapte şi destine de excepţie. Răspund: *din contră*, voi etala întîmplări, reacţii, atitudini..."[3]

„Amintirile lui, *din contră*, conservă reputaţiile"[4]

Ar putea fi citate multe alte exemple din limba actuală, care să ilustreze utilizarea frecventă a locuţiunii *din contră*[5], ca pe o variantă a lui *din contra*.

în principal

Apariţia tot mai frecventă a locuţiunii adverbiale *în principal*, cu sensul „în mod deosebit", merită să ne reţină atenţia. Această locuţiune poate fi întîlnită mai ales în stilul publicistic şi în cel ştiinţific.

Se pune întrebarea: este această locuţiune corect formată? Întrebarea trebuie reţinută, în vederea răspunsului, de vreme ce s-a putut exprima o opinie potrivit căreia formaţia lexicală respectivă încalcă normele gramaticii româneşti şi care e expusă în termenii următori:

„Printre *clişeele* (subl. ns.) curente, de o deosebită «virulenţă» este *în principal*, semnalat deja în multe lucrări, cf. *Antrenorul federal... s-a ocupat* **în principal** *de pregătirea boxerilor din lotul republican.* RL 1960, nr. 4998, p. 2/4, *Importanţa fragmentului de papirus se datorează...*, **în principal** *faptului că reprezintă...* RL 1971, nr. 8169, p. 6/7. Echivalent semantic cu *în primul rînd*,

[1] „Scînteia", 25.IX.1971.
[2] „Almanahul Sportul", 1975, p. 107, c. 2.
[3] „România liberă", 1975, nr. 9518, p. 1, c.1.
[4] „România literară", 1975, nr. 18, p. 9.
[5] DLRM, p. 182, ca şi DEX, p. 191 înregistrează ambele forme ale locuţiunii discutate.

mai ales (care puteau fi folosite în contextele de mai sus), *în principal* are neajunsul de a reprezenta o *grupare incorectă* (subl. ns.): *principal* este în mod obișnuit în limba română adjectiv, iar *combinațiile prepoziție + adjectiv (fără substantiv) nu sînt gramatical admise:* considerată astfel, *gruparea este gramatical incorectă*"[1] (subl. ns.).

Și, pentru ca lucrurile să fie bine înțelese, comentariul citat se încheie astfel: „Utilizarea grupului *în principal* cu valoare adverbială (ca în exemplele de mai sus) are *deci nu numai defectul de a fi prea frecvent, dar și pe acela de a fi incorect* (subl. ns.). Răspîndirea lui se datorește, foarte probabil, dorinței de a evita obișnuitele *mai ales, în primul rînd*[2]".

Pasajele citate conțin, trebuie să spunem, în principal, două obiecțiuni. Cea dintîi rezidă în afirmația că *principal*, fiind adjectiv, nu poate intra în combinația *prepoziție + adjectiv* (fără substantiv), deoarece asemenea formații *nu sînt gramatical admise* și, ca atare, *gruparea este gramatical incorectă*. Cealaltă obiecție se referă la faptul că *în principal*, fiind folosit frecvent din dorința de a se evita obișnuitele *mai ales, în primul rînd*, a devenit *un clișeu*.

Referitor la prima obiecție, precizăm că ea nu stă în picioare, căci limba noastră nu respinge, ca fiind incorectă, formația prepoziție + adjectiv (fără substantiv). Afirmația următoare, aflată în *nota* din subsolul paginei care conține comentariul reprodus de noi: „Prepoziția *în* precedă substantive, pronume, verbe, adverbe, *nu și adjective*" (subl. ns.), este dezmințită categoric de realitatea lingvistică românească.

Adjective cum sînt *special, general, particular, mic, mare* — spre a cita numai cîteva exemple — au format, precedate de prepoziția *în*, locuțiunile adverbiale respective, care se bucură de o largă circulație în limba

[1] Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, p. 240—241.

[2] *Ibidem*, p. 241.

noastră. Iată-le pe unele dintre ele în contextele în care apar:

„...*în special*, în stilul politic-administrativ..."[1]

„...după cum arată *în general* lingviștii olteni..."[2]

„Ele [dicționarele și gramaticile normative, n.n.] pot avea efect, pozitiv sau negativ *în mic; în mare* n-au efect decît dacă merg pe linia naturală a dezvoltării limbii"[3].

„...sînt consacrate [...] *în particular* istoriei limbii slave comune"[4].

„Textele sînt reproduse, *în general*, integral, nealterîndu-li-se unitatea"[5].

„Stilul comediilor sale este, *în general*, curgător și adecvat personajelor..."[6]

„Ca urmare, în toate localitățile și, *în special*, în cele din zonele montane..."[7]

Dealtfel, dacă mai este nevoie și de această precizare, toate dicționarele limbii române înregistrează, la locul potrivit, locuțiunile citate de noi, precum și altele de același tip.

Prin urmare, nu se poate susține — cu vreun argument cît de cît valabil — că în limba română gruparea «prepoziție + adjectiv (fără substantiv)» este gramatical incorectă, nefiind — adică — admisă de structura limbii române.

Să-i consemnăm, acum, prezența lui *în principal*, în cîteva pasaje ilustrative:

„Frank Harris, urmărind, *în principal*, să descifreze psihologia hamletiană..."[8]

[1] Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, p. 318.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem.*

[4] „Studii și cercetări lingvistice", 1960, nr. 2, p. 285.

[5] „Limba română", XXIII, 1974, nr. 5, p. 6 (462).

[6] *Shakespeare și opera lui*, 1964, p. 35.

[7] „România liberă", 1974, nr. 9377, p. II, c.7.

[8] Vladimir Streinu, *Tragedia lui Hamlet*, trad., ediție critică, Editura pentru literatură, 1965, p. LII.

„În concluzie putem spune că fenomenul preiotării lui *e-* la iniţială de cuvînt şi de silabă s-a generalizat în dialectul dacoromân şi s-a dezvoltat în istroromână şi meglenoromână, datorită, *în principal*, particularităţilor de evoluţie a acestor dialecte“[1].

„... intenţionez să le public în primul sau în primele numere ale proiectatei reviste România, menită *în principal* să informeze asupra...“[2]

Din aceste pasaje, ca şi din altele asemănătoare, rezultă că locuţiunea *în principal* corespunde unei necesităţi de exprimare, avînd funcţiunea de a atrage atenţia asupra unei anume idei în contextul dat.

După opinia noastră, locuţiunea *în principal* nu este un clişeu de tipul formulelor *pe parcurs* sau *în cadrul*, folosite insistent, adesea şi inutil. În lucrarea citată se arată judicios ce se înţelege prin *clişee lingvistice*. Citäm: „O situaţie specială între construcţiile cu frecvenţă mare şi cu caracter oarecum fix reprezintă *clişeele (lingvistice)*, a căror întrebuinţare nu se datoreşte unei necesităţi, ci unei mode“[3].

Acesta să fie, oare, cazul locuţiunii *în principal?* Nu răspunde ea unei necesităţi, ci se conformează unei mode? Sugestia ca *în principal* să fie înlocuit cu *mai ales*, *în primul rînd*, nu poate fi acceptată din două motive: întîi, pentru că sensul celor trei locuţiuni nu este perfect acelaşi *(în principal* exprimă mai exact decît celelalte două ideea: *care are o importanţă deosebită, de căpetenie, de frunte)* şi, al doilea, pentru că dacă în locul lui *în principal* s-ar utiliza *mai ales* sau *în primul rînd*, ar deveni acestea... clişee lingvistice!

Mai este ceva de adăugat: dacă *în principal* constituie o grupare neconformă cu normele gramaticii române şi ar trebui respinsă ca fiind un *clişeu lingvistic*, atunci aceleaşi „stigmate“ ar însemna că au, la rîndul lor, toate celelalte locuţiuni de acelaşi tip, cum sînt: *în general, în special, în particular* etc.

[1] *Studii de limbă şi stil*, Editura Facla, 1973, p. 204.
[2] „România literară“, 1975, nr. 2, p. 24.
[3] Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 240.

Desigur, nu este recomandabil ca, oricît de utile ar fi, aceste formule fixe (remarca e, dealtfel, valabilă pentru oricare element lexical) să fie utilizate insistent în cuprinsul uneia şi aceleiaşi lucrări sau al unui context limitat, cum este, de pildă, cazul folosirii lui *în general* în acest pasaj:

„Pronosticurile pe care le fac lingviştii se bazează, *în general* pe ceea ce oferă organizarea internă a limbii la un moment dat şi au în vedere mult mai puţin sau oarecum accidental factorii externi. *În general*, lingvistica a ajuns să poată explica...“[1]

10. Calcuri

Formulele şi expresiile sînt, după cum se ştie, îmbinări de cuvinte cu înţeles unitar, a căror structură ţine de legile sintaxei. Ele sînt creaţii autohtone sau împrumutate dintr-o altă limbă, fie aidoma originalului, fie uşor modificate sub aspect formal.

Fenomenul este învederat de numeroase exemple şi se explică prin caracterul deschis al sintaxei. „Sintaxa — subliniază acad. Al. Graur — este mai penetrabilă decît morfologia şi fonetica. În morfologie se operează foarte greu împrumuturi, la fel în fonetică, pe cînd în sintaxă lucrul e mult mai uşor: ajunge să copiem un fel de a grupa cuvintele, ceea ce se întîmplă destul de des. Un împrumut în fonetică sau în morfologie înseamnă introducerea unor elemente materiale din altă limbă, eventual suprimarea unor astfel de elemente din propria limbă. În sintaxă nu se împrumută de obicei elemente materiale, ci numai un mod de organizare a elementelor existente“[2].

[1] Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 35.
[2] Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, p. 292.

Exemplul pe care autorul îl citează, cu titlu ilustrativ, este convingător: „Cînd se spune în românește *Patriei mai mult cărbune*, nici un cuvînt, nici un morfem, nici un fonem nu e introdus din altă limbă, deși formula este calchiată după una rusească".

Precizînd că în sintaxă nu se împrumută *de obicei* elemente materiale, acad. Al. Graur nu exclude, în același timp, situațiile mai rare, cînd se împrumută asemenea elemente.

Acesta este, între altele, cazul formulei *a ține cont* (din fr. *tenir compte*) care are o foarte mare frecvență, fiind echivalentă, ca sens, cu *a lua în considerare*, *a ține seama*.

Cîteva exemple:

„...deoarece a sosit vremea să reflectăm la conceptul de educație, *ținînd cont* de toate elementele de ordin sportiv ..."[1]

„...dacă *nu se va ține cont* de toate efectele..."[2]

„Pentru stabilirea sensului celui mai vechi, *se ține cont* de doi factori..."[3]

„...autorii, *ținînd cont* de importanța economică a serului..."[4]

„...este normal ca interpretarea lor din punct de vedere semantic *să țină cont* de evoluția semantică posibilă a cuvîntului temă"[5].

Aș nota în legătură cu extinderea utilizării acestei formule împrumutate că, întrucît elementul *cont* cu care se asociază verbul *a ține* sugerează noțiunea exprimată în terminologia contabilității, cel puțin în textele aparținînd limbii literare ar fi de preferat echivalentul românesc *a ține seama*.

[1] „Sportul", 1969, nr. 752, p. V, c. 5.
[2] *Ibidem*, p. II, c.2.
[3] „Limba română", XXIV, 1975, nr. 1, p. 63.
[4] „Flacăra", 1975, nr. 24, p. 19, c. 3.
[5] *Studii de limbă și stil*, Editura Facla, 1973, p. 161.

Vom aminti, în continuare, încă trei expresii „copiate" din franceză, cu o structură sintactică oarecum forțată în raport cu cea românească.

Avînd drept „model" pe *changer de sens*, *de manière* etc. prima construcție sună în românește astfel:

„Căci în evoluțiile lor, ideile *schimbă de sens*..."[1]

„O notă, însă, dacă se lungește prea mult, *schimbă de definiție*..."[2]

A doua grupare lexicală „copiată": *de puțin*[3] pe care vrem s-o semnalăm aparține limbajului sportiv. Ea provine, după cum am spus, tot din franceză: „Cinq minutes plus tard, Boninsegna manquait *de peu* l'égalisation" („l'Humanité" din 1 iunie 1972, Sport).

Amintim, în sfîrșit, formula verbală *altfel spus (zis)*, pe care o ilustrăm cu două dintre numeroasele exemple existente:

„Evident, un șir de coincidențe ca numărul comun al casei, numele întîmplător de Popescu purtat de cei doi locatari etc., se adaugă la aceasta și complică lucrurile. *Altfel spus*, vizitatorul este ... ghinionist"[4].

„Cînd vorbim de cele mai scurte cuvinte care dispun, totuși, de un sens, care sînt, *altfel spus*, «unități semnificative minime», le-am putea numi pe acestea moneme ..."[5]

Cum se explică, în românește, această atît de frecventă formulă? Întrebarea pare îndreptățită, dacă ținem seama de faptul că o asemenea îmbinare: adverbul *alt-*

[1] „România literară", 1969, nr. 51 *(Jean Starobinski și istoria ideilor)*.
[2] „Viața românească", XIX, nr. 8, p. 113.
[3] Am combătut folosirea acestei „locuțiuni" în cronica *Limba noastră* din ziarul „Informația Bucureștiului", 1966, nr. 4008.
[4] „Studii de limbă și stil", Editura Facla, 1973, p. 81.
[5] Const. Crișan, *Cîteva ipostaze stilistice ale adverbului „așa" în poezia lui George Coșbuc*, Extras, 1968, din „Limbă și literatură", XVI, p. 2.

fel + un participiu trecut al unui verb dicendi limba noastră nu mai cunoaşte spre a fi folosită în contexte de felul celor citate.

Credem că, şi în cazul formulei specificate, avem de-a face cu un decalc: ea reproduce din franceză îmbinarea *autrement dit* („*Autrement dit*, ce genre de réalisation exige des investissements considérables au moment même où..."; „l'Humanité", 8. VII. 1975, p. 3, c. 6).

Aspecte gramaticale

MORFOLOGIE

1. Verbul

a prece a

Cu privire la acest verb ca şi la *a succeda*, *Gramatica* Academiei se pronunţă pentru apartenenţa lor la conjugarea I: „Cîteva neologisme se conjugă după conjugarea I şi a III-a: *conceda* şi *concede*, *preceda* şi *precede*, *succeda* şi *succede*. Pentru primul, forma recomandată este cea de conjugarea a III-a, pentru celelalte două (adică: *preceda* şi *succeda*, n.n.), cea de conjugarea I"[1].

Este în afară de orice îndoială că ambele verbe, strict gramatical vorbind, ţin de paradigma proprie conjugării I. Numai că, potrivit trecerii unor verbe de la o conjugare la alta, s-a observat, încă mai de mult, că atît *a preceda*, cît şi *a (se) succeda* nu apar la indicativ prezent, pers. a III-a singular şi plural, sub forma omonimă *precedă* şi *(se) succedă*, aşa cum menţionează *Gramatica* amintită ca şi *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ci *precede—preced*, *(se) succede—succed*, ca în cadrul conjugării a III-a. Un vechi *Îndreptar şi vocabular ortografic*[2], publicat înainte de adoptarea normelor în vigoare astăzi, ale scrierii româneşti, indica aceste forme ca fiind cele corecte.

În toate stilurile limbii române cele două forme alternează, o mai mare frecvenţă avînd cele de conjugarea a III-a. Semnificativ este faptul că, uneori, chiar

[1] *Gramatica limbii române*, vol. I, ed. a II-a, 1966, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 247.
[2] Apărut în editura Cartea românească, 1943.

în *Gramatica* Academiei, textul expunerii preferă, după cum se va vedea, formele de conj. a III-a, la indicativul prezent, pers. a III-a, singular şi plural, în locul celor recomandate. De asemenea, într-o lucrare de mare importanţă ştiinţifică, aşa cum este tratatul de *Istorie a limbii române*, se succed (iată că şi noi îl preferăm pe *se succed* lui *se succedă!)* ambele forme atît pentru *a preceda*, cît şi *pentru a (se) succeda.*

Acum să dăm curs citatelor, începînd cu unul din *Memoriile* lui E. Lovinescu — spre a marca, astfel, longevitatea formei:

„Prin afirmarea acestui proces de creaţiune şi în materie ideologică sau ştiinţifică, rezultă paradoxul concluziei ce *precede* actul creaţiei după cum virtual rodul este anticipat în sîmburele copacului"[1].

„[Dimitrie Cantemir] ajunge, după combaterea amănunţită a lui Aristot, la încheierea că timpul nu e măsura mişcării, ci *precede* mişcarea..."[2]

„Tragicul *precede* şi urmează piesa propriu-zisă..."[3]

„...fiindcă ele *preced* transformarea..."[4]

„...în perioada care *precede*..."[5]

„...iar adverbele *preced* termenul..."[6]

„...articolul «al» *precede* orice nume la genitiv..."[7]

„...acest cuvînt invariabil «a» *precede* numele..."[8]

„...se realizează cu ajutorul a doi termeni care *preced* cele două cuvinte..."[9]

„Să mai punem la socoteală că operele mari sînt învăluite de un prestigiu care le *precede* ..."[10]

[1] E. Lovinescu, *Memorii*, Editura Cugetarea, 1930, p. 156.
[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 44.
[3] *Teatrul*, VII, 1962, nr. 7, p. 92.
[4] *Istoria limbii române*, Editura Academiei, 1965, p. 7.
[5] *Ibidem*, p. 197.
[6] *Ibidem*, p. 283.
[7] B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, Editura ştiinţifică, 1971, p. 174.
[8] *Ibidem*, p. 175.
[9] *Ibidem*, p. 227.
[10] „Luceafărul", 1972, nr. 2 *(Cartea unui univers).*

„Calitatea acestor decizii, analiza care le *precede*..."[1]

„...într-o serie de alte lucrări beletristice care *preced*..."[2]

„În Dedicaţia şi mai ales în Prologul ce *preced* naraţiunea..."[3]

„...atît actul intelectual care o *precede* ..."[4]

„Uneori corelativele adverbiale *preced* imediat conjuncţiile modale ..."[5]

a (se) succeda

„*Se succed* la intervale de un an sau doi ..."[6]

„Textele *se succed* în ordinea datei primei lor apariţii..."[7]

„În acest roman, în care secolele *se succed*..."[8]

„...unde *se succed* scenele..."[9]

„...imaginile *se succed* regulat..."[10]

„Episoadele *se succed* într-o înlănţuire..."[11]

„...avem de a face cu trei naratori care *se succed*..."[12]

„El face parte dintre acei intelectuali care focalizează spiritualitatea şi înţeleg mutaţiile care *se succed* în epocă"[13].

„...timpurile *se succed* în ordinea inversă..."[14]

[1] „România liberă", 1974, nr. 9090.
[2] Aurel Martin, *Introducere în opera lui N. Filimon*, Editura Minerva, p. 185.
[3] *Ibidem*, p. 193.
[4] Tudor Vianu, *Arghezi, poet al omului*, p. 196.
[5] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 307.
[6] Vera Călin, *Un prieten al celor asupriţi — Dickens*, 1951, p. 24.
[7] *Prefaţă* la „Biblioteca şcolarului", nr. 53, p. 23.
[8] Vera Călin, *Curentele literare şi evocarea istorică*, 1963, p. 128.
[9] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 41.
[10] „România literară", 1973, nr. 51, p. 5 *(Lirismul confesiv).*
[11] „Scînteia", 1973, nr. 9649 *(Carnet cinematografic).*
[12] Aurel Martin, *Introducere în opera lui N. Filimon*, p. 126.
[13] „Contemporanul", 1974, nr. 8 *(Crochiu).*
[14] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 357.

Trebuie să precizez că, deşi, după cum am menţionat mai înainte, paralel cu aceste forme *(precede, preced* şi *(se) succede, (se) succed)*, apar şi *precedă, (se) succedă*, uneori chiar în textele aceloraşi autori, cum este şi cazul *Gramaticii limbii române*, cele dintîi au o frecvenţă mai mare decît celelalte. E vorba, deci, de o realitate lingvistică pe care, cred, va trebui s-o consemneze atît gramaticile, cît şi îndreptarele ortografice.

a fi

În legătură cu verbul *a fi*, reamintim confuzia care se face între imperativul pozitiv *fii (fii bun, fii atent)* şi imperativul negativ *nu fi (nu fi rău, nu fi prea categoric)*, în sensul că la acesta din urmă apare forma incorectă *nu fii (nu fii leneş!)*. Intervine aici, se pare, la aceia care scriu greşit această formă verbală, şi confuzia cu forma corectă de la prezentul conjunctiv pers. a II-a singular pozitiv şi negativ *să fii, să nu fii*.

Este de presupus, deci, că unii vorbitori fac o substituire între conjunctivul negativ *să nu fii* şi imperativul negativ *nu fi*, creînd o formă incorectă *nu fii*.

Şi pentru că a venit vorba de conjunctivul verbului *a fi*, semnalăm şi formele greşite *să fi, să nu fi*, care apar în unele texte în locul formelor corecte *să fii* şi *să nu fii*.

Ne vom referi la cîteva exemple.

Într-un interviu intitulat *Prospecţiuni lingvistice la poalele Iezerului*, declaraţia unui interlocutor al reporterului a fost consemnată astfel: „...dincolo de aspectele interesante pentru lingvistică era imposibil *să nu fi* impresionat de pitorescul şi poezia străveche a locurilor“[1].

„Nu trebuie neapărat *să fi* dramaturg, cu atît mai puţin unul de reputaţia lui...“[2]

Uneori, incertitudinea în ce priveşte folosirea formelor discutate se manifestă în cuprinsul aceluiaşi

[1] „Magazin“, 1969, nr. 619.
[2] „Contemporanul“, 1973, nr. 20, p. 4.

text, ca în exemplul următor: „Din fericire, din cînd în cînd, mecanismul lingvistic (cu întrebări stereotipe) se mai defecta şi atunci copilul răspundea nu după lecţia noastră, ci după capul lui: — Ce înseamnă *să fi* contabil-şef — întreabă reporterul. Şi copilul răspundea cu vocea de la serbarea de sfîrşit de an: — Contabil-şef înseamnă *să fii* zgîrcit“[1].

Este evident că şi în prima situaţie se impunea forma proprie conjunctivului prezent: *să fii*.

Ne vom opri, în continuare, la cîteva verbe pe care unii autori le folosesc schimbîndu-le construcţia tradiţională într-una cu totul particulară. Două dintre ele: *a împrumuta* şi *a vrea* (sub forma *a se vrea*) sînt calchiate din franceză, iar altele două — creaţii, după cît cred, autohtone — fiind asociate cu cîte un participiu: *merită menţionat* (*admirat* etc.) şi *trebuie plecat (terminat)* etc., acesta din urmă cu sens impersonal *trebuie să se plece (să se termine* etc.*)*.

Să urmărim, în unele citate, apariţia fiecăreia dintre formele verbale specificate.

a împrumuta

După cum se ştie, în româneşte, verbul acesta, sub toate formele lui, se poate construi fie cu un complement prepoziţional, fie cu unul direct, fie cu un atribut, fiecare exprimînd un sens deosebit; de ex.: „O formulă pretenţioasă, *împrumutaiă* fie *din rapoarte*, fie *din unele materiale* ştiinţifice...“[2] şi: „Darie Petru nu s-a mirat; îmi mai *împrumutase cartea* ca să-i admir ilustraţiile“[3].

În funcţie, deci, de natura complementului pe care îl primeşte, *a împrumuta* redă valori diferenţiate. Fără a ţine seama de aceasta, unii autori, pentru a exprima

[1] *Ibidem*, 1971, nr. 45 *(Model şi anti-model)*.
[2] Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, p. 317.
[3] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 16, p. 400.

sensul comunicat în primul dintre exemple, folosesc îmbinarea celui de-al doilea, exact ca în limba franceză care permite aceasta, verbul *emprunter* construindu-se cu un complement în dativ, spre a reda sensul complementului prepoziţional, ca în exemplele: „...l'accentuation des mots empruntés au français..."[1] şi: „...cet exemple emprunté à Molière..."[2]. Dacă am traduce, literal, în româneşte, aceste contexte şi am zice: „...accentuarea cuvintelor împrumutate francezei..." sau: „...acest exemplu împrumutat lui Molière..." sensul comunicării ar fi denaturat.

Aşadar, unii autori români întrebuinţează, ca în franceză, construcţia cu dativul, pentru a reda ideea proprie complementului prepoziţional, după cum urmează:[3]

„Metaforele *sînt împrumutate* de asemeni *domeniului* acţiunii..."[4]

„Scriitor intelectual, imaginile lui Galaction *sînt* rareori *împrumutate experienţei* naive a simţurilor..."[5]

„În progresul naraţiunii în basme şi în poveşti, cele mai frecvente şi mai izbitoare procedee *sînt împrumutate* tot *povestitorului* popular"[6].

„...celebra evocare a Bărăganului, unde natura e receptată, în mod excepţional, în special prin valori auditive şi de sugestie, mai mult în descrierea plaiurilor Bisocei, unde comparaţiile şi metaforele *sînt împrumutate domeniului* valorilor vizuale..."[7]

[1] „Vie et langage", 1968, nr. 196, p. 370.

[2] „Le Figaro litteraire", nr. 1277, 170 *(Usage et grammaire)*.

[3] Notez că despre acest tip de construcţie am scris, mai întîi, la rubrica *Limba noastră* din ziarul „Informaţia Bucureştiului", 1962, nr. 2643.

[4] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, p. 411.

[5] *Ibidem*, p. 441.

[6] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Însemnări pe marginea stilului lui Creangă* (în vol. colectiv *De la Varlaam la Sadoveanu)*, 1958, p. 275.

[7] Idem, Prefaţă la ediţia *Odobescu*, „Biblioteca pentru toţi", nr. 91, p. XXVII.

„...Dante este apoi un poet medieval prin sistemul valorificărilor sale morale, *împrumutat eticii* teologice"[1].

„Din continuarea expunerii, menţinută tot timpul în debitul ironic şi cu mijloacele de limbă proprii tuturor scrierilor lui Caragiale, în care întîmpinăm multe forme ale oralităţii şi un lexic *împrumutat* deopotrivă *oratoriei* şi *jurnalisticii* moderne ..."[2]

„[...] Chaucer călătoreşte pe continent, cunoaşte literatura franceză şi italiană şi *împrumută acestora* mai multe dintre motivele operei sale principale..."[3]

„Ideile şi imaginile sale, dintre care atîtea, potrivit gustului contemporan, *sînt împrumutate mitologiei* greco-romane..."[4]

„Dar zarea îi este închisă de o colină, pe care se găseşte bordeiul bunilor bătrîni Philemon şi Baucis (figuri şi nume *împrumutate Metamorfozelor* lui Ovidiu)"[5].

„În general, toate figurile pe care Goethe *le-a împrumutat tradiţiei* legendare se înfăţişează cu o abundenţă..."[6]

„Chiar acolo unde figuraţia dramatică ia forme simbolice, *împrumutate lumii antice* sau *creştine*..."[7]

„Deşi sonata şi chiar formele pe care aceasta *le împrumută muzicii* simfonice se statornicesc o dată cu Haydn..."[8]

„...Lessing aminteşte de Doctor Faust al cărţilor populare din care citează o scenă *împrumutată unei prelucrări* a acestui motiv pentru scenă..."[9]

„Alături de steaua în frunte, care-n folclor deosebeşte pe zînele cele bune, Eminescu pune cu aceeaşi

[1] Tudor Vianu, *Studii de literatură universală şi comparată*, ediţia a II-a, 1963, p. 14.
[2] *Ibidem*, p. 40.
[3] *Ibidem*, p. 59.
[4] *Ibidem*, p. 163.
[5] *Ibidem*, p. 260.
[6] *Ibidem*, p. 261.
[7] *Ibidem*, p. 263.
[8] *Ibidem*, p. 291.
[9] *Ibidem*, p. 416.

valoare simbolică *împrumutată folclorului*, şi floarea albastră"[1].

„Conflictul moral şi intelectual se exprimă în aceste compuneri, cu mijloace adesea *împrumutate tradiţiei romantice*, dar de o puternică originalitate"[2].

„Sînt preocupările şi mijloacele stilistice înrudite cu ale moraliştilor clasici, e ironia lucidă şi măruntă, foarte deosebită de Witz-ul romantic, apoi folosirea unor specii *împrumutate clasicismului*"[3].

„Termenii contrastului, *împrumutaţi mitologiei* creştine, au acum o nuanţă socială accentuată"[4].

„Cuvintele sînt *împrumutate limbii franceze*, dar transpuse pe registrul categoriilor estetice..."[5].

„Ecourile villon-eşti, shakespeare-iene, baudelaire-iene, rimbold-iene, ale versurilor, nu pot fi ignorate, dar nici supraevaluate. Poetul *le împrumută* teme, atitudini, metafore"[6].

„Dar pe cînd în operele literare epoca vorbeşte prin cuvintele unei limbi, adică prin noţiuni şi prin judecăţi, în lucrările celorlalte arte expresia nu foloseşte aceleaşi mijloace şi istoricul culturii trebuie *să le-o împrumute*..."[7]

„...aşa cum a procedat la localizarea unei bune părţi din repertoriul său dramatic, ale cărui prototipuri

[1] „Viaţa românească", 1964, nr. 4—5, p. 314, în articolul *Eminescu şi romantismul german*, în care autoarea, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, citează, la un moment dat, acest pasaj din *Poezia lui Eminescu* de Tudor Vianu (Editura Cartea românească): „Heinrich von Ofterdingen în romanul lui Novalis", *căruia îi împrumută titlul*, porneşte să caute floarea albastră, adică infinitul peste care poetul trebuie să se facă stăpîn".

[2] *Ibidem*, p. 79 *(Simbolul)*.

[3] Silvian Iosifescu, *Grigore Alexandrescu*, Editura tineretului, p. 43.

[4] *Prefaţă* la *Poezii de Eminescu*, „Biblioteca pentru toţi", nr. 1, p. XVIII.

[5] „România literară", 1973, nr. 24, p. 7.

[6] *Ibidem*, 1973, nr. 46 (Cronică despre volumul de poezii *Bazarul cu măşti*).

[7] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 284.

el însuşi le-a indicat, Alecsandri n-a pregetat *să împrumute celor mai de seamă dintre romantici generoasele lor sugestii*..."[1]

O atare construcţie poate, în anumite situaţii, să producă unele confuzii, căci dacă, uneori, sensul cel just este uşor dedus (ca în acele pasaje, în care nefiind posibilă interpretarea că un poet din zilele noastre le *împrumută lexical şi sintaxa lui cronicarilor munteni*, să zicem), în alte cazuri, el se lasă mai greu sesizat, ca, de pildă, în citatul penultim.

se vrea, se cere

Prima dintre aceste două forme verbale, cu sensul „vrea să fie", este copia unei construcţii franceze care poate fi ilustrată prin aceste două exemple: „...l'écologie et même la géographie qui *se veut* sociale..."[2] şi „Mais si le propos *se veut* nuancé..."[3]

„Cine era scriitorul care *s-a vrut* cronicarul snobismului englez?..."[4]

„Acesta este, de altfel, şi pretextul unei vizite ce *se vrea* particulară..."[5]

„Ultima plachetă «O casetă cu şerpi» *se vrea*, chiar prin titlu, radical deosebită de imaginea construită anterior..."[6]

„Mirabell sau «Comedia necuviincioasă», cum a subintitulat-o autorul parcă spre a veni singur în întîmpinarea concluziei spectacolului, *se vrea* de fapt o meditaţie despre condiţia umană contemporană"[7].

[1] Perpessicius, *Alecsandri şi limba literară* (în vol. colectiv: *De la Varlaam la Sadoveanu*, p. 219).

[2] „Le Monde", 25.V.1974, p. 34.

[3] „L'Humanité", 3.VI.1974, p. 1.

[4] Prefaţă la *Bîlciul deşertăciunilor* de Thackeray, „Biblioteca pentru toţi", nr. 167, 1963, p. V.

[5] „Lumea", 1971, nr. 25.

[6] „Contemporanul", 1971, nr. 25.

[7] „Scînteia", 1971, nr. 8823.

„Evident, simplificînd astfel intriga piesei, intenționăm să sugerăm că, în totalitatea sa, ea *se vrea* o metaforă dramatică"[1].

Se pare că, uneori, forma pompoasă *se vrea* se nuanțează peiorativ.

Cîteva exemple și din seria lui *se cere (se cer)*, cu sens pasiv, produs sub influența formei verbale amintite mai înainte:

„Acestea sînt fapte ce *se cer* reamintite în împrejurările caracteristice ale..."[2]

„Un exemplu ce *se cere* urmat"[3].

„Performanța pugiliștilor din Brăila unică în istoria boxului românesc *se cere*..."[4]

„Aceste valori pozitive cuprind o realitate complexă ale cărei componente *se cer* stabilite"[5].

„De aceea, nu o anumită variantă din trecut *se cere* perpetuată, ci tocmai fondul permanent pe care ea îl implică"[6].

„Și în cazul de față, resursele uriașe ale poeziei noastre populare *se cer* cu discernămînt selectate în laturile lor conectabile..."[7].

„Afirmații cu atît mai valabile pentru creatorii români de azi, a căror operă *se cere* racordată la realități sociale și spirituale noi"[8].

[1] *Ibidem*, 1971, nr. 8824.

[2] „Contemporanul", 1971, nr. 23 *(Istoric al Bizanțului)*.

[3] „Sportul", 1971, nr. 1303.

[4] *Ibidem*.

[5] Edgar Papu, *Tradiție și inovație*, în „Scînteia", 1971, nr. 8828.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] Zoe Dumitrescu-Bușulenga, articol publicat în „Scînteia", 1971, nr. 8828, p. I, c. 2.

Deși aceste două forme verbale *se vrea (se vor)* și *se cere (se cer)* nu provoacă nici o confuzie în textele în care apar, avînd un caracter pronunțat livresc, dau stilului o notă de prețiozitate.

merită + un participiu

Într-un articol mai vechi, acad. Iorgu Iordan atrăgea atenția asupra acestei formule verbale considerată ca fiind nerecomandabilă: „Participiul se întrebuințează după *a merita*, singur, în loc să fie precedat sau de infinitivul sau de conjunctivul lui *a fi*, adică, altfel spus, apare participiul în locul infinitivului sau al conjunctivului pasiv. De ex.: *Merită citată în acest sens mărturia (Studii*, iulie-septembrie 1953, p. 105); *Faptul nou ce merită îndeosebi subliniat (ibidem*, octombrie-decembrie 1953)"[1].

Fără îndoială, din punct de vedere strict gramatical, nu poate fi contestată justețea observației. Cu toate acestea, construcția amintită a verbului *a merita* a devenit tot mai frecventă, putînd fi întîlnită chiar și în publicația în care fusese condamnată. Noi înșine am criticat-o de cîteva ori[2].

Ea, însă, n-a încetat să existe și se pare că tinde să se generalizeze în mai toate stilurile limbii literare.

Lăsînd curs liber citatelor, atragem atenția asupra apartenenței primului dintre ele:

„E ceva cu totul extraordinar. Lucrul *merită scris și studiat*"[3].

„Din numărul de plante al căror nume ni s-a păstrat de la strămoși (lăptucă), mărar, mătrăgună, pătlagină, sunătoare, urzică, varză etc. *merită reamintite* ca elemente de limbă..."[4].

[1] „Limba română", VI, 1957, nr. 2, p. 29.

[2] Cf. *Alateri de la exprimarea corectă*, Editura științifică, 1963, și în cîteva articole din „Informația Bucureștiului".

[3] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 14, p. 207.

[4] „Limba română", XIV, 1965, nr. 6, p. 651.

„*Merită pomenit* şi rechizitoriul făcut de Ion Ghica..."[1]

„Participarea factorului om, de pildă, *merită aprofundată* sub aspectul..."[2]

„Iată o pildă care *merită urmată*"[3].

„În acest sens *merită reţinută* poezia lui Alecu Văcărescu..."[4].

„Evident, depăşirea amintită *merită reţinută*"[5].

„*Merită evidenţiată* iniţiativa..."[6].

„...*ar merita expusă* la un muzeu"[7].

„Toată lumea *merită evidenţiată*..."[8].

„Referitor la acest ultim aspect, *merită subliniată* deosebita contribuţie..."[9].

Acestea fiind citatele, să încercăm a identifica factorii care facilitează răspîndirea construcţiei. În primul rînd, se poate să avem de-a face cu o analogie, construcţia lui *merită* + *un participiu* imitînd-o pe aceea a lui *trebuie* + *un participiu: trebuie menţionat(ă)*, aceasta din urmă fiind corect formată. În al doilea rînd, evitarea formulei *merită să fie amintit(ă)* sau *merită a fi amintit(ă)* s-ar putea explica şi prin faptul că, fiind mai amplă, e preferată construcţia mai simplă: *merită amintit(ă)*.

trebuie + un participiu

O altă construcţie care-şi croieşte un drum tot mai larg — deşi ea forţează regulile gramaticale — şi asupra căreia socotim util a stărui, este aceea cu valoare impersonală, alcătuită din *trebuie* împreună cu un participiu.

[1] „Biblioteca şcolarului", nr. 51, p. 21.
[2] „Scînteia", 1967, nr. 7510, p. 1.
[3] „Sportul", 1968, nr. 295 *(Exigenţă sporită)*.
[4] *Genul liric*, colecţia „Lyceum", 1968, nr. 23, p. 29.
[5] „Scînteia", 1968, nr. 7750.
[6] *Ibidem*, 1969, nr. 7996.
[7] „Magazin", 1969, nr. 601, p. 2.
[8] „Informaţia Bucureştiului", 1970, nr. 5355, p. 1.
[9] „Sportul", 1974, nr. 7736, p. 1.

Strict corect, impersonalul *trebuie* s-ar cuveni asociat cu pers. a III-a a conjunctivului, eventual cu pers. I pl. a indicativului prezent, cînd vorbitorul se include printre cei care urmează a săvîrşi acţiunea. Cu alte cuvinte, sensul lui *trebuie să se lupte (să fie dusă lupta)* sau al formulei cu aceeaşi valoare semantică şi impersonală *trebuie să luptăm* e preluat de construcţia *trebuie luptat (pornit* etc.*)*, ca în exemplele ce urmează:

„Personajul unei piese de teatru ştie cum *trebuie luptat*... (cu sensul impersonal: cum trebuie să se ducă lupta)"[1].

„Este însă o fază de la care *trebuie pornit* spre omogenizarea superioară a sonorităţii"[2].

„Nici unul dintre scriitori nu-şi are, de fapt, cuvenita ediţie de opere complete. Pentru fiecare *trebuie mers* la manuscrise..."[3].

„Sub forma ei simplă, populară (e vorba de o poezie, n.n.), e un dozaj savant. *Va trebui vorbit* odată despre influenţa lui..."[4].

„*Trebuie atras atenţia* şi asupra faptului ..."[5].

„*Trebuie meditat* cu mult mai multă seriozitate asupra ecoului pe care-l pot avea aceste firme ..."[6].

„În această conştiinţă a limitelor relative ale conştiinţei, prezentă în gîndirea filozofică modernă, adică pătrunsă de dialectică [...] *trebuie plecat* în sinteza gîndirii marxiste moderne"[7].

„Nu plînge cînd *trebuie plîns*, nu rîde cînd rîde toată sala..."[8]

„...se pune însă întrebarea dacă în baza aceluiaşi raţionament nu *ar trebui intervenit* şi în celelalte cazuri"[9].

[1] „Munca", 1967, nr. 6219.
[2] „România liberă", nr. 5911, p. 2.
[3] „Gazeta literară", 1967, nr. 14, p. 1.
[4] „Viaţa românească", 1967, nr. 6, p. 149.
[5] „Scînteia", nr. 7498 *(Laboratorul uzinal)*.
[6] *Ibidem*, 1969, nr. 8267 *(Filmul narcotic)*.
[7] „Ramuri", VI, 1969, nr. 7 (61), p. 5.
[8] „România liberă", 1971, nr. 8423, p. 2.
[9] „Limba română", XXII, 1973, nr. 2, p. 114.

„Bineînțeles că *va trebui luptat* energic, continuu..."[1]

„...*nu trebuie uitat* că majoritatea discursurilor au caracter polemic..."[2]

„...de ce *trebuie acționat* așa și nu altfel"[3].

„Ce *trebuie întreprins*, așadar, pentru ca divizionarele A să..."[4]

„În această uzină infinitezimală (o carte de poezii, n.n.) *trebuie intrat* cu grijă..."[5]

„...*trebuie acționat* cu hotărîre pentru preîntîmpinarea..."[6]

Se va impune, oare, cu timpul, acest tip de construcție?[7] Iată ceea ce numai viitorul ne va putea spune. Ceea ce se poate afirma, însă, de pe acum este că ea s-a format potrivit tendinței limbajului spre concentrarea expresiei.

Dintre verbele care, în românește, se construiesc, de obicei, cu un conjunctiv sau cu un infinitiv și care manifestă tendința de a-și modifica și ele regimul gramatical, primind uneori un complement direct, merită să fie amintite: *a ambiționa*, *a intenționa* și *a încerca*. Cele mai răspîndite construcții ale acestor verbe sînt cele de tipul: *ambiționez*, *intenționez*, *încerc să obțin (a obține) o diplomă*. Își face însă din ce în ce mai mult loc și tipul de construcție amintit mai înainte[8].

Dicționarul limbii române moderne înregistrează pentru verbul *a ambiționa* și sensul învechit *a rîvni*,

[1] „Flacăra", 1973, nr. 12, p. 27.
[2] *Istoria limbii române*, I, 1965, Editura Academiei, p. 67.
[3] „Săptămîna", 1974, nr. 174, p. 11.
[4] „Sportul", 1974, nr. 7643, p. 3.
[5] „România liberă", 1974, nr. 9209, p. 2.
[6] *Ibidem*, nr. 9213, p. 2.
[7] Amintim că acest tip de construcție a fost semnalat de noi, pentru întîia oară, într-un comentariu apărut în „Informația Bucureștiului", nr. 2939 din 1963; vezi și nr. 5061 din 1969.
[8] Am comentat, mai întîi, această construcție în „Informația Bucureștiului", nr. 3120 din 1963; de asemenea, în nr. 4421 din 1967.

citînd un exemplu din opera lui Costache Negruzzi *(Boierii...începură a ambiționa domnia)*.

Să fie vorba de întoarcerea acestui verb la construcția lui arhaică sau, mai degrabă, avem de-a face cu o influență, de dată relativ recentă, a sintaxei franceze, care face posibilă îmbinarea: „...il n'ambitionnait plus le pouvoir pour lui-même"?[1]

Părăsind supozițiile, să citățm unele pasaje în care figurează atît *a ambiționa*, cît și *a intenționa* și *a încerca*, acestea două din urmă influențate — se pare — de noua construcție a celui dintîi.

a ambiționa

„Versiunea românească a Portretului unei doamne aparține (persoanei x), autoare și a unei postfețe pătrunzătoare, *ambiționînd o sinteză* pe mai multe planuri asupra operei lui Henry James"[2].

„Arta criticului nu ne-a dovedit a fi doar o himeră. Ar fi fost dacă «*registratura generală*» *pe care o ambiționa* în tinerețe ar fi rămas pentru totdeauna visul criticului"[3].

„Dar nu trebuie *să ambiționăm* de fiecare dată *sinteze* definitive"[4].

Mai receptiv față de construcția cu un substantiv-complement direct se dovedește a fi:

a intenționa

„Cu toate că *nu intenționăm o cronică* a spectacolelor, ci *o* succintă *prezentare* de impresii..."[5]

[1] „Le Figaro", 15.III.1973, p. 3.
[2] „Contemporanul", 1970, nr. 15, p. 3.
[3] „Luceafărul", 1971, nr. 47 (499) *(Himera criticului)*.
[4] „Contemporanul", 1972, nr. 1 *(Salonul de iarnă)*.
[5] „Munca", 1969, nr. 6723 *(Apoteoză a cîntecului și jocului)*.

„De aici *impresia de lipsă totală de artificiu*", de meşteşug, *pe care* poetul însuşi *o intenţionează*..."[1]

„...în sfîrşit: Argeşul, Porţile de Fier şi am încheia — *nu fără a intenţiona un simbol* — cu şantierul Teatrului Naţional"[2]

„Cu excepţia celei care dă titlul volumului, nuvelele *intenţionează o descripţie* a stărilor psihice..."[3]

„Acum *se intenţionează comercializarea* pietrelor lunare"[4].

„*X intenţionează*, de fapt, *o singură carte*..."[5]

„*Nu intenţionez*, dimpotrivă, voi evita *orice încercare* de a ierarhiza lucrările..."[6].

a încerca

„Revenind la scopul de fapt pe care ni l-am propus aici, *să încercăm*, aşadar, *o privire* mai îndeaproape asupra felului în care..."[7]

„*Încercînd o sinteză* a consideraţiilor statistice privind lexicul poetic..."[8]

„Ce este de fapt comerţul mobil? *Încercînd* o *definiţie*, am spune că..."[9]

„...rămîne *să încercăm o privire* de ansamblu..."[10]

După opinia noastră, construcţiile de acest fel sînt contrare structurii limbii române.

[1] „Biblioteca şcolarului", nr. 131, p. 14.
[2] „Scînteia", 1969, nr. 8293.
[3] „România literară", 1970, nr. 23 *(Cronică literară)*.
[4] „Contemporanul", 1971, nr. 47, p. 10.
[5] *Ibidem*, nr. 15, p. 3.
[6] „Scînteia", 1972, nr. 9171 *(Sculptura în bienala 1972)*.
[7] „Limba română", XXI, 1972, nr. 4, p. 279.
[8] *Ibidem*, XXII, 1973, nr. 2, p. 14.
[9] „România liberă", 1973, nr. 8954, p. 3.
[10] *Istoria limbii române*, I, p. 210; a se vedea şi comentariul nostru privind această problemă în „Informaţia Bucureştiului", nr. 4421 din 1967.

2. Articolul posesiv (genitival)

Deosebit de semnificativă în observaţii se dovedeşte a fi cercetarea comportării articolului posesiv (genitival) *al, a, ai, ale* din punctul de vedere al acordului gramatical.

Înainte, însă, de a expune şi a analiza un număr de citate, să amintim regula pe care tratatele de specialitate o stabilesc drept normă obligatorie cu privire la mînuirea instrumentului gramatical specificat mai sus. Această regulă sună astfel:

„Cînd atributul substantival sau pronominal în genitiv sau atributul adjectival exprimat prin adjective posesive este precedat de articolul posesiv *al, a, ai, ale*, articolul se acordă în gen şi număr cu substantivul pe care-l determină atributul"[1].

Enunţul regulii citate e urmat de aceste exemple: „*Băiatul acesta* **al** *vecinului* **(al lui** *sau* **al meu).** *Fata aceasta* **a** *vecinului* **(a lui** *sau* **a mea).** *Băieţii aceştia* **ai** *vecinului* **(ai lui** *sau* **ai mei).** *Fetele acestea* **ale** *vecinului* **(ale lui** *sau* **ale mele)**", inclusiv pasajul: „*Totuşi, în acest răstimp, în sufletul amînduror fraţilor care ascultau, se împletea un cîntec stîns abia auzit ca în somnie, cîntec* **al** *aducerii aminte* **a** *rîndurilor de oameni care s-au petrecut ca florile fără roadă, sub robii mute, în viaţă fără bucurie, în moarte fără răscumpărare.* (Sadoveanu, O. XVIII 143)".

Aşadar, regula privind acordul gramatical al articolului posesiv (genitival) este pe cît de clară, pe atît de categorică.

Dacă, însă, cercetăm realitatea lingvistică existentă în ultimii cincisprezece ani, se poate lesne constata că, paralel cu situaţiile în care exprimarea zisă literară, adică aceea supusă normelor limbii, ţine seama de regula amintită, sînt extrem de numeroase abaterile de la ea.

În primul rînd, trebuie reţinut faptul că folosirea articolului posesiv (genitival) scoate la iveală unele

[1] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 147.

abateri grave de la regula acordului gramatical, pentru ele neputînd exista nici o altă explicaţie decît aceea a ignorării celor mai fireşti norme referitoare la stabilirea raporturilor sintactice.

Cu alte cuvinte, construcţii cum sînt: „Studiindu-se încorporarea hidrogenului marcat, *al* hipoproteinelor şi colesterolului..."[1]; „În faţa cazului X şi *ale* altora similare..."[2] şi „...lucrări de erudiţie pură, *ale* căror autori..."[3] nu intră în obiectivul cercetării noastre.

Alta este ipostaza sub care se prezintă în unele texte articolul posesiv (genitival) şi pe care o avem aci în vedere: ea, chiar dacă aduce o notă particulară în omogenitatea tabloului general al concordanţei gramaticale, e de altă natură şi merită să fie analizată, spre a-i surprinde semnificaţiile.

Să urmărim această ipostază de ordin gramatical, ilustrată prin mai multe exemple.

a) **Din periodice şi ziare**

„...în *domeniul* slavisticii şi *a* culturii în general..."[4]

„În legătură cu complementul indirect *al adverbului* (ca şi *a* altor părţi de vorbire) se pune problema..."[5]

„De obicei căderea părului începe în *primele zile a* celei de a treia săptămîni de la..."[6]

„În cadrul diverselor motive şi figuri mişcarea se dezvoltă prin *intermediul* paşilor bătuţi ca şi *a* pintenilor ..."[7]

„Cercetarea istoriei politice şi culturale a popoarelor balcanice duce la desprinderea unei puternice şi

[1] „Sănătatea", nr. 12, 1964, p. 11.
[2] „Sportul", nr. 343, 1968 *(Un caz faţă de care nu putem rămîne simpli martori).*
[3] Henri Perruchot, *Viaţa lui Van Gogh*, Editura Meridiane, 1969, p. 7.
[4] „Cercetări de lingvistică", V, 1960, nr. 1—2, p. 185.
[5] „Limba română", X, 1961, nr. 5, p. 43.
[6] „Sănătatea", 1962, nr. 11.
[7] „Revista de folclor", VII, 1962, nr. 3—4, p. 99.

continui legături, *a* căror *început* se plasează cu peste două milenii în urmă"[1].

„...datorită contactelor directe, dar mai ales *deplasărilor* dintr-o parte în alta *a* unor mase importante de populaţie..."[2]

„S-a ales în acest scop material din patru sate, *a* căror *repertoriu* a fost considerat caracteristic pe o arie mai mare"[3].

„Cu *ajutorul* proprietăţilor distribuţionale diferite de la o clasă la alta, *a* posibilităţilor combinatorii relevante, ne propunem să precizăm clasele la numeral"[4].

„*Tratamentul* la domiciliu *a* bolnavului de gripă..."[5]

„În măsura în care există, pesimismul eminescian e *rezultatul* unei decepţii sociale, *a* conştiinţei unei rele alcătuiri a societăţii, «crudă şi nedreaptă», *a* confruntării dintre idealurile democratice..."[6]

„În *stadiul* exprimării rudimentare, *a* vocabularului sărac, lipsit de nuanţe, limba română, chemată să traducă noi idei şi conţinuturi sufleteşti, nu mai putea rămîne (în sec. al XIX) în vechile sale forme"[7].

„Acest itinerar cultural de-o săptămînă trebuie completat cu ceea ce în program nu scrie dar constituie activitatea artistică a diferitelor *formaţii a* Casei de cultură..."[8]

„Dovadă o fac *intervenţiile* la obiect *a* unor autoritari istorici literari care au atras atenţia la timp asupra principalelor calităţi..."[9]

„O menţiune specială merită *portretul* în peniţă *a* autorului semnat de..."[10]

[1] *Ibidem*, p. 102.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 114.
[4] „Limba română", XIV, 1965, nr. 3, p. 2.
[5] „Sănătatea", 2.II.1963, p. 15.
[6] „Viaţa românească", cuvînt introductiv; XVII, 1964, nr. 4—5, p. 7.
[7] „Limba română", XIII, 1964, nr. 5, p. 2.
[8] „România liberă", 13.III. 1965, nr. 6295, p. III, c. 6.
[9] „Viaţa românească", XVIII, 1965, nr. 3, p. 172.
[10] „Orizont", XVI, 1965, nr. 3, p. 76.

„În *locul* unor acțiuni clare și *a* unor combinații făcute cu discernămînt..."[1]

„Avînd snobismul limbajului prețios, expresia umflată de ieftine patetisme, Mița e un personaj comic în *felul* Ziței și, în ultimă instanță, *a* lui Rică Venturiano"[2].

„Se reproduc chiar *liste* de bucate la banchete și *a* numerelor celor din «lumea bună» care au participat la un spectacol sau altul"[3].

„*Rolul* interpretului creațiilor folclorice nu poate fi în nici un caz confundat cu acela al cititorului unei opere literare și nici chiar cu *a* recitalului ei..."[4]

„Nu-i mai puțin adevărat că în această atmosferă lipsită de orice solemnitate, față de obiect apar critici — dragă doamne, intelectuali! — care se coboară în *numele* severității intelectuale și *a* opiniei rostite fără menajamente"[5].

„Ideea de permanentă mișcare se susține atît în plan morfologic, unde dominația numerică aparține construcțiilor verbale cît și prin *ritmul* iambic, de andante molcom, *a* întregii poezii"[6].

„Realitatea însă stă altunde: apariția unei cărți este *rezultatul* unei colaborări intime, *a* unei simbioze aș zice între editor și autor"[7].

„Riscul acestui punct de vedere este cel pe care autorul, fără să-l poată totdeauna evita, l-a reperat în acea obstinație cu care și în zilele noastre unii medici psihiatri vînează în opere *semnele* unor malformații, *a* unor psihopatii scriitoricești"[8].

„Transformarea s-a operat deci în *sensul* unei interiorizări, *a* revenirii la temele eterne ale literaturii"[9].

[1] „Sportul popular", nr. 5418 din 23 oct. 1967 *(Să nu zici hop, pînă...)*.
[2] „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", XI, nr. 2, p. 272.
[3] „Luceafărul", IX, nr. 5 (164), p. 4.
[4] „Secolul 20", nr. 5, 1967, p. 156.
[5] „Presa noastră", nr. 4, 1969 *(Pericolul Televulgarității)*.
[6] „Limba română", XVIII, 1969, nr. 4, p. 322.
[7] „România literară", 1969, nr. 40.
[8] „Ramuri", nr. 4 din 15.IV.1970 *(Psihologice)*.
[9] „România literară", nr. 17, 1970 *(Cronica literară)*.

„...articolul subliniază tendința mai pronunțată în ultima vreme de a reveni la gramaticile raționale de *tipul* celei de la Port-Royal și *a* celor inspirate de ea"[1].

„Or, în acest contrast, Vianu (criticul) crede a descoperi una din sursele umorului sadovenian. La care adaugă, tot ca *efect* al distanțării autorului de eroii săi și *a* intelectualizării prozei sale, comentariul lui ușor ironic la adresa personajelor"[2].

„Vom putea dobîndi noi posibilități de percepție? Da, par să spună cercetătorii *departamentului* de psihologie experimentală *a* Institutului Kettlewell din San Francisco"[3].

„Evident cearta (aceasta) a făcut să crească *rîndurile* clienților și *a* clientelor în fața standului"[4].

„În pustiu au fost găsite *rămășițele* unor plante gigantice, *a* unor saurieni și crocodili"[5].

„...tot așa *apărătorii* instituțiilor Evului Mediu și *a* culturii sale..."[6]

„O festivitate modest intitulată «rumänischer Abend» a adunat în *jurul* lectoratului de limba română și *a* unei conferințe despre..."[7]

„În urmă numai cu cîteva zile a avut loc deschiderea ediției de vară, prin întreceri care au captat *interesul* tinerilor, mai ales *a* acelora ce îndrăgesc atletismul..."[8]

„El menține contactul cu cei din afară prin *intermediul* unei linii telefonice și *a* unui tub de aerisire"[9].

„...în *numele* adevăraților iubitori ai sportului cu balonul rotund, *a* celor care doresc cu adevărat..."[10]

[1] „Limba română", XX, 1971, nr. 4, p. 354.
[2] „România literară", nr. 3 din 5.VIII.1971 *(Umorul lui Sadoveanu)*.
[3] „Magazin", nr. 7331 din 13.X.1971 *(Pentru a putea privi mai bine)*.
[4] *Ibidem (Pe firul evenimentelor)*.
[5] *Ibidem* (rubrica *De pretutindeni*).
[6] „România literară", VI, nr. 25, 1973, p. 2.
[7] *Ibidem*, VII, nr. 25, 1974, p. 24.
[8] „România liberă", nr. 9147 din 23.III.1974 *(Sport de masă — sport de performanță)*.
[9] „România liberă", nr. 9167 din 16.IV.1974, p. 6.
[10] „Magazin", nr. 855 din 23.II.1974, p. 8.

„Cu *acordul* antrenorului și *a* conducătorului secției de fotbal..."[1]

Din numeroasele exemple citate pînă acum rezultă o primă constatare: fiecare dintre elementele lexicale determinate, subliniate de noi în pasajele pe care le-am reprodus, impunea prezența unei alte forme a articolului posesiv (genitival) decît *a*. Totuși, invariabil, forma *a* apare acolo unde ar trebui să întîlnim — potrivit regulii stabilite — una sau alta dintre celelalte forme ale articolului genitival, în acord cu genul și numărul substantivului determinat. Oricum, frecvența abaterilor de la regulă nu poate constitui un argument pentru a le accepta. Și aceasta cu atît mai mult atunci cînd lacune de ordin gramatical trădează un impas al gîndirii logice.

b) Din cărți, studii critice și proză literară

Extrem de numeroase sînt exemplele de același fel existente în unele studii introductive la diferite ediții critice, în monografii precum și în proza literară. Exemplele ce urmează sînt numai o parte din cele care s-ar putea da.

„...o proprietate *a* cărei *creșteri* este semnalată..."[2]

„Adesea, în limbajul popular cu nuanță afectivă lipsește determinativul, înlocuindu-se cu o sintagmă *a* cărei *valori* semantice..."[3]

„...pentru a satisface *pretențiile* familiei și *a* numeroșilor prieteni..."[4]

„Rari erau cei *a* căror *trupuri* erau..."[5]

[1] *Ibidem*, nr. 857 din 9.III.1974, p. 8.
[2] *Clasicii noștri: I. Slavici (Introducere)*, Editura pentru literatură și artă, 1949, p. 3.
[3] *De la Varlaam la Sadoveanu*, volum colectiv, Editura de stat pentru literatură, 1958, p. 300.
[4] A. P. Cehov, *Piese într-un act (Prefață)*, Editura pentru literatură universală, 1963, p. 11.
[5] Boccaccio, *Decameronul*, I, Editura pentru literatură universală, 1963, p. 40.

„...i-au creat un loc aparte în istoria literaturii noastre și mai ales în *opiniile* istoricilor și *a* criticilor literari"[1].

„Problemele limbii române formau o preocupare mai veche a lui Odobescu. El își întemeia opiniile pe *studiul* cronicilor românești, *a* primelor monumente de limbă română, *a* manuscriselor vechi..."[2]

„*Un merit* al revistei și înainte de toate *a* lui Odobescu este de a fi publicat scrieri inedite importante ale unor valoroși scriitori din generația anterioară"[3].

„...în *folosul* instituțiilor de cultură și *a* unei acțiuni mai largi de emancipare culturală..."[4]

„El subordonează titlul — cu *sacrificiul* acțiunii spectaculoase și *a* propriei sale poziții..."[5]

„Sau, răpus de *greutățile* răspunderii și *a* competenței sale atotcuprinzătoare..."[6]

„Atunci apare filozoful, care susține omenirea pe *căile* rațiunii și *a* moralei inspirate mai întîi de natură"[7].

„Noua însemnătate dobîndită de om în credința grecilor pregătește *terenul* democrației grecești și *a* formei republicane de stat"[8].

„În *jurul* lui, *a* lui Sardanapal, curtenii trăiesc un vis de voluptate"[9].

„...aici problema umană se precizează ca lupta omului cu sine însuși, ca *produsul* solicitărilor lui contrarii, *a* îndoielilor, ezitărilor, nesiguranțelor..."[10]

[1] Dimitrie Anghel, *În grădină (Prefață)*, Editura tineretului, 1963, „Biblioteca școlarului", nr. 53, p. 5.
[2] Al. Odobescu, *Scrieri (Prefață)*, Editura tineretului, 1963, „Biblioteca școlarului", nr. 71, p. 10.
[3] Idem, *Pseudo-Kynegheticos (Prefață)*, Editura tineretului, 1964, „Biblioteca școlarului", nr. 82, p. 9.
[4] *Ibidem*, p. 10.
[5] Vera Călin, *Curentele literare și evocarea istorică*, Editura pentru literatură, 1963, p. 113.
[6] Gh. Brăescu, *La clubul decavaților (Prefață*, p. IX), Editura pentru literatură, 1965, „Biblioteca pentru toți", nr. 274.
[7] Tudor Vianu, *Arghezi, poet al omului*, p. 53.
[8] *Ibidem*, p. 71.
[9] *Ibidem*, p. 118.
[10] *Ibidem*.

„Armata hughenoților din timpul războaielor civile numără mulți oameni cinstiți, animați de idealurile libertății și dreptății de *genul* «bătrînilor» intransigenți din roman sau *a* cărturarilor umaniști"[1].

„O altă idee nouă, care domină perspectiva arghezian ă, este aceea despre *rolul* muncii și *a* organului ei, *a* mîinii, în dezvoltarea și desăvîrșirea tipului uman"[2].

„Credința lui G. Călinescu e, pe urmele lui Iorga și G. Ibrăileanu, că Ion Creangă e autorul unei opere fundamentale, comparabile, sub *raportul* tipului de sensibilitate și *a* stilului, cu altele din cîmpul literar contemporan"[3].

„...căuta, instinctiv, *chipul* mamei, *a* mamei care a rămas pînă la sfîrșitul vieții..."[4]

„Personalitate multilaterală, romancier, *conducătorul*, mai bine de două decenii, *a* uneia din marile reviste..."[5]

„Nu întîmplător versurile ce aparțin debutului și primei faze de creație abundă în numeroși tropi — cel mai adesea a celor mai facili de *tipul* epitetului și *a* comparației"[6].

„... ei (scriitorii) au cîntat *vitejia* și *curajul* marilor conducători de stat, ca și *a* soldaților care..."[7]

„...sînt scriitori *a* căror *opere* vorbesc despre..."[8]

„...opere de mare ținută, *ecou a* sensibilității lor și *a* epocii în care..."[9]

„*Destinul* imnului, *a* elegiei sau *a* eglogei..."[10]

[1] Heinrich Mann, *Tinerețea lui Henri IV (Prefața)*, Editura pentru literatură, 1968, p. 13.
[2] Tudor Vianu, *Arghezi, poet al omului*, p. 228.
[3] „Biblioteca pentru toți", nr. 353, *Prefață*, p. XXII.
[4] *Prefață* la *Studii literare de G. Ibrăileanu*, colecția „Lyceum", 1968, nr. 28, p. 6.
[5] *Ibidem*, p. 36.
[6] *Genul liric*, *Prefață*, colecția „Lyceum", 1968, nr. 23, p. 18.
[7] *Ibidem*, p. 26.
[8] *Ibidem*, p. 31.
[9] *Ibidem*, p. 36.
[10] *Ibidem*, p. 43.

„Am vrut să folosesc tehnica romancierului nu în *folosul* unor creaturi născute de fantezia mea, ci *a* unor personaje ce au trăit în realitate"[1].

„În mijlocul *zăngănitului* săbiilor și *a* pintenilor ..."[2]

„...cu *ajutorul* unui modest laborator și *a* cîtorva retorte..."[3]

„...*fluieratul* în zori *a* sirenei..."[4]

„...*de-a lungul* pupitrelor și *a* vitrinelor..."[5]

„...cu o serie de *subordonări a* diferitelor deosebiri..."[6]

„În *locul* definiției din *Gramatica* Academiei și *a* concepțiilor acolo menționate, s-ar ajunge astfel la următoarea definiție: *articolul posesiv* (subl. în text, *n.n.*) este cuvîntul care dă funcțiune de nominativ genitivului unui nume..."[7]

„Imediat după ce am ajuns la chestura centrală, am pornit la arhivă obișnuitele *verificări a* persoanelor dispărute..."[8]

Așadar și în exemplele din a doua listă, uneia sau alteia dintre formele *al*, *ai*, *ale*, i se substituie, de predilecție, *a*, neținîndu-se, deci, seama de rigorile regulii. Este cazul să ne întrebăm: căror cauze se datorează „fenomenul"? Nu întîmplător am spus „fenomen" — chiar dacă între ghilimele — de vreme ce frecvența apariției femininului singular *(a)* se dovedește atît de intensă.

Autorii *Gramaticii limbii române* explică unele situații prin „șovăire", iar altele prin efectuarea acordului gramatical „în mod greșit". Care sînt aceste situații? Să le vedem:

„Cînd între substantivul determinat și atribut se intercalează un determinant cu prepoziție, poate exista

[1] Henri Perruchot, *Viața lui Van Gogh*, p. 8.
[2] Pierre Benoit, *Koenigsmark*, p. 85.
[3] *Ibidem*, p. 123.
[4] *Ibidem*, p. 133.
[5] *Ibidem*, p. 169.
[6] B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, Editura științifică, 1971, p. 49.
[7] *Ibidem*, p. 131.
[8] *Cîțiva Maigret italieni*, Editura Univers, 1973, p. 83.

șovăire (subl. ns.) în privința acordului, atributul acordîndu-se greșit cu substantivul mai apropiat: *Nivelul de cunoștințe* **ale** *studenților*, în loc de *nivelul de cunoștințe* **al** *studenților*.

Alteori, cînd atributul determină un substantiv care la rîndul lui este atribut al altui substantiv, acordul articolului se face *în mod greșit* (subl. ns.) cu primul substantiv: *Operațiile de găurire* **ale** *piesei* [...], în loc de *găurire a piesei*"[1].

Observațiile acestea sînt juste, numai că ele nu se pot referi la nici unul dintre exemplele amintite de noi care prezintă construcții cît se poate de simple pentru efectuarea fără dificultate a acordului.

O explicație asemănătoare celei citate mai înainte emite și autoarea unei lucrări de specialitate, în care sînt date următoarele două exemple: „*Aceleiași prevederi* [*i*] *s-au subordonat și lansările din 1967 și 1968* **a** *cuplurilor de sateliți*. („Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/2)" și: „*Vom transforma studioul într-un punct de convergență* **al** *mai multor arte*" („Săptămîna", 1969, nr. 33 (347), p. 3/5)".

După ce semnalează aceste două exemple, autoarea ține să precizeze numaidecît:

„Regulile de acord cer, în acest caz, ca *al*, *ai* etc., să concorde în gen și număr nu cu genitivul pe care îl precedă direct și nemijlocit, ci cu regentul acestuia, de care e despărțit, foarte des, de diverse și uneori destul de numeroase cuvinte, *cum se întîmplă și în citatele de mai sus* (subl. ns.); în primul exemplu *a* trebuia acordat cu *lansările* (deci trebuia să aibă forma *ale*), iar în cel de-al doilea, regentul substantivului în genitiv, deci substantivul cu care trebuia acordat *al*, este *convergență* (și nu *punct*)"[2].

Întrerupem, pentru o clipă, aci, comentariul pe care îl citățm pentru a face observația că precizarea ce ni se prezintă de autoarea lucrării — cum că acordul se face „nu cu genitivul pe care îl precedă, ci cu regentul acestuia" — precizare justă în esența ei — nu are nimic de-a face cu construcția celor două exemple: în primul dintre citate nu avem construcția unui regent cu genitiv, iar în celălalt, dacă există, atunci, ea, aparent, contrazice regula stabilită, căci tocmai cu regentul se efectuează acordul gramatical!

[1] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 147.
[2] Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, p. 50.

Să reluăm citatul pe care l-am întrerupt: „*Numeroasele* (subl. ns.) greșeli de acord în cazul lui *al*, *ai* etc. *se explică prin complexitatea* (subl. ns.) raporturilor implicate în folosirea lui".

Realitatea lingvistică ne obligă să precizăm că această concluzie numai în parte este justificată, nu toate greșelile de acord — cum s-ar putea înțelege prin acel «numeroasele» din pasajul citat — își află explicația în „complexitatea" contextelor; căci există, în adevăr, unele construcții care pot pune în dificultate pe autorii lor atunci cînd e vorba să stabilească acordul cuvenit; altele, însă, destul de numeroase, nu prezintă nici o complicație. Dovada? Toate exemplele cuprinse în ambele liste întocmite de noi.

Rămîne, deci, în picioare, întrebarea: care să fie cauza „fenomenului" lingvistic aci în discuție? Să nu cunoască autorii enunțurilor respective regula privitoare la acordul articolului posesiv (genitival)? O asemenea ipoteză este respinsă de faptul că ei procedează just în situații sintactice cu adevărat complicate. Nu poate fi vorba, deci, nici de necunoașterea regulii și nici de ignorarea ei. Atunci?

Pentru a avea un răspuns la întrebarea ce ne preocupă, un răspuns cît de cît mai aproape de realitate, să revedem — fie și rapid — unele date concrete, mai vechi, privind comportarea articolului posesiv (genital).

Se știe că numeroase tipărituri românești din secolul al XVI-lea prezentau contexte de tipul celor strînse în cele două liste alcătuite de noi.

Întocmind tabloul particularităților limbii române din secolul al XVI-lea, Ovid Densusianu[1] notează, între

[1] *Istoria limbii române*, vol. II (versiunea românească), Editura științifică, 1961, p. 109.

altele, următoarele observații cu privire la folosirea articolului posesiv (genitival): „Articolul *al*, *a*, *ai*, *ale*, variind după gen și număr, este în general consecvent întrebuințat în anumite texte, în special în cele ale lui Coresi; găsim însă chiar în acestea cîteva exemple ale formei invariabile *a* iar în alte texte exemplele de acest fel abundă".

După această precizare, Ovid Densusianu citează, cu titlu ilustrativ, următoarele exemple desprinse din Molitvenicul românesc, Psaltirea Scheiană, Palia de la Orăștie și din alte vechi texte de limbă românească: *în numele Tatălui și a Fiiului și a Duhului sfînt; a blîndzilor va fi pămîntul; meșterul mare a tiparelor; jugul a grumazilor voștri; toți îngerii omeriloru, a bărbaților* și *a muerilor; fii lui Iacov și a lu Iosif; toți oamenii a domitale doi omiri a noștri; pîrgari a domitale; sufletele drepților oamenilor ... și a păcătoșilor; patru cornure a pămîntului; pedepse a tale; cărți a prorocilor*; *nevoi a mele și cărți a lui Jigmon*".

Căutînd să explice substituirea unei forme cu alta, Ovid Densusianu crede că apariția lui *a* în locul lui *al* s-ar putea datora cîteodată unei simple particularități grafice, adică *l* (din *al*) a fost suprimat înaintea cuvintelor care încep cu aceeași consoană, ca în pasaje de felul acestuia: *numele a lor* (din Palia de la Orăștie).

Cît privește celelalte situații în care *a* apare în loc de *al*, *ai*, *ale* ca o formă des întrebuințată în secolul al XVI-lea, învățatul român înclină să creadă că această particularitate caracterizează o zonă lingvistică mult mai întinsă atunci decît astăzi, făcînd precizarea, în paranteză, că „astăzi (amintim că *Histoire de la langue roumaine*, tomul II, a apărut în 1938) se folosește *a* în loc de *al* etc. mai ales în Moldova"[1]. Adăugăm că și în *Gramatica limbii române*[2] se menționează: „Regional apare adeseori *a* ca formă unică a articolului", citîndu-se două exemple, dintre care primul îl constituie aceste versuri de Vasile Alecsandri: „*Noroc bun! ... Pe cîmpul*

[1] Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 110.

[2] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 147.

neted / Ies românii cu-a lor pluguri!" (În treacăt, aș nota că, poate, forma *a* în aceste stihuri este impusă de necesitățile prozodiei, *ale* — forma corectă — avînd o silabă în plus.)

Dacă însă ținem seama de proveniența exemplelor citate de noi și, de asemenea, de apartenența autorilor la o regiune sau alta a țării, nu putem admite, pentru ele, explicația unei anume zone lingvistice marcate de particularitatea apariției lui *a* în locul celorlalte forme ale articolului posesiv (genitival).

Particularitatea care face obiectul analizei noastre nu aparține — după cum se știe — numai unora dintre tipăriturile din sec. al XVI-lea: ea se întîlnește și în perioadele următoare ale dezvoltării limbii române. Iată numai cîteva exemple:

„Slugă mai mică și mai plecată a mării(i) tale, Simion Ștefan, arhiep(i)sc(o)p și *mitropolit* scaunului Belgradului, și *a* Vadului, și *a* Maramurășului, și a toată țara Ardealului" *(Noul testament de la Bălgrad, 1648)*; „toate *faptele* cerului și *a* pămîntului" *(Cazania lui Varlaam, 1643)* sau: „De mare jeale și de mare minune lucru iaste, o, iubite cetitoriu, cînd toate *faptele* cerului și *a* pămîntului înblă și mărg toate care-ș la sorocul și la marginea sa" (*Carte românească de învățătură*, 1643).

Dar, „fenomenul" nu se stinge odată cu veacul al XVII-lea; el continuă a exista și în secolul următor. De exemplu, în *Letopisețul Țării Moldovei*, ne întîmpină, la tot pasul, prezența lui *a*, indiferent de genul și de numărul substantivului determinat. Iată, cu titlu ilustrativ, acest context: „Iară în al doilea *an a* domniei lui Cantemir..." (cap. X).

Prezența lui *a* se face simțită și în scrierile ce văd lumina tiparului în secolul al XIX-lea. Exemplele ar putea fi spicuite din opera celor mai mulți autori ai vremii, printre aceștia numărîndu-se și scriitorii care nu aparțin acelei zone geografice considerate a fi locul exclusiv de folosire a formei *a*.

De pildă, în proza literară a lui Ion Ghica, pe lîngă pasaje de felul acestuia: „Alaltăseară, pornind de la gara ta, adormisem adînc, legănat de *valurile* ascuțite *ale*

liniilor de fier..." (*Clucerul Alecu Gheorghiescu*, 1879), pot fi întîlnite şi pasaje de tipul: „...şi iată-mă aşezat înaintea unei table cu creionul de cretă în mînă, arătînd tinerilor, dimineaţa, *proprietăţile* cercului, *ale* elipsei, *ale* parabolei şi *ale* iperbolei şi, după-amiazi, vorbindu-le despre *formaţiunile* munţilor ş-*a* straturilor pămîntului" (*O călătorie de la Bucureşti la Iaşi înainte de 1848*, 1881).

Existenţa, în chiar acelaşi enunţ, a formelor *ale* şi *a* (cea dintîi respectînd acordul în gen şi număr, cealaltă — nu) ne face să ne întrebăm: oare utilizarea acesteia din urmă nu a fost simţită, în trecut, ca o abatere flagrantă de la exprimarea corectă?

Convingerea că nu comit o greşeală pare a-i stăpîni, astăzi, pe unii autori, de vreme ce, în anumite contexte, folosesc construcţia cu forma invariabilă a articolului posesiv (genitival): *a*, formă care, indiferent de momentul şi de locul în care îşi face apariţia, reprezintă încălcarea uneia dintre normele de bază ale limbii literare.

Va izbuti, oare, pînă la urmă, gramatica să-şi impună, şi în această privinţă, pe deplin, prerogativele?

3. Pronumele

O confuzie destul de curentă se produce între pronumele demonstrativ *cel (cea)* şi adjectivul demonstrativ *acel (acea)*.

Faptul a fost semnalat de acad. Al. Graur, citînd, în acest sens, trei exemple, ultimul dintre ele apărut în ziarul „Munca", 1957[1].

Urmărind, la rîndul nostru, această tendinţă lingvistică am putut constata că ea este destul de accentuată, cu toate că substituirea respectivă nu e recomandabilă:

[1] Vezi *Tendinţele actuale ale limbii române*, p. 167.

„Astfel, chiar *acele* a căror inimă n-a fost încă puternic tulburată..."[1]

„...snobismul *acelor* care admiră numai vestitele căi turistice..."[2]

„Un alt gînd [...] a fost *acel* al valorificării literare..."[3]

„Este sensul mişcării numite adeseori «Prima Renaştere», *acea* patronată de..."[4]

„...în mai multe manuale şcolare de retorică printre care *acel* al lui Laborintus..."[5]

„...un motiv înrudit cu *acel* al lui Faust..."[6]

„...motivul rebeliunii şi *acel* al dobîndirii cunoaşterii..."[7]

„...dar este sigur că *acel* care a supus-o unei evoluţii hotărîtoare..."[8]

„Aspiraţiile învăţătului se completează cu *acele* ale omului..."[9]

„Sfera teatrală a fost una din *acele* în care..."[10]

„...poetul a scris o dramă burgheză, adică una din *acele* în care..."[11]

„Din acest punct de vedere tipul lui de creaţie (al lui Heine) aminteşte de *acel* al vechilor poeţi ai Orientului..."[12]

„...procedeele lui (ale lui G. Coşbuc) sînt de cele mai multe ori *acele* ale poetului epic..."[13]

[1] B a l z a c, *Opere*, III, Editura pentru literatură universală, 1957, p. 53.
[2] *Prefaţă* la *Scrieri de Alecu Russo*, „Biblioteca şcolarului", 1959, nr. 6, p. 19.
[3] T u d o r V i a n u, *Studii...*, p. 5.
[4] *Ibidem*, p. 12.
[5] *Ibidem*, p. 41.
[6] *Ibidem*, p. 242.
[7] *Ibidem*, p. 251.
[8] *Ibidem*, p. 256.
[9] *Ibidem*, p. 258.
[10] *Ibidem*, p. 269.
[11] *Ibidem*, p. 395.
[12] *Ibidem*, p. 435.
[13] *Ibidem*, p. 598.

„Figura lui Prometeu ne apare aici ca una din *acele* care au fixat..."[1]

„...spontaneitatea închipuirii s-a îmbinat tot timpul cu reflecţia şi experienţele vieţii cu *acele* ale culturii"[2].

„...mult mai uimitoare decît *acele* semnalate de el"[3].

„...atît din punctul de vedere al construcţiei cît şi din *acel* al performanţelor..."[4]

„...a dat rolului său trei adevăruri. Unu e *acel* al personajului..."[5]

În toate exemplele citate, adjectivul demonstrativ a luat locul pronumelui demonstrativ, substituirea, se-nţelege, nerecomandabilă, fiind facilitată — după cît se pare — de asemănarea lor formală.

4. Adjectivul

Dicţionarele limbii române înregistrează cele trei adjective nehotărîte *oarecare*, *atare* şi *cutare* cu menţiunea că forma lor este invariabilă. Cu alte cuvinte, se precizează faptul că fiecare dintre adjectivele amintite îşi păstrează forma sub care le-am citat, chiar în cazul în care sînt asociate cu cîte un substantiv la plural.

Realitatea lingvistică prezintă şi un alt aspect în care se manifestă tendinţa ca adjectivele respective să se acorde în număr cu substantivul pe care îl însoţesc. Dealtfel, această tendinţă nu este chiar de dată recentă, după cum se va putea vedea din exemplele la care ne vom opri în cele ce urmează.

[1] *Ibidem*, p. 628.
[2] *Ibidem*, p. 580.
[3] *Ibidem*, p. 612.
[4] „Flacăra", XV, 1966.
[5] „Contemporanul", 1967, nr. 20 *(Premieră la Teatrul Lucia Sturza Bulandra)*.

oarecari

„...*oarecari* daruri cam deochiate..."[1]

„...*oarecari* cripte antice..."[2]

„...*oarecari* amănunte..."[3]

„Asupra originii lui (a lui Cezar Bolliac, *n.n.*) plutesc *oarecari* nori..."[4]

„...*oarecari* nume proprii"[5]

„...încearcă *oarecari* amendări teoretice..."[6]

„Cum însă acest examen, şi necesar şi sugestiv, este o operaţiune de *oarecari* proporţii..."[7]

„Avem *oarecari* îndoieli personale asupra..."[8]

atari

„...unor *atari* domenii ale existenţei umane..."[9]

„De bună seamă, detaliile se fixează mai lesne în tiparele suple ale unor *atari* construcţii"[10].

„În *atari* condiţii, unul din poli..."[11]

„Tuzluc nu mai are *atari* preocupări..."[12]

„Că autorul volumului «Pe margini de cărţi» ilustrează *atari* atitudini..."[13]

„Trecînd peste imposibilitatea unei *atari* atitudini..."[14]

[1] A l. O d o b e s c u, *Opere*, IV, Editura Minerva, 1909, p. 208.
[2] *Ibidem*, p. 336.
[3] *Ibidem*, p. 403.
[4] G. C ă l i n e s c u, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 233.
[5] V l a d i m i r S t r e i n u, *Clasicii noştri*, Editura Casa Şcoalelor, 1943, p. 85.
[6] *Ibidem*, p. 92.
[7] P e r p e s s i c i u s, *Alte menţiuni...*, 1964, p. 44.
[8] „Viaţa românească", 1967, nr. 12, p. 165, c. 2.
[9] *Genul liric*, colecţia „Lyceum", nr. 23, 1968, p. 38.
[10] G. I. T o h ă n e a n u, *Sinonimia dincolo de cuvînt*, în „Studii de limbă şi stil", Editura Facla, 1973, p. 119.
[11] A u r e l M a r t i n, *Introducere în opera lui N. Filimon*, 1973, p. 192.
[12] *Ibidem*, p. 205.
[13] „România literară", 1974, nr. 10, p. 5.
[14] „Săptămîna", 1974, nr. 201, p. 7, c. 3.

cutari

„Scrierea e stăpînită de preocuparea fericirii şi *cutari* vorbe ale Celestinei..."[1]

„*Cutari* noţiuni generale de psihologie..."[2]

Dacă în privinţa lui *cutare*, exemplele cu forma de plural sînt mai puţine, aceasta se datorează, poate, faptului că respectivul adjectiv nehotărît nu e prea des întrebuinţat nici la numărul singular.

Oricum, apariţia formei de plural la cele trei adjective nehotărîte — apariţie dictată de însuşi numărul substantivelor pe care ele le însoţesc — demonstrează mobilitatea şi capacitatea de adaptare a limbajului la unele situaţii neconsemnate încă în dicţionarele limbii noastre ca posibile.

Semnificativ ni se pare faptul că şi unii autori de lucrări aparţinînd istoriei literare şi chiar lingvisticii utilizează pluralul pentru cele trei adjective nehotărîte[3].

[1] G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, 1965, p. 133.

[2] Idem, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 359.

[3] Sub titlul „*Cuvinte cu formă fixă?*", am publicat în lucrarea noastră *Abateri de la exprimarea corectă*, 1963, p. 36—37 (Editura ştiinţifică), un comentariu, cu citate ilustrative desprinse din *Cartea cu jucării* de Tudor Arghezi şi dintr-un studiu critic, datorat lui G. Călinescu, asupra operei lui I. L. Caragiale, comentariu în care semnalam folosirea, tot mai frecventă, a formelor de plural pentru *atare*, *cutare* şi *oarecare*, încheind astfel: „Ceea ce, de bună seamă, înlesneşte această tendinţă este atracţia formei de plural a numelor de fiinţă sau de lucruri exercitată asupra unuia sau a altuia dintre cele trei cuvinte. E, în adevăr, mai firesc — fiindcă se respectă însăşi cerinţa acordului gramatical — să spunem: *atari întîlniri*, *cutari scriitori* şi *oarecari contingenţe* decît *atare întîlniri*, *cutare scriitori* şi *oarecare contingenţe*.

După noi, mult mai tîrziu, într-un comentariu apărut la *Cronica limbii* din revista „România literară", 1977, nr. 5, p. 8, Theodor Hristea se referă la acelaşi fenomen lingvistic, amintind, fără a da citate, şi cazul lui *atare (atari)*.

Notez că, deşi realitatea lingvistică impune tot mai mult formele de plural pentru cele trei cuvinte amintite, lucrările normative de specialitate — printre ele şi cea mai recentă: *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), 1975, le înregistrează numai pe cele proprii singularului.

5. Prepoziţia

între şi dintre

S-a spus că, atunci cînd într-o construcţie există un substantiv cu marca articolului hotărît, prepoziţia care trebuie folosită nu poate fi *între*, ci *dintre*. În sensul acesta se pronunţă şi acad. Iorgu Iordan, atunci cînd scrie, textual: „Abaterile de la regulile limbii literare în legătură cu prepoziţia sînt numeroase şi variate. De cele mai multe ori se înlocuieşte, greşit, o prepoziţie prin alta. *Rivalitatea între cele două familii* ... etc. În primul citat trebuie *dintre*, nu *între*, fiindcă substantivul precedent este articulat (cf. *hat între lanuri* şi *hatul dintre lanuri; pomi în grădină* şi *pomii din grădină*)"[1].

Remarca autorului că de cele mai multe ori, în situaţia specificată, *între* ia locul lui *dintre* corespunde întru totul adevărului, după cum se va putea deduce şi din numeroasele exemple pe care le vom cita.

„*Graniţa între* Muntenia şi Moldova e ..."[2]

„*Raportul între* polemist şi adversar e acela dintre o minte inaccesibilă şi un lamentabil intelect"[3].

„Autorul accentuează asupra *contrastului între* atitudinea înnoitoare a tineretului şi vechile stări de ..."[4]

„Este necesar să adăugăm aici mai întîi unele precizări şi observaţii în privinţa *relaţiei între* basm şi epos"[5].

„Erorile fundamentale ale schemei rezidă în *amestecul* nedistinct *între* credinţe şi obiceiuri ..."[6]

„*Deosebirea între* persoana I şi a II-a [...] e marcată ..."[7]

[1] „Limba română", VI, 1957, nr. 2, p. 3.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 330.

[3] *Ibidem*, p. 360.

[4] *Prefaţă* la *Scrieri alese de Alecu Russo*, „Biblioteca şcolarului", nr. 6.

[5] „Revista de folclor", V, 1960, nr. 1—2, p. 36.

[6] *Ibidem*, p. 144.

[7] „Cercetări de lingvistică", V, 1960, nr. 1—2, p. 24.

„... o serie de constatări importante mai ales prin *comparația între* cele trei dicționare ..."[1]

„După cum se știe *deosebirea între* consoana «o» și consoana «t» constă ..."[2]

„.. problema *raportului între* flexiune și schimbarea sensului ..."[3]

„... exista o greutate a *alegerii între* vastul tablou al înserării toscane și nu mai puțin somptuosul peisaj al revărsatului de zori pe dealul Grohotișului sau *între* «ticăloșia pitorească» de la Balta Albă și nu mai puțin pitoreasca ticăloșie a ..."[4]

„Caracterul hazliu al *discuțiilor între* Lomov și Natalia Stepanovna (personaje ale farsei cehoviene «Cerere în căsătorie», n.n.) se datorește faptului că ..."[5]

„... *înfruntarea între* două grupuri ..."[6]

„... *înfruntarea între* doi oameni ...„[7]

„... articolul ia explicit în dezbatere *raporturile între* poet și epoca sa ..."[8]

„... orizontul se îngustează și *alternarea între* lamentare și sarcasm ..."[9]

„*Conflictul între* tabăra mortului și cei din Zamora se rezolvă printr-o luptă între cei cinci fii ai lui ..."[10]

„În felul acesta se clarifică *diferența între* biografia romanțată a unui scriitor și biografia literară scrisă ..."[11]

„... negăsind încă *raportul* optim *între* timpul util și cel pierdut ..."[12]

[1] *Ibidem*, p. 43.
[2] *Ibidem*, p. 152.
[3] *Ibidem*, p. 160.
[4] P e r p e s s i c i u s, *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, 1964, p. 45.
[5] *Studiu introductiv* la *Piese într-un act* de A. P. Cehov, 1963, p. 10.
[6] V e r a C ă l i n, *Curentele literare* ..., p. 33.
[7] *Ibidem*, p. 147.
[8] „Viața românească", 1964, nr. 4—5, p. 73.
[9] *Ibidem*, p. 304.
[10] G. C ă l i n e s c u, *Impresii asupra literaturii spaniole*, 1965, p. 41.
[11] „Săptămîna", 1971, nr. 40 *(Cartea străină)*.
[12] „Sportul", 1971, nr. 6848.

„Variatele tipuri de ficțiune posibile avertizează asupra riscului pe care-l implică înțelegerea falsă a *corespondenței între* realitate și ficțiune ..."[1]

„Ca să nu mai vorbim de *permanenta contradicție între* libret și desfășurarea muzicală"[2].

„Complexitatea determinării compatibilităților semantice derivă nu numai din varietatea extrem de mare a unităților lexicale, din *jocul complicat dintre nivelul adecvării între* planul referențial și cel lingvistic ..."[3]

„... gruparea «am să cînt» se situează la *limita între* formele cu afix mobil și combinațiile libere de cuvinte ..."[4]

„*Dialogul între* autor și personaj nu prezintă distincții de limbaj de la un partener la altul, se identifică cu *dialogul între* țăranii înșiși"[5].

„De altfel și *legătura* semantică *între* sensul propriu și sensul păstrat în expresii este ..."[6] (În treacăt, aș nota că exprimarea este pleonastică: legătura *semantică* între *sensul*.)

„Cuvinte la care *diferența între* prima atestare din DLR și cea găsită de noi depășește un secol"[7].

„Cuvinte la care *diferența între* prima atestare din DLR și cea găsită de noi este sub un secol"[8].

„... din *raportul între* codul autorului și cel al cititorului ..."[9]

„*Distincția între* arhaismul lingvistic și cel stilistic ..."[10]

[1] *Dicționar de terminologie literară*, 1970, p. 141.
[2] „Luceafărul", 1971, nr. 47 *(Reflexii asupra operei)*.
[3] V a l e r i a G u ț u R o m a l o, *Corectitudine și greșeală*, p. 130.
[4] „Limba română", XXI, 1972, nr. 6, p. 54.
[5] *Ibidem*, XXII, 1973, nr. 1, p. 37.
[6] *Ibidem*, nr. 2, p. 150.
[7] *Ibidem*, nr. 1, p. 63.
[8] *Ibidem*, p. 66.
[9] *Ibidem*, nr. 3, p. 184.
[10] *Ibidem*, p. 190.

„*Deosebirile* de flexiune *între* numele proprii şi numele comune ..."[1]

„... cuprinzînd apoi *corespondenţa între* Simenon şi André Gide ..."[2]

„*Întîlnirea între* public şi poezie urmează de obicei ..."[3]

„... în unele împrejurări *confuzia între* nominativ şi acuzativ ..."[4]

„... rezultat probabil din *contaminarea între* elementele consecutive «de (să)» şi «cît (să)»"[5].

„... prin *confuzia între* diversele derivate ..."[6]

„*Opoziţia* formală *între* masculin şi neutru ..."[7]

„... *părăsirea distincţiei între* locul în care se realizează şi cel spre care se îndreaptă ..."[8]

Comentînd faptul lingvistic ilustrat prin numeroasele pasaje reproduse din publicaţii şi cărţi — textele aparţinînd, în general, unor autori cunoscuţi — acad. Iorgu Iordan îl consideră — aşa cum rezultă din citatul dat la începutul acestei expuneri (v. p. 101) — drept o abatere de la regulile limbii literare şi îl explică astfel: „Cred că apariţia lui *între* în locul lui *dintre* se explică prin influenţa rusă: traducătorii nu sesizează just sensul construcţiei ruseşti corespunzătoare, din cauză că limba rusă, neavînd articol, nu face, formal vorbind, distincţie între substantivul articulat şi cel nearticulat"[9].

Nu este exclusă, desigur, o atare explicaţie, atunci cînd mai ales avem în vedere unele texte traduse din limba rusă. E însă mai puţin probabil ca faptul lingvistic de care ne ocupăm, existent într-un mare număr de texte originale, să se datoreze unei influenţe a traducerilor

[1] *Ibidem*, nr. 5, p. 474.
[2] „România literară", 1974, nr. 16, p. 20.
[3] „Contemporanul", 1974, nr. 17, p. 3.
[4] *Gramatica limbii române*, I, p. 13.
[5] *Ibidem*, II, p. 317.
[6] *Istoria limbii române*, I, p. 105.
[7] *Ibidem*, p. 140.
[8] *Ibidem*, p. 209.
[9] *Loc. cit.*, p. 30.

din limba rusă. Mai curînd, alţi factori acţionează în extinderea faptului lingvistic discutat aci.

În anumite cazuri, poate că un considerent de ordin stilistic determină apelul la *între* şi nu la *dintre*. Putem ilustra aceasta prin cîteva pasaje chiar din seria celor semnalate de noi. De pildă, în citatul 3 din p. 103 fiind vorba de două substantive articulate, autoarea a folosit numai după cel dintîi pe *dintre (jocul complicat dintre)*, variind expresia cu *între* după celălalt *(nivelul adecvării între)*, spre a nu avea, în întregimea ansamblului sintactic, o formulare ca aceasta: „... jocul complicat *dintre* nivelul adecvării *dintre* planul ..."

Un asemenea scrupul de ordin stilistic explică poate şi preferinţa autorului pentru *între* în citatul 10 înregistrat la p. 102: prezenţa lui *dintre*, dacă s-ar fi întîlnit cu aceea a lui *din* („Conflictul *dintre* tabăra mortului şi cei *din* Zamora ..."), ar fi produs o impresie de uniformitate a expresiei.

Desigur, o asemenea explicaţie nu pot primi decît puţine exemple. Ca atare, pentru majoritatea enunţurilor de acest tip trebuie să existe o altă cauză.

În primul rînd, pentru foarte multe situaţii contextuale disocierea semantică a celor două prepoziţii este greu de efectuat, mai ales că apariţia lui *între* în locul lui *dintre* nu produce nici un fel de confuzie cu privire la ideea comunicată.

În al doilea rînd, aşa cum judicios a observat acad. Al. Graur, nu toate construcţiile de acest tip trebuie considerate „greşite": „Mi se pare că, chiar cu valoare de atribut, se poate folosi încă, în anumite situaţii [...]; aş face o diferenţă între *relaţiile de prietenie dintre popoare* (care relaţii?) şi *relaţiile de prietenie între popoare* (ce fel de prietenie?)" !

Şi acad. Al. Graur continuă: „Dar nu peste tot avem într-adevăr atribute. Substantivul introdus prin prepoziţie joacă rol de atribut cînd e legat de alt substantiv, dar putem să-l legăm şi de verbul regent al acelui substantiv şi în acest caz avem un complement. Astfel, în propoziţia *s-au stabilit legături între membrii echipei*, socotesc că nu se pune întrebarea ce fel de legături s-au

stabilit, ci între cine şi cine; după cum putem spune *între membrii echipei s-au stabilit legăturile necesare*, tot aşa nu e greşit *s-au stabilit legăturile necesare între membrii echipei*"[1].

Mi se pare că această explicaţie intuieşte procesul de gîndire care stă la baza unora dintre construcţiile cu *între*.

Atunci însă cînd substantivul precedent este articulat, ca în enunţurile citate de noi (de ex.: „*Deosebirile* de flexiune *între* numele proprii şi numele comune ..."), *între* se substituie, nerecomandabil, lui *dintre*[2].

[1] „România literară", VII, 1974, nr. 4, p. 12.

[2] Asupra chestiunii discutate, a se vedea şi lucrările noastre: *Abateri de la exprimarea corectă*, Editura ştiinţifică, 1963, *Limba noastră — Probleme de lexic şi construcţii gramaticale*, Editura didactică şi pedagogică, 1963, precum şi *Limba română corectă* elaborată de un colectiv, coordonator Vasile Breban, Editura ştiinţifică, 1973.

SINTAXĂ

1. Acordul subiectului cu predicatul

Efectuarea acordului gramatical dintre subiect şi predicat nu este atît de simplă pe cît s-ar părea. Şi aceasta, între altele, din cauza caracteristicilor deosebite pe care le pot avea în propoziţie sau în frază cele două părţi principale ale enunţului. Faptul, de pildă, în aparenţă fără importanţă, că un subiect este multiplu şi că el se află înaintea predicatului sau după acesta dă naştere unor situaţii în care stabilirea acordului gramatical în gen şi, mai ales, în număr, întîmpină la unii vorbitori anumite dificultăţi.

Pot fi întîlnite, însă, numeroase cazuri în care lipsa acordului dintre subiect şi predicat nu se leagă de nici un fel de particularitate a construcţiei.

a) Este vorba de acele exemple în care — după cum se va vedea — unui subiect exprimat printr-un termen la numărul singular îi corespunde un predicat plural:

„Tocmai *această armonizare* iscusită între factorii pur vizibili şi exteriori ai excitaţiilor nervoase şi tulburările din adîncuri ale conştiinţei *dau* emoţia marei (sic!) arte realiste caragealiene"[1].

„... şi tocmai *cercetarea* determinărilor complexe de ordin material şi psihic *duc* la acele psihologii diferenţiate ..."[2]

[1] „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", XI, 1962, nr. 2, p. 3 (221).

[2] Vera Călin, *Curentele literare şi evocarea istorică*, p. 116.

„*Starea* lui socială, de om fără familie, fără adăpost și lipsit de orice mijloace de existență, îl *situau* în rîndul celor care ..."[1]

„*Această contopire* în omogenitatea ansamblului îi *fac* să devină utili auxiliari în cercetarea unor probleme ..."[2]

„*Atitudinea* de sentiment uman *fac* din Frost un poet psiholog al naturii"[3].

„Călimăneștii cunoaște un proces rapid de dezvoltare. O uzină proprie de apă potabilă a înlesnit extinderea rețelei aproape pe întreaga suprafață; *un pod* de beton armat cu arcadele suspendate peste Olt *l-au legat* de Jiblea"[4].

„*Mișcarea* obuzelor, a navelor, a avioanelor și a rachetelor *se fac* tot după legi matematice, numerice"[5].

„... pe care numai *geniul* lor *pot* să le zămislească"[6].

„*Pluralitatea* funcțiilor sociale ale științei *fac* din ea un important mijloc de transformare a realității contemporane"[7].

„... multe luări de cuvînt, cu alte cuvinte, *o viață literară*, cît mai agitată, cît mai activă, îl *pot* impune pe scriitor ..."[8]

„De fapt aceste piese trădează cel mai mult fondul «dionisiac» al sculptorului, după cum *forța* expresivă a planurilor tăiate ferm, adeseori cu duritate, ne *dau* cealaltă dimensiune, vigoarea"[9].

„*Un oraș* plăcut și în zilele de muncă și în zilele de sărbătoare *mărește* tonusul vital al muncitorului, îi *aduc* destinderea, odihna și optimismul ..."[10]

„*Compararea* acestor două forme, a singularului și a pluralului, cu cele corespunzătoare din latină, îl *duc*

[1] „Sănătatea", 1964, nr. 12, p. 11.
[2] *Ibidem.*
[3] „Viața românească", 1965, nr. 1, p. 163.
[4] „România liberă", nr. 8308, p. 3 *(Noutăți din Călimănești).*
[5] „Secolul 20", 1967, nr. 5, p. 98.
[6] „Munca", 1967, nr. 6219 *(Tîrgul din Miazănoapte).*
[7] „Contemporanul", 1968, nr. 26 *(Știința și școala de mîine).*
[8] „Viața românească", 1969, nr. 2 *(Nume care nu sînt la modă).*
[9] „România literară", 1972, nr. 7 *(Plastica).*
[10] „Luceafărul", 1972, nr. 13 *(Arhitectura și omul de pe stradă).*

pe scriitor la constatarea că există o mai mare similitudine între pluralul cuvîntului din limba română și prototipul său latin"[1].

„*O adevărată stîngăcie*, complicată cu timiditate, îl *fac* apt o vreme, mai mult pentru ..."[2]

După cum se poate observa, în construcțiile de felul celor citate, predicatul se acordă cu elemente lexicale care îndeplinesc alte funcțiuni (complemente sau atribute), deci, greșit.

b) Să vedem, mai departe, cum se prezintă lucrurile atunci cînd subiectul este multiplu și se află plasat după predicat:

„Seria cărților care conțin asemenea versuri o deschide «Cartea românească de învățătură», Iași, 1643, în care *este glorificat Vasile Lupu* și *acțiunea* sa de culturalizare"[3]. (Notez, în treacăt, că, întrucît cu acest tip de construcție nu se acomodează nici forma de plural a predicatului, ideea ar trebui exprimată în alți termeni.)

„Cum este posibil să existe gimnosofiștii pe care i-*a aflat Alexandru Macedon* și *armatele lui*, acum două mii și trei sute de ani, cînd a atins cîmpia Indului și a pătruns în cetățile ei?"[4].

„Pentru dezvăluirea contribuției originale a esteticianului român *are* însemnătate atît *cercetarea* fiecărei probleme în parte, cît și *înțelegerea* operei în ansamblu"[5].

„*Apare* atît *epitetul simplu* (ca formă), analizat pînă acum, cît și *epitetul multiplu*"[6].

„După această dată, numărul traducerilor scade, în timp ce *crește circulația* cărții și *citirea* ei direct în original ..."[7]

[1] „Limba română", XXI, 1972, nr. 2, p. 104.
[2] „Luceafărul", 1973, nr. 49, p. 3 *(Calitatea de martor).*
[3] „Limba română", XII, 1963, nr. 1, p. 81.
[4] „Orizont", XVI, 1965, nr. 8, p. 19.
[5] „Gazeta literară", XV, 1968, nr. 8 *(Valoarea abstracției estetice).*
[6] „Limba română", XX, 1971, nr. 3 *(Procedee artistice în stilul lui I. Barbu).*
[7] *Ibidem*, XXI, 1972, nr. 1, p. 44.

„*Lipsește comentariul* în actualitate, *dezbaterea* de idei, *informația* editorială substanțială, *ancheta* privind destinul cărților"[1].

„Ținînd seama de considerațiile de mai sus *devine necesară extinderea* și *aplicarea* în orice cercetare cu caracter diacronic ..."[2].

Se știe că acestui tip de construcție, lucrările de specialitate, și, printre ele, și *Gramatica limbii române*, îi acordă o concesie:

„În propozițiile cu subiect multiplu așezat după predicat și format din mai mulți termeni la singular în raport de coordonare copulativă, predicatul *se poate pune* (subl. ns.) la singular, adică se acordă, prin atracție, numai cu subiectul așezat după el"[3].

De vreme ce, în situația specificată, *Gramatica Academiei* susține că predicatul se poate pune la singular, autorii construcțiilor respective cred, desigur, că ei nu greșesc. Aceasta, bineînțeles, nu înseamnă că nu sînt numeroase construcțiile în care acordul nu se efectuează „prin atracție", ci, strict în funcție de numărul subiectului, ca în aceste exemple: „*Stăruiau* în el *mîhnirea* și *neliniștea* ..."[4] și: „... îi *lipsesc bogăția* și *neprevăzutul* intrigii aventuroase și *ținuta* înalt virilă a eroilor ..."[5].

c) Există însă și un alt tip de construcție, extrem de frecvent uzitat, în care subiectul multiplu se găsește înaintea predicatului și în care acordul dintre ele se prezintă ca în enunțurile următoare:

„*Stabilirea* și *fixarea* raporturilor dintre diferite sisteme lingvistice în lingvistica istorico-comparativă *se deosebește* de operațiile analoage în alte domenii ..."[6].

[1] „România literară", 1972, nr. 26, p. 23 *(Cronica Radio)*.
[2] „Limba română", XXII, 1973, nr. 3, p. 185.
[3] *Op. cit.*, vol. II, p. 112.
[4] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 9, p. 194.
[5] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 553.
[6] „Limba română", XVIII, 1969, nr. 3, p. 77.

„*Eventuala părăsire* a punctului de vedere tradițional și *adoptarea* unui nou punct de vedere *ar putea fi făcută* numai pe baza unei ..."[1].

„Știați că fracturile la bătrîni au o frecvență ceva mai mare decît la adulți, atingerea colului femural este predominantă, iar *gravitatea* și *prognosticul crește* odată cu vîrsta?"[2]

„*Efortul* și *ambiția* lui X de a se angaja la promovarea unei proze de o structură mai complexă [...] *atrage* atenția vădit"[3].

„Pictorul a dedus cerurile lui, de un albastru de smalț, din întrebările și experiențele pe care *litoralul* și *peisajul* montan românesc i le-*a propus*"[4].

„Cîtă *conștiință* patriotică și cîtă *intenție* artistică *va fi fost* în strădania sa ..."[5]

„E adevărat că această *neparticipare* și *neutralitate e afirmată* mai mult teoretic ..."[6]

„... desenul îndelung elaborat, cu o masivă încărcătură filozofică, redat printr-o grafie a cărei *diversitate* și *finețe* nu-*și găsește* perechea în expoziție ..."[7]

„*Fragmentarea* textului slavon și *alăturarea* versiunii românești corespunzătoare *permitea* elevilor ..."[8]

„Cartea e bună, interesantă, dar *prejudecățile* și *intoleranța* cronicarului o *deservește*"[9].

„Este cunoscut faptul că *avîntul* și *prestigiul* structuralismului *este* direct *legat* de cercetările lingvistice"[10].

„*Brațul* și *elanul* lui *nu s-a refuzat* niciodată deznădejdii ..."[11]

[1] *Ibidem*, IX, 1960, nr. 5, p. 5.
[2] „Sănătatea", 1964, nr. 12, p. 11.
[3] „Orizont", XVI, 1965, nr. 3, p. 66.
[4] „Contemporanul", 1965, nr. 5, p. 1.
[5] „Viața românească", XVIII, 1965, nr. 3, p. 169.
[6] *Ibidem*, XIX, 1966, nr. 5, p. 94.
[7] *Ibidem*, XX, 1967, nr. 6, p. 177.
[8] „Limba română", XVII, 1968, nr. 1.
[9] „Gazeta literară", XIII, nr. 17.
[10] „România literară", II, 1969, nr. 11 *(Filozofia contemporană și umanismul)*.
[11] „Presa noastră", 1969, nr. 3, p. 8.

„Totul e ireal în existența acestei păsări mari, pe care *ochiul de apă*, *trestiișul*, *nisipul* multicolor, *soarele* reverberat și *sfințenia* lui o *pune* în valoare"[1].

„*Superioritatea* și *frumusețea* «Temelor» *stă* și în efortul ..."[2]

„*Talentul* și *strădania* unor actori de seamă [...] *n-a putut salva* ..."[3]

„... *apariția* și *folosirea* unora dintre formele seriei «vreau» ... *coincide* adesea cu dispariția sau ..."[4]

„*Raritatea* folosirii celor două forme în limba veche și *creșterea* progresivă [...] ca și *repartizarea* lor dialectică netă *este* de natură să infirme caracterul de forme arhaice ..."[5]

„*Examinarea* și *compararea* celor două file *atrage* după sine constatarea că ..."[6]

„Sub raport științific, *observarea* și *cercetarea* naturii, pentru perioada de care ne ocupăm, *este* încă într-o fază ..."[7]

„*Considerarea* sentimentală și *învăluirea* oamenilor în aburul dulceag al unor atitudini convenționale *definește* pe artiștii minori"[8].

Desigur, paralel cu acest tip de „acord" între subiect și predicat, pe care *Gramatica limbii române* îl condamnă, după cum rezultă din observația că „dacă am inversa ordinea și am zice **lumina** *lunii* și **focul** *stelelor* **tremura**, construcția ar fi greșită"[9], circulă, în numeroase alte exemple, construcția corectă. De pildă: „În asemenea ceas, *vulpea* și *omul* îi *pot prinde* cu ușurință ..."[10]; „*Coșul* și *cotlonul* vetrei *formau* o pîlnie întoarsă prin care pătrundeau aerul nopții, cîntecul greierului și curiozitatea stelelor"[1] sau: „Din punct de vedere estetic, *varietatea* și *specificitatea* infiltrațiilor *dau* limbii române miresmele ei proprii"[2].

[1] „România literară", 1970, nr. 13 *(Stilul — stirc)*.
[2] „Cronica", 1971, nr. 50 *(Miturile criticii)*.
[3] „România literară", 1972, nr. 26, p. 23.
[4] „Limba română", XXI, 1972, nr. 2, p. 117.
[5] *Ibidem*, p. 212.
[6] *Ibidem*, p. 258.
[7] „Cronica", 1972, nr. 42, p. 9.
[8] „Magazin", 1973, nr. 804 *(Culori)*.
[9] *Op. cit.*, vol. II, p. 112.
[10] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 9, p. 207.

2. Acordul atributului adjectival cu un substantiv în genitiv

a) Printre relațiile sintactice a căror stabilire întîmpină adesea unele greutăți sînt — în anumite situații contextuale — și cele privind acordul atributului adjectival în caz. În ce împrejurări anume se ivesc aceste dificultăți? Atunci cînd — așa cum menționează și *Gramatica limbii române*[3] — este vorba de construcții în care atributul este pus greșit la nominativ, cînd de fapt ar trebui să fie în același caz cu substantivul pe care îl lămurește. De exemplu: „*Filozofia meschină a unei realități* **redusă** *la aspectele ei mărunte*". Cum se produce această lipsă de concordanță? Aceeași *Gramatică* lămurește astfel lucrurile: „Unii vorbitori socotesc că trebuie să folosească nominativul, pentru a evita confuzia cu pluralul (*reduse* ar fi luat drept un nominativ plural); această confuzie este însă mult mai puțin gravă (substantivul precedent avînd destul de clară marca singularului) decît confuzia cu nominativul singular. În exemplul dat atributul *redusă* s-ar putea interpreta ca determinînd substantivul *filozofia*, ceea ce nu este just din punct de vedere semantic".

În lumina acestei observații, se pune întrebarea: cum se prezintă construcțiile de acest tip în textele cercetate de noi? În general, autorii evită confuzia amintită.

Să ne oprim, de pildă, la acest pasaj dintr-un text sadovenian: „Cu toată binecuvîntarea, cu toată măreția victoriei aliaților, ruinele rămîn ruine, mormintele

[1] Gala Galaction, *Opere*, I, p. 139.
[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 12.
[3] Cf. *op. cit.*, vol. II, p. 144—145.

nevinovaților morminte, tristețea mizeriei umane *profundă*. Nu găsesc mîngîiere decît în gîndul că peste aceste nesfîrșite serii de ruini și morminte ale nevinovaților va pluti în sfîrșit, ca un vultur măreț, înțelepciunea ultimă a omenirii, *ieșită* din cea mai neagră stupiditate. După viforul epocii contemporane, copiii noștri vor cunoaște un ev al păcii. Campionii acestei păci *cîștigată* cu armele cheamă la o adunare a prieteniei pe reprezentanții neamurilor lumii"[1].

Așadar, toate cele trei adjective pe care le-am subliniat: *profundă*, *ieșită*, *cîștigată* au forma nominativului. Primul dintre ele *(profundă)*, avînd rol de nume predicativ, lămurește substantivul în nominativ *tristețea*. El ar putea fi, însă, și un determinant al substantivului în cazul genitiv *mizeriei*, dacă admitem, prin derogarea de la regula acordului în gen, că, semantic, este posibilă îmbinarea: *(acestei) mizerii profundă*. N-ar fi exclusă, dealtfel, intenția autorului de a spori sensul comunicării prin posibilitatea ca adjectivul să fie pus în legătură cu două substantive. Cel de-al doilea atribut — și el în nominativ — poate constitui, conform regulii, o determinare a singurului substantiv precedent în același caz *înțelepciunea*? Fără îndoială — nu, căci un context ca acesta: *înțelepciunea ieșită din cea mai neagră stupiditate* nu rezistă sensului logic. Nu rămîne, așadar, decît ca *ieșită* să fie atributul substantivului *omenire*, o formulare cum este: *(acestei) omeniri ieșită din cea mai neagră stupiditate* fiind posibilă, chiar dacă nu respectă exigența de ordin gramatical. Aceeași este și situația celui de-al treilea atribut *cîștigată;* acesta nu poate determina decît substantivul *păcii*, mai ales că în propoziție nu există nici un termen la nominativ și că exprimarea: *(acestei) păci cîștigată cu armele* poate avea și are — și ea — drept de existență.

Să vedem și în cîteva pasaje argheziene comportarea acestui acord:

„Mîlul se restabilea la coarne și la bot, care simboliza, în pustietatea tragică și fermecătoare a cerului

[1] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 17, p. 27—28.

pus față în față cu cîmpul, răsuflarea sforăită a naturii *împăcate* și *mișunată* de șerpi"[1]; „Croind ursul în fața unei scurteici *moștenită* de la o cucoană, bunică, croitoreasă ..."[2] și „Combatanții căzură în transa contemplării *decorative*"[3].

Și în aceste enunțuri alternează cele două forme ale acordului — cea conformă regulii gramaticale: (1) *împăcate*, (3) *decorative*, ca și cea, prin derogare, (4) *mișunată*, (2) *moștenită*.

De notat că apariția atributelor în nominativ *mișunată* și *moștenită* nu produce nici un fel de confuzie în contextul dat.

Reiese, așadar, din analiza pasajelor citate că atributul de gen feminin poate sta și în nominativ, cu condiția ca aceasta să nu dea naștere la confuzii de sens care să denatureze conținutul comunicării. Exemplele ce urmează sînt doar cîteva din categoria celor care pot ilustra această remarcă:

„Editura a inițiat publicarea unei colecții *intitulată* «Cîntecele popoarelor»"[4].

„În intenția noastră de a întocmi o lucrare exhaustivă, întîmpinăm serioase dificultăți din cauza apariției *lipsită* de strictă periodicitate ..."[5]

„Cei ce supraviețuiesc vor relua de la capăt inerția unei existențe *făcută* din superstiții degradante ..."[6]

„Probitatea lui Grigore Alexandrescu e demonstrată cu respingerea ofertei *făcută* de soția lui Bibescu-vodă de a fi poetul curții"[7].

„Salutăm apariția acestei lucrări *tipărită* într-o traducere ..."[8]

[1] Tudor Arghezi, *Pagini din trecut*, 1955, p. 160.
[2] *Ibidem*, p. 180.
[3] *Ibidem*, p. 309.
[4] „Revista de folclor", V, 1960, nr. 1—2, p. 182.
[5] *Ibidem*, VII, 1962, nr. 3—4, p. 121.
[6] „Teatrul", VII, 1962, nr. 7, p. 92.
[7] „Biblioteca școlarului", nr. 51, p. 26.
[8] „Contemporanul", 1968, nr. 26 *(Cartea de artă)*.

„Revenind la natura epică a manierei *practicată* de Heinrich Mann, i-am putea reproşa anumite lungimi ..."[1]

„Orice judecare a acestei cărţi *abstrasă* de timp ar fi falsă: o carte e legată de epocă prin rădăcini de istorie"[2].

În primele şase exemple, deşi atributul adjectival are forma nominativului, el se leagă logic de fiecare substantiv precedent în cazul genitiv. În ultimul exemplu, adjectivul *abstrasă* poate avea rolul unui dublu determinant: atribut şi al substantivului *judecare*, şi al termenului *cărţii*, fără ca sensul să aibă de suferit.

Notez, în plus, ca pe un fapt semnificativ, următorul pasaj, în care comportarea atributului adjectival este diferită deşi cele două construcţii care îl conţin sînt identice: „În istoria hîrtiei au fost două perioade mari: perioada *hîrtiei lucrate* de mînă şi perioada *hîrtiei lucrată* cu maşini"[3].

b) Uneori, atributul adjectival este exprimat printr-un pronume demonstrativ, ca în aceste exemple: „... unul din vînătorii vechi ai locurilor *acestora* ..."[4] şi: „Urmele întîmplării *acesteia* peste care s-au troienit frunzele miilor de toamne, la malul Siretului şi peste care au viscolit nisipuri şi pulberi ..."[5]

Aş adăuga observaţia că, în opera sadoveniană, chiar atunci cînd construcţia de care vorbim are caracteristica limbajului uşor dialectal al unor personaje, ca în pasajul următor, acordul atributului exprimat prin pronumele demonstrativ se prezintă conform regulii: „... scoate, fată, din casa cea mică ce-i trebuie holteiului *istuia* şi leapădă-i toate în braţe ..."[6]

[1] Introducere la romanul *Tinereţea lui Henri IV*, Editura pentru literatură universală, 1968, p. 29.
[2] „România liberă", 1974, nr. 9246, p. 2.
[3] „Limba română", XXIII, 1974, nr. 5, p. 3.
[4] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 9, p. 203.
[5] *Ibidem*, vol. 8, p. 358.
[6] *Ibidem*, vol. 10, p. 524.

Cu toate acestea, unii autori recurg, necorect, în redactarea textelor lor, la forma nominativului, ca în aceste enunţuri:

„Mă consideram, într-aceasta, îndreptăţit de faptul că deşi problema respectivă ocupă în cadrul romanelor citate un spaţiu relativ mic, totuşi, întreaga structură a cărţilor *acestea* e concentrată spre respectiva concluzie"[1].

„... unul din spiritele cele mai cultivate de la începutul secolului *acesta* ..."[2]

„Etapa de dinaintea turneului *acesta* nespus de îndrăzneţ ..."[3]

Ceea ce facilitează această deviere de la norma gramaticală este, cred, impresia de exprimare forţată pe care o dă unor autori întrebuinţarea formei genitivale a atributului cînd acesta este exprimat printr-un adjectiv şi, mai ales, prin pronumele demonstrativ.

3. Acordul relativului *care*

Cu o înverşunată rezistenţă i se opune concordanţei gramaticale un anume aspect al utilizării relativului *care:* atunci cînd acesta, precedat de articolul posesiv, leagă un substantiv cu atributiva sa. Este vorba, aşadar, de o construcţie genitivală, ce poate fi ilustrată prin următorul exemplu: „*Capitolul* a *cărui* eliminare a provocat cele mai multe nedumeriri a fost fonetica"[4]. Întrucît *care* stă în relaţie cu substantivul *capitolul*, forma

[1] „Gazeta literară", X, nr. 25 (484), p. 1, c.1.
[2] Perpessicius, *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, 1964, p. 324.
[3] „România literară", 1974, nr. 15, p. 24.
[4] Al. Graur, *Cuvînt înainte* la *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, 1963, p. 7.

lui nu putea fi decît aceea proprie genitivului pentru masculin-neutru singular *cărui*. Corectă este şi comportarea articolului posesiv (genitival): forma *a* respectă acordul în gen şi număr cu substantivul la care se referă *(eliminare)*.

De relevat că, uneori, atributiva introdusă prin *al (ai, a, ale) cărui, cărei, căror* este exprimată de două ori prin termeni deosebiţi din punctul de vedere al genului şi al numărului. De exemplu: „... oricît aş voi să împuţinez nomenclatura numelor proprii, tot voi avea să vă înşir multe *personagii* de o celebritate mediocră, *ale căror cercetări* neobosite, *a căror activitate* îmbinată au întocmit acel concert din ce în ce mai sonor şi mai armonic ..."[1]

Evident că şi atunci cînd relativul *care* se leagă de un substantiv feminin singular, forma lui nu poate fi decît *(al, a, ai, ale) cărei*, chiar dacă îi urmează un nume masculin sau de genul neutru ca în acest exemplu: „Dormi la fereastra visului meu, *ţară*, / Al *cărei* lan a strălucit întîia oară ..."[2].

Sînt însă destul de numeroase cazurile de încălcare a acordului gramatical chiar atunci cînd construcţiile nu prezintă nici un fel de complicaţie. Situaţiile în speţă au următoarea structură: substantiv + articolul posesiv + forma flexionată a relativului *care* + atributul exprimat printr-un singur termen, structură pe care am ilustrat-o prin exemplul citat, la început (v. p. 113) din *Gramatica limbii române*.

În ce, anume, constă particularitatea acestui tip de construcţie?

Este vorba, în fond, de o derogare a relativului *care* de la regula acordului gramatical, stabilindu-se, adică, forma în funcţie nu de substantivul determinat, ci de elementul lexical determinant.

Exemplele de acest fel abundă, ceea ce denotă că nu ne aflăm în faţa unui aspect lingvistic izolat. Cum se explică fenomenul?

[1] Al. Odobescu, *Opere complete*, IV, p. 117.
[2] Tudor Arghezi, *Versuri (Cuvinte potrivite)*, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1959, p. 91.

Încercînd să răspundem la această întrebare, credem că ne va fi mai uşor să emitem o ipoteză apropiată de realitate, după ce vom fi străbătut, împreună, citatele următoare:

„... vom analiza cîteva din paginile de proză, scrise în raza unei *epoce* al *cărui* centru îl formează Sărmanul Dionis ..."[1]

„ «Legenda aurului» e dedicată *doamnei Elena Mîrzescu*, al *cărui* soţ era ..."[2]

„... dezlegarea *unei enigme*, al *cărui* văl se sfîşiase prea tîrziu ..."[3]

„[Moş Costache] îşi luă febril ochelarii şi intră cu *scrisoarea* al *cărui* plic îl tăiase atent cu un ac ..."[4]

„Două doctrine filozofice se înfruntă, dar colaborează totuşi, constituind temeiurile acestui protest: *pesimismul* jansenist, a *cărei* morală ..."[5]

„Într-o zi, Lilica, spălîndu-se în baie, strigă pe *Marioara Dragavei*, al *cărui* glas îl auzi prin ..."[6]

„În romanele sale [Alphonse Daudet] a demascat viciile *marii burghezii* şi ale *micii burghezii* provinciale, al *cărui* tip este ..."[7]

„Poetul receptează un întreg ton villonesc, pentru a-l folosi ca pe o unitate dintr-o *frază* al *cărui* înţeles este raportul dintre ..."[8]

„... omul apare înrobit de *o activitate* sufocantă, al *cărui* mobil principal este ..."[9]

[1] G. Călinescu, *Viaţa lui Mihail Eminescu*, Editura Fundaţiei pentru literatură, 1938, p. 190.
[2] Idem, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 369.
[3] H. Balzac, *Opere*, III, 1957, p. 207.
[4] G. Călinescu, *Enigma Otiliei* (1961), „Biblioteca şcolarului", nr. 95, p. 200.
[5] La Fontaine, *Fabule*, 1961, „Biblioteca şcolarului", nr. 11, p. 11.
[6] G. Călinescu, *Scrinul negru*, Editura pentru literatură, 1963, p. 134.
[7] Micaela Slăvescu, *Humor en français*, Editura ştiinţifică, 1963, p. 9—10.
[8] „Gazeta literară", nr. 46, 1967.
[9] „Biblioteca şcolarului", 1963, nr. 53, p. 18.

„Pe de altă parte, el îl socotea posibil chiar cu *mijloacele fenomenologiei*, al *cărui* domeniu nu e constituit prin urmare numai de esențialitățile ideale ..."[1]

„La Colmar, află că un editor din Haga a publicat *o operă* a lui, o «Prescurtare a istoriei universale», al *cărui* manuscris i se furase"[2].

„Poetul (Victor Hugo) se închipuie în fața *unui zid* al secolelor (le mur des siècles), a *cărei* înfățișare confuză ..."[3]

„Grație *incidentului* a *cărei* victimă a fost ..."[4]

„Autorul tindea spre o «*Istorie a limbii române literare*», al *cărui* prim volum ..."[5]

„La p. 36 propoziția atributivă este definită ca *subordonată* al *cărui* cuvînt determinat este substantiv sau are valoare substantivală"[6].

„La începutul anului 1942, sosi la Varșovia *o carte poștală* al *cărui* text laconic ..."[7]

„El ne-a vizitat de curînd cu prilejul turneului *echipei* olandeze al *cărui* antrenor este de doi ani"[8].

„Ultimii doi sacrificați au fost *X și Y* a *cărei* plecare poate fi, paradoxal, un cîștig ..."[9]

„... *prima*, cea estetică, rafinată, coerentă, al *cărui* maestru este ..."[10]

„... acești tineri poeți fac parte dintr-o *generație* activă, al *cărui* entuziasm ..."[11]

„... se remarcă semnificația majoră pe mai multe planuri *a acestei schițe* în aparență minore, al *cărui* sugestiv titlu subliniază ..."[12]

[1] Tudor Vianu, *Studii* ..., p. 144.
[2] *Ibidem*, p. 196.
[3] Idem, *Arghezi, poet al omului*, p. 82.
[4] „Viața românească", nr. 4—5, 1964, p. 187.
[5] „Luceafărul", nr. 48, IX, 1966.
[6] „Limba română", XVI, 1967, nr. 2, p. 203.
[7] „Flacăra", XVI, 1967, nr. 51 *(Operațiunea Crossbow)*.
[8] „Sportul popular", nr. 5351, 1967, p. 5.
[9] „Sportul", nr. 65, 1968 *(Decalogul încrederii)*.
[10] „Secolul 20", nr. 12, 1968 *(notă critică)*.
[11] „Scînteia", nr. 7957, p. 4.
[12] „Secolul 20", nr. 6, 1968.

„Într-o asemenea opinie se află izvorul noii *specii literare* ai *căror* creatori sînt romanticii"[1].

„Rondelul este inițial *un cîntec de dans*, a *cărei* structură metrică depinde ..."[2]

„*școala romantică* de numele *căruia* se leagă dezvoltarea ..."[3]

„... face demersuri pentru a-l numi director-adjunct al *Teatrului Național* din Iași, a *cărei* conducere o deținea M. Sadoveanu"[4].

„Că Negri și Giuseppi nu s-au mai întîlnit, cu siguranță, o atestă faptul că el a recunoscut-o legal pe *fiica* lor, Josefina (al *cărui* nume amintea de numele mamei) ..."[5]

„Mihail Eminescu știa că Selena e *un corp ceresc* mort, a *cărei* lumină tulburătoare ..."[6]

„La ora cînd transmitem acest reportaj, sistemul format din *ultima treaptă* a rachetei (în interiorul *căruia* se află modulul de aselenizare)..."[7]

„... imaginea repetată a vieții organizate în spectacol, în ritual mecanic, se subordonează în poezia lui Emil Botta *unei* subtile *metafizici* al *cărui* nucleu este ..."[8]

„Părinții încearcă să-l mîngîie, dar ce putere au cuvintele, bietele lor cuvinte goale, în fața acestei *ființe* care s-a înflăcărat nebunește, care și-a cîntat bucuria și și-a strigat în gura mare fericirea și al *cărui* vis s-a topit ca un balon de săpun?"[9]

[1] *Genul liric*, colecția „Lyceum", 1968, nr. 23, p. 9.
[2] *Ibidem*, p. 22.
[3] *Ibidem*, p. 41.
[4] G. Topîrceanu, *Versuri și proză*, colecția „Lyceum", 1968, nr. 29, p. 13.
[5] Pericle Martinescu, *Costache Negri*, Editura tineretului, p. 55.
[6] „Contemporanul", nr. 4 din 24.II.1969 *(Selenară)*.
[7] „Lumea", nr. 30 din 17.III, 1969, p. 21.
[8] „Luceafărul", 1969, nr. 19 *(Documente asupra melancoliei)*.
[9] Henri Perruchot, *Viața lui Van Gogh*, p. 45.

„El [Machiavelli] aparține și din acest punct de vedere Florenței, magnifica *cetate* creatoare, noua Atenă a lumii, la al *cărui* realism ..."[1]

„... într-un iscusit *dozaj* coloristic, de a *cărei* pendulare pensula dotată a artistului are numai de cîștigat și în armonia *căreia* fantezia plastică ..."[2]

„Numai pe simpla și nuda *impresie* al *cărui* rol nu-l contest ..."[3]

„Este vorba aici, indiscutabil, de asaltarea *unui mit*, a *cărei* pieire ..."[4]

„... verificată de însăși *creația* marilor clasici, al *cărui* prim exeget a fost înaintea lui Maiorescu ..."[5]

„Apreciind importanța *criticii* culturale, al *cărui* ultim și strălucit reprezentant a fost ..."[6]

„... a contrazis astfel și propriul său *club*, de la a *cărei* conducere redactorul a primit o scrisoare ..."[7]

„Materia din care construiește monumentul ia, obsesiv, chipul *păsării*, ai *căror* ochi, multiplicați necontenit..."[8]

„Toate aceste ipoteze ale liricii arghezieне lasă să se întrevadă *o* anume *concepție* despre lume a poetului — concepție nescutită pe alocuri de unele accente contradictorii dar profund umaniste în esența ei — al *cărui* sens primordial..."[9]

„... pentru a participa la o confruntare cu *d-na X* ai *căror* soți și copii au fost victime ..."[10]

„... în apropierea celui mai mare combinat de clorofilă și sănătate al Capitalei — Parcul Herăstrău — se află *o floare de casă* al *cărui* desen ..."[11]

[1] „Secolul 20", nr. 5, 1969 *(Cuvînt înainte la o carte despre Niccolo Machiavelli)*.
[2] „Cronica", nr. 27 din 5.VII.1969, p. 4.
[3] „România literară", nr. 12, 1969 *(Sentimentul învinge)*.
[4] „Sportul", nr. 885 din 26.IV.1970, p. 1.
[5] „Contemporanul", nr. 19, 1970 *(Actualitatea lui Gherea)*
[6] *Ibidem*, p. 3.
[7] „Sportul", nr. 6896 din 4.XII.1971.
[8] „Contemporanul", nr. 47 din 19.XI.1971, p. 7.
[9] „Scînteia", nr. 8970 din 16.XI.1971 (*Note de lectură*).
[10] „România liberă", nr. 8511 din 5.III.1972.
[11] „Săptămîna", nr. 62 din 24.III.1972.

„Într-un cuvînt, el devine, instantaneu, Uzina care l-a trimis, devine *Ideea* a *cărui* mesager este și, nu de puține ori, devine (metaforic vorbind) însăși *Țara*, al *cărui* sol are cinstea să fie"[1].

„*Noul atlas* a *cărei* elaborare s-a impus ..."[2]

„... discuta tocmai cu mama *fetiței*, al *cărui* nume evident că îl cunoștea"[3].

„El nu este angajat într-*o cercetare a* (sic!) *cărui* rezultat este imposibil să-l știi dinainte ..."[4]

„... locuitori ai *unei planete* de pe al *cărui* firmament soarele lipsește ..."[5]

„... *o acțiune* al *cărui* client era el însuși"[6].

„Jules Verne știuse el ceva cînd în finalul pasionantului roman-eseu «Copiii căpitanului Grant» îl pusese pe domnul Paganel să se căsătorească cu *o miss* al *cărui* singur defect era acela că nu avea nici unul"[7].

„... *nuvelă* al *cărui* succes a determinat reluarea temei ..."[8]

„... unul dintre eroii desăvîrșiți ai teatrului shakespearean este reprezentat de *sir Falstaff*, a *cărei* figură este ..."[9]

„A doua propunere pentru lectură o constituie interviul despre *revista* «Cahiers roumains d'études litteraires» editată de editura (sic!) Univers a *cărei* apariție a fost salutată elogios și al *cărui* număr a apărut de curînd"[10].

În situații de felul celor pe care le ilustrează exemplele citate, relativul *care* ar trebui să fie pus în relație cu elementul lexical determinat, iar nu cu cel determinant. Totuși de ce nu se întîmplă aceasta? Observînd data apariției textelor din care sînt desprinse citatele,

[1] „România liberă", nr. 8718 din 3.XI.1972 *(A reprezenta)*.
[2] *Ibidem*, nr. 8726 din 12.XI.1972.
[3] „Magazin", nr. 3.III.1973 *(Verificați-vă cunoștințele)*.
[4] „România literară", nr. 25, 1973, p. 2.
[5] *Ibidem*, nr. 6, p. 11 *(Cronica literară)*.
[6] *Ibidem*, nr. 49 din 6.XII.1973 *(Jucîndu-ne)*.
[7] „Steaua", nr. 17, 1973, p. 3.
[8] „România liberă", nr. 9126 din 27.II.1974 (rubrica *Semnal*).
[9] *Ibidem*, nr. 9109 din 7.II.1974 (rubrica *Semnal*).
[10] *Ibidem*, nr. 9147 din 23.III.1974.

constatăm că derogarea aceasta are un trecut. Constatăm, de asemenea, că la autorii cărora le aparţin pasajele semnalate nu poate fi, în nici un caz, vorba de ignorarea unei norme de exprimare atît de evidente cum este cea în discuţie şi aceasta cu atît mai mult cu cît, paralel cu derogarea, apare şi forma cerută de concordanţa gramaticală.

În altă parte trebuie, deci, căutată cauza.

Să fie vorba de o tendinţă asemănătoare aceleia manifestate în cazul articolului posesiv (genitival), adică: adoptarea tot mai frecventă a unei forme invariabile? Acad. Al. Graur înclină spre această explicaţie, atunci cînd scrie: „Deoarece pronumele relative au tendinţa de a deveni invariabile, se produc destul de des cazuri de dezacord de tipul *lista 1 al cărui semn ... sau nedreptatea a cărui victimă sînt*“[1].

Atunci cînd, de pildă, elementul determinat este un substantiv feminin singular, relativul ia forma corespunzătoare *al (a, ai, ale) cărei*. Dacă, de asemenea, atributul genitival este exprimat printr-un substantiv de genul masculin la numărul plural, relativul *care* are forma corectă: *al (a, ai, ale) căror*.

Că forma relativului *care* variază, în imensa majoritate a cazurilor, în funcţie de genul şi de numărul elementului determinant ne-o dovedeşte, între altele, un exemplu ca acesta, în care apare următorul ansamblu sintactic: „... însoţit de *o tînără a cărei înfăţişare şi al cărui mers* ...“ Avem, aci, de-a face cu două forme genitivale ale relativului *care*. În prima dintre ipostaze, spre deosebire de cealaltă, acordul este cel corect: „*o tînără a cărei* înfăţişare“, dar aceasta se datoreşte faptului că atît determinatul cît şi determinantul au acelaşi gen şi număr: *tînără* şi *înfăţişare*. N-ar fi exclus ca privirea autorului să se fi îndreptat către *înfăţişare* şi, în consecinţă, a notat forma *(a) cărei*, potrivită substantivului *tînără*, de care, în fapt, se leagă. Supoziţia ni se pare plauzibilă, căci dacă respectivul autor ar fi avut în ve-

[1] Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, p. 316

dere elementul determinat *(tînără)*, el nu recurgea, cînd a trebuit să reia forma genitivală pentru al doilea atribut, la forma *(a) cărui*, ca şi cînd acesta ar sta, logic, în legătură cu substantivul determinant *(mers)*.

Concludent, în sensul interpretării noastre, este şi următorul exemplu pe care îl desprindem din *Opere*, vol. I, de Gala Galaction (Editura Fundaţiei pentru literatură), p. 443: „Le-am auzit (cîteva întîmplări) de la o bătrînă veselă şi bărbătoasă, un fel de *bunică* adoptivă, *al cărui vis, a cărei ultimă dorinţă*, la un pahar de vin, era să o pomenească nepoţii ...“

Ca şi în citatul precedent, efectuarea dublului acord al relativului *care* se realizează, evident, în funcţie de genul şi de numărul elementelor determinante: *vis şi dorinţă*. Cum în cea de-a doua ipostază a relativului, „acordul“ s-a făcut cu un substantiv feminin singular *(dorinţă)* el nu mai constituie, de fapt, o derogare, determinatul *(bunică)* avînd aceleaşi caracteristici morfologice.

Discrepanţa de ordin gramatical se produce numai la prima apariţie a relativului, deoarece genul elementului determinant *(vis)*, cu care este pus în legătură, diferă de acela al substantivului *(bunică)*.

Desigur, tocmai faptul că prevalează numărul construcţiilor în care atributul genitival este exprimat printr-un termen masculin (neutru) la singular, ceea ce impune, cu o mai mare frecvenţă forma: *al (a, ai, ale) cărui* — ar putea conduce la concluzia că se manifestă o tendinţă de uniformizare a acordului, sub acest aspect. Aceasta este, însă, numai o ipoteză.

Cît priveşte proliferarea, în sine, a speciei de acord pe care o discutăm aici, ea îşi are cauza într-o particularitate de ordin pur formal, anume faptul că numele — atribut genitival urmează imediat relativului *care*, necesitînd forma flexionară potrivită. Am avea, deci, de-a face cu un acord prin atracţie.

Gramatica limbii române emite acest punct de vedere, atunci cînd, după ce se face menţiunea că „pronumele *care* se acordă în gen şi număr cu substantivul căruia îi ţine locul“, unul dintre cele două exemple

fiind „*O funie de fum*, **al cărei** *capăt dinainte ardea ca un cărbune*“ se adaugă precizarea: „Adesea se acordă greşit, prin atracţie, cu substantivul determinat (nu cu cel căruia îi ţine locul)“[1], urmată de un exemplu din opera lui Alexandru Odobescu.

4. Construcţii corelative

Printre feluritele mijloace gramaticale menite să exprime o categorie logică sau alta, formulele sintactice corelative ocupă un loc de seamă, dată fiind marea lor frecvenţă în vorbire.

Încă mai de mult, acad. Iorgu Iordan, referindu-se la conjuncţiile copulative *nu numai — ci şi, atît — cît şi*, observa că acestea — corelative ca propoziţiile sau ca părţile de propoziţie pe care le introduc — „constituie o particularitate mai ales a limbajului publicistic şi a celui ştiinţific“[2].

E de observat că nu întotdeauna aceste mijloace de exprimare a corelaţiei sintactice — ca, dealtfel, şi altele — sînt corect întrebuinţate. Numeroase exemple arată că unii autori procedează mecanic atunci cînd mînuiesc instrumentele lingvistice corelative, ceea ce face ca exprimarea să nu redea cu fidelitate gîndirea logică.

Vom prezenta în cele ce urmează modul necorespunzător în care sînt folosite, de multe ori, formulele: *nu numai ... ci (dar) şi ..., nu atît ... cît ... şi, fie (că) ... fie (că) ...*

a) nu numai... ci (dar) şi...

Se ştie că această formulă are rolul de a stabili un raport de coordonare copulativă între două propoziţii sau între două complemente ale unuia şi aceluiaşi verb.

[1] *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 162.
[2] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, 1954, p. 715.

Iată o primă grupă de enunţuri în care *nu numai* este urmat nu de *ci (dar) şi*, ci de elemente proprii altor tipuri de construcţie:

„Faptele arată că rezistenţa unui om suferind de foame şi de sete *nu* depinde *numai* de starea fiziologică, *cît* de starea lui psihică ...“[1]

„Asemenea poezii *nu* ne supără *numai* fiindcă nu sînt ale epocii noastre, *ci* fiindcă ar putea deveni portiţe pentru strecurarea ideologiei burgheze“[2].

„Din colaborarea cu compozitoarea X şi în alte ocazii excelenta parteneră, în care cîntăreţii găsesc *nu numai* muzicalitate, bun gust, *ci* un sprijin, o îndrumare temeinică“[3].

„... în încăpăţînarea atroce cu care intră cu plugul în pămîntul împietrit, *nu numai* pentru a-i smulge rod, *dar* pentru a-şi satisface orgoliul său teribil“[4].

„În cea de a doua calitate, ca director al Teatrului Naţional, *nu numai* că a militat pentru îmbunătăţirea repertoriului, *ci* a luptat cu perseverenţă pentru asigurarea condiţiilor de trai ale actorilor“[5].

„Mijloacele acestea noi *nu* sînt utilizate *numai* pentru a înviora epistola sau fabula [...], *ci* subordonate scopului satiric“[6].

„Versurile sale atestă *nu numai* receptivitatea faţă de tabloul satului, *dar* ele sînt filtrate printr-o autentică experienţă omenească“[7].

„Iar o atare senzaţie se capătă doar atunci cînd *nu numai* datele generale (sau schemele) conflictului sînt într-un fel sau altul corespunzătoare vieţii, *ci* atunci cînd acestora li se va adăuga atmosfera atît de veridică a mediului în care se desfăşoară acţiunea“[8].

[1] „Sănătatea“, 1956, nr. 2, p. 16.
[2] „Gazeta literară“, 1963, nr. 463, p. 6.
[3] „Contemporanul“, 1962, nr. 4, p. 6.
[4] *Prefaţa* la „Biblioteca şcolarului“, nr. 45, p. 6—7.
[5] „Iaşul literar“, XIII (1962), nr. 10, p. 54.
[6] *Studiu introductiv* la *Opere* de Grigore Alexandrescu, 1957, p. 38.
[7] „Luceafărul“, V (1962), nr. 6, p. 10.
[8] „Viaţa românească“, XIII, nr. 7, p. 99.

„În acest sens, soluțiile științifice ale colectivului care a întocmit bibliografia *nu* angajează *numai* pe membrii acelui colectiv, *ci* pun în discuție concepția științifică despre folclor..."[1]

„Deosebirile *nu* provin *numai* din diverse accepții ce se acordă noțiunilor cu care se operează, *ci* din concepția față de lume a diverșilor cercetători"[2].

„Foarte multe dintre informatoarele chestionate fiind *nu numai* purtătoare a (sic!) unui bogat material poetic, *ci* creatoare de o nesecată inventivitate"[3].

„Am insistat asupra perspectivei spațiale și temporale a romanticilor, *nu numai* pentru urmările ei estetice *ci* pentru că ea ..."[4]

„... înnoiri pe tărîmul esteticii *nu numai* prin pătrunzătoarele teoretizări [...], *ci* prin apariția figurii ..."[5]

„Publicația este interesantă *nu numai* că există și suplinește carența de pînă acum a unei tribune științifice proprii, *ci* pentru că încă de la primele numere se afirmă viguros"[6].

„A fost de asemenea părerea ca serile de dans să se organizeze *nu numai* pe baza taxei de intrare, *ci* pe bază de invitație"[7].

„... datorat *nu numai* faptului că ea dezvăluia situații cu caracter local, *ci* vervei cu care autorul întocmise unele versuri"[8].

Oprindu-ne, o clipă, la enunțurile citate, ce se poate observa?

Primul exemplu aduce în locul lui *ci și* pe *cît*, care, obligatoriu, intră în corelație cu *atît*: „nu depinde *atît* de starea ... *cît* de ..."

[1] „Revista de folclor", V, 1960, nr. 1—2, p. 141.
[2] *Ibidem*, p. 142.
[3] *Ibidem*, VII, 1962, nr. 3—4, p. 97—98.
[4] Vera Călin, *Curentele literare și evocarea istorică*, 1963, p. 83.
[5] *Ibidem*, p. 118.
[6] „Revista de etnografie și folclor", 1965, tom. X, nr. 6, p. 654.
[7] „Munca", 1967, nr. 6229 *(100 de propuneri)*.
[8] Colecția „Lyceum", nr. 29, 1968, *Studiu introductiv*, p. 18.

În toate celelalte cazuri, ideea de coordonare copulativă apare știrbită din cauză că autorii pasajelor respective au omis, din cel de-al doilea termen, *ci (dar) și*, al corelației, conjuncția *și*.

Cît privește ultimele exemple din p. 127 ele trebuie complet refăcute. Marele lor neajuns constă în faptul că ni se prezintă *ci* în loc de *ci și* (ceea ce dă comunicării un sens ambiguu). Cu alte cuvinte, în locul unor construcții potrivit schemei gramaticale: *nu numai ... ci și ...*, avem formulările citate, care trebuie refăcute astfel: „... atestă nu numai receptivitatea ..., ci și o autentică experiență omenească prin care sînt filtrate ..." și: „... cînd nu numai datele ..., ci și atmosfera atît de veridică a mediului ..."

Această schemă sintactică nu este, firește, singura posibilă: ea a avut în vedere ca fiecare termen al corelației să introducă părți de propoziții cu aceeași funcție gramaticală. Dacă, însă, ținem seama de componența celei de a doua părți a pasajelor citate, în care termenul corelativ introduce o propoziție, atunci formulările ar putea fi restructurate în așa fel încît și primului termen să i se dea aceeași funcție. Astfel, am avea: „... nu numai că versurile sale atestă receptivitatea ..., dar ele sînt și filtrate printr-o ..." și: „... atunci cînd nu numai datele sînt generale ..., ci și cînd lor li se vor adăuga ..."

Alteori, cei doi termeni corelativi introduc părți de propoziție care nu au aceeași valoare gramaticală.

De exemplu:

„Adoptare a partinității înseamnă *nu numai o depășire* a propriei viziuni anterioare, *ci și a viziunii* populare tradiționale"[1].

„... metoda statistică poate fi întrebuințată *nu numai în vederea* stabilirii răspîndirii particularităților fonetice, *ci și a* celor morfologice"[2].

„Dezvoltarea cercetărilor în această direcție (e vorba de preocupările pentru protecția bazinului aerean,

[1] „Revista de folclor", VII, 1962, nr. 1—2, p. 123.
[2] „Cercetări de lingvistică", V, 1960, nr. 1—2, p. 135.

n.n.), colaborarea în laborator şi (pe) teren — a arhitecţilor şi inginerilor cu medicii igienişti, economişti şi sociologi, vor duce la rezultate ce vor putea fi fructificate *nu numai pentru promovarea* sănătăţii generaţiei prezente, *ci şi a multor* generaţii viitoare ..."[1]

„Epoca noastră a adus o problematică nouă nu numai în orizontul literaturii, dar şi al criticii ..."[2]

„Autorul studiului subliniază în încheiere necesitatea elaborării unei monografii care să valorifice *nu numai toate datele* bio-bibliografice, *dar* care *să şi dea* o imagine completă, obiectivă, a marelui revoluţionar (Nicolae Bălcescu)"[3].

„Participarea poetului la o viaţă socială cît mai diversă aduce *nu numai un serviciu* rezolvării problemelor de care este solicitat, *ci şi poeziei* înseşi"[4].

Inadvertenţele de ordin gramatical existente în acest tip de construcţii ar fi eliminate dacă primul termen al formulei *(nu numai)* nu ar fi plasat greşit, dacă — spre a relua contextele de astă dată refăcute — autorii lor ar fi scris: „... înseamnă o depăşire nu numai a propriei viziuni, ci şi a celei (viziuni) populare"; „... în vederea stabilirii nu numai a răspîndirii particularităţilor fonetice, ci şi a (răspîndirii) celor (particularităţi) morfologice"; „... rezultate ce vor putea fi fructificate pentru promovarea sănătăţii nu numai a generaţiei prezente, ci şi a multor generaţii viitoare"; „... o problematică nouă în orizontul nu numai al literaturii, dar şi al criticii ..."; „... care nu numai să valorifice toate datele bio-bibliografice, dar şi să dea o imagine completă ..." şi „... aduce un serviciu nu numai rezolvării problemelor care [...], ci şi poeziei".

[1] „Contemporanul", 1964, nr. 26, p. 2.
[2] „Gazeta literară", 1967, nr. 10, p. 3.
[3] „Limba română", XVIII, 1969, nr. 1, p. 98.
[4] „Contemporanul", 1974, nr. 17, p. 3.

Că aceasta trebuie să fie structura construcţiei de tipul celor analizate, rezultă, desigur, şi din numeroasele exemple care îi atestă prezenţa în mai toate stilurile limbii noastre literare. Iată, în acest sens, cîteva formulări corecte:

„Şi oamenii bizari cu care aveam raporturi, din alt neam şi altă zodie, ne vorbeau *nu numai de felurimile* de peşti ale gîrlelor şi bălţilor, *ci şi de animale* ale plăviilor, lup şi mistreţ, vidră şi nurcă"[1].

„În primele noastre texte găsim articolul postpus, dar în diferite situaţii el continuă să se dezvolte *nu numai în evul mediu, ci şi în ultimele* două secole"[2].

O altă caracteristică a formulei e marcată de tendinţa de a se omite conjuncţia *şi* atunci cînd celui de-al doilea termen al corelaţiei i se integrează o locuţiune adverbială (*mai ales, mai cu seamă* etc.), ca în exemplele: „Mai uzitat decît toate este fără îndoială peştele, *nu numai pentru că* înfăţişează cu naivitate pe oricare din adepţi scăldaţi în apele botezului, *dar mai ales fiindcă* ..."[3]; „Avea nevoie de ei *nu numai la Iaşi şi-n Moldova, ci mai ales la serascherul* de la Obluciţa, la Odrii şi la Stambul"[4]; „... ne îndepărtăm *nu numai de un stil personal, dar mai ales de sensurile* ..."[5]; „Această ipoteză este întemeiată *nu numai pe existenţa* titlului slav al «Predosloviei», *ci mai ales pe existenţa* unei predoslovii în care ..."[6] şi: „Prin urmare, *nu numai cantitatea* de expresivitate [...], *ci mai ales utilizarea* opoziţiei expresiv-non-expresiv ..."[7].

E de relevat că unii autori folosesc formula complexă *ci şi, mai ales (mai cu seamă, chiar)*. Bunăoară: „... *nu numai* cu privire la conceptul însuşi de «limbă

[1] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 8, p. 322.
[2] Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, p. 30 6
[3] Al. Odobescu, *Istoria arheologiei*, p. 336.
[4] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 10, p. 9.
[5] „Viaţa românească", XIII, nr. 7, p. 116.
[6] „Limba română", IX, 1960, nr. 2, p. 114.
[7] *Ibidem*, X, 1961, nr. 2, p. 147.

literară» *ci și, mai ales,* în legătură cu metoda ..."[1]; „... autorul ei era *nu numai* un bun cunoscător al cronicelor scrise de predecesorii lui, *ci și, mai cu seamă,* o minte cuprinzătoare"[2]; „Un astfel de conținut găsim și la Miron Costin, cu care Neculce seamănă prin atenția acordată evenimentelor externe, *nu numai* din țările vecine, *ci chiar și* din unele mai îndepărtate"[3].

Dar, nu numai în practică, ci și teoretic, autorul acestor trei pasaje, acad. Iorgu Iordan, susține necesitatea prezenței lui *și* în cel de-al doilea termen al corelației, chiar atunci cînd acesta include o locuțiune adverbială de tipul *mai ales*. De pildă, pentru a ilustra afirmația: „Un număr ceva mai mare de citate conțin drept corelativ al lui *nu doar*, pe *ci* (sau *dar*) singur, fără *și*, ceea ce slăbește simțitor poziția lui *doar* ca echivalent al lui *numai*", comentatorul semnalează acest pasaj: „Nu e vorba doar de schematismul [...], ci mai ales de sărăcirea vădită a eroului"[4]. Rezultă, deci, că singură conjuncția *ci* nu îndeplinește funcția corelativă impusă de construcție, chiar dacă i se adaugă locuțiunea adverbială *mai ales*.

Numeroase sînt, însă, exemplele care — cum arătam — atestă tendința înlocuirii conjuncției *și* cu una sau alta din locuțiunile adverbiale posibile și chiar numai cu un simplu adverb *(chiar)*, ca în exemplul: „Onomatopeea reușește uneori *nu numai* să transpună fenomenul acustic al limbii, *ci chiar* să dubleze vorbirea legată"[5].

Oricum construcțiile în care figurează, drept corelativ, *ci* singur, fără *și*, dar însoțit de: *mai ales, mai cu seamă, chiar*, sînt mai puțin marcate de efectul discrepanței dintre gîndirea logică și expresie decît exemplele de tipul celor discutate în prima parte a expunerii.

[1] *Ibidem*, III, 1954, 6, p. 53.
[2] Iorgu Iordan, Studiu introductiv la *Letopisețul Țării Moldovei* de Neculce, „Biblioteca pentru toți", nr. 205, p. IV.
[3] *Ibidem*, p. V.
[4] „Limba română", XI, 1962, nr. 1, p. 14.
[5] B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, 1971, p. 44.

b) nu atît... cît...

Lacune există uneori și în utilizarea formulei *nu atît ... cît*, al cărei scop este de a stabili un raport de coordonare a elementului lexical introdus prin *nu atît* față de cel introdus prin *cît*, așa cum rezultă din următoarele două exemple: „Noi i-am mulțămit pentru sfat; și *nu* eram mirați *atît* de leacul acela, *cît* de lipsa din povestirea moșneagului nostru a acelor vorbe ..."[1] și: „Statistica aceasta este discutabilă, *nu atît* pentru că e făcută numai pe 3 litere, *cît* pentru că DLRM nu dă pluralul la toate substantivele ..."[2]

Raportul gradual pe care o asemenea construcție îl exprimă este fie atenuat, fie inexistent, atunci cînd, după cum se va vedea în pasajele următoare, formula nu-și mai păstrează integritatea, unul dintre termenii ei lipsind sau fiind înlocuit cu altul din componența altei perechi corelative.

„E aici o dublă critică: pe de o parte a boemei ce nu se adaptează vieții, *nu* din (în loc de: *nu atît* din) revoltă față de nedreptatea destinului, *cît* din trîndăvie ..."[3]

„... spectacolul fabulos *nu atît* prin valoarea lui absolută, *dar* (în loc de: *cît*) pentru senzația absolut miraculoasă ..."[4]

„Faptul acesta însă aruncă — *nu atît* asupra vieții lui Fromentin — *dar* (în loc de: *cît*) asupra Madelenei ..."[5]

„*Nu* (în loc de: *nu atît*) exactitatea în sine a acestor caracterizări ne interesează, *cît* aspirația pe care o lasă să se ghicească ..."[6]

[1] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 8, p. 323.
[2] Al. Graur, *Tendințele ...*, p. 134.
[3] Prefață la *Scrisori din moara mea* de Daudet, „Biblioteca pentru toți", nr. 256, p. V.
[4] „Flacăra", 1968, nr. 18, p. 19 *(Avancronică la rubrica Teatru)*.
[5] Prefață la *Dominique de Fromentin*, Editura pentru literatură, 1968, p. XLV.
[6] „România literară", 1969, nr. 6 *(Dramaticul itin erar de la Hegel la Marx)*.

„... în efortul criticului de a-şi împărtăşi convingerile sale teoretice *nu atît* prin formulări abstracte, *ci* (în loc de: *cît*) cu ajutorul unor mituri ..."[1]

Alteori, ca şi în cazul formulei *nu numai ... ci şi ...*, elementele lexicale introduse de cei doi termeni nu aparţin aceleiaşi categorii gramaticale. De exemplu:

„... a trebuit totuşi să aştern pe hîrtie aceste însemnări [...] despre realitatea complexă şi imediată care *deschide nu atît o fereastră* spre trecut, cu descrieri languroase şi stereotipe, *cît sugerează* nişte stări viitoare ..."[2]. Şi tot ca în cazul cînd primul termen al formulei *nu numai ... ci şi ...* era plasat greşit în construcţie, trebuie readus la locul său cuplul *nu atît*, ansamblul sintactic al enunţului urmînd a suna: „... care *nu deschide atît o fereastră* spre trecut [...], *cît sugerează* ..."

c) fie (că)... fie (că)...

Conjuncţia simplă *fie ...* sau cea compusă *fie că ...* exprimă, în stabilirea unor raporturi dintre cuvinte, un sens disjunctiv; fiecare dintre ele face pereche cu cea identică ei, legînd părţi de propoz ţie sau, în frază, propoziţii întregi. *Gramatica limbii române* face, în această privinţă, o precizare categorică: „Conjuncţia trebuie să fie aceeaşi la toate propoziţiile"[3]. Şi, firesc, adăugăm noi, aceeaşi trebuie să fie conjuncţia simplă înaintea fiecăreia dintre părţile de propoziţie puse în relaţie.

Pentru a exemplifica, să recurgem mai întîi la un pasaj în care *fie ... fie* — aşa cum se cuvine — asigură anumitor părţi de propoziţie un raport disjunctiv: „Aceleaşi năcazuri şi aceleaşi duşmănii mai stăruiau din vechi; însă din cînd în cînd parcă se lămureau toate, *fie întru*

[1] „Cronica", nr. 50 din 11.XII.1971.
[2] „Flacăra", 1968, nr. 18, p. 10.
[3] *Gramatica limbii române*, vol. II, p. 247.

iertări şi împăcări, *fie întru* încuscriri, *fie într-o* nădejde a unor stări şi mai bune ..."[1]

Cît priveşte conjuncţia compusă *fie că ... fie că ...* ea introduce propoziţii cu acelaşi caracter disjunctiv, exprimînd ca şi *fie ... fie ...* ideea de alternanţă sau de opoziţie.

De pildă: „Aceştia [fenicienii], *fie că aveau* mai multă vreme de pierdut, *fie că* printre ei *erau* şi plugari (deci oameni tăcuţi, gînditori, răbdători), pe lîngă vite, grîu şi aur *se apucară să noteze*, cu alfabetul împrumutat, rugăciuni, tradiţii, geografie şi primele observaţii astronomice"[2].

Să observăm, acum, în ce măsură citatele care urmează respectă sau nu schema gramaticală pe care se pliază şi cele două exemple amintite:

„Studiile reunite în acest volum reprezintă *fie contribuţii* cu caracter teoretic, *fie ilustrează* (prin analiză la texte) limba română veche"[3].

„Am prezentat mai sus cîteva toponimice, provenite numai din apelative, *care, fie că* sînt vii în graiul din comuna Livezi, dar conservă o fază arhaică, *fie că* au dispărut din graiul local, pierzîndu-şi legătura etimologică şi devenind neînţelese"[4].

„Raportînd acestui peisaj de coordonate direcţia negării spectacolului, de pildă, vom constata că ea corespunde teatrului de structură închisă, în *care fie că textul nu este destinat valorificării* pe scenă, *fie că spectacolul e conceput autonom faţă de sală*, invariabil faţă de influenţa factorilor sociologiei"[5] (?)

„*Fie că ne-am îndrepta privirile* asupra poeziei, asupra romanului sau nuvelei, asupra dramaturgiei sau

[1] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 14, p. 197.
[2] Gala Galaction, *Ginduri şi fapte din veacul meu*, 1955 (articolul *Arta scrisului*).
[3] „România literară", nr. 8, 1974 (Recenzia asupra cărţii *Contribuţii la istoria limbii române vechi*).
[4] „Limba română", XVIII, 1969, nr. 5 *(Arhaisme în toponimia comunei Livezi)*.
[5] Mihai Nadin, *Cămaşa lui Nessus*, 1973 („Astra", 1973, an. VIII, nr. 10, p. 9).

publicisticii, numele acestuia se va impune cu pregnanţă ca al unuia dintre cei mai reprezentativi creatori ai epocii"[1].

Fie acceptăm ideea maniheană a unei lupte continue între bine şi rău, ca două principii concurente, *fie acceptăm* ideea platonică a non-existenţei răului, orice existenţă fiind bună iar răul numai neant"[2] (?)

Odată citate aceste pasaje, nu ne rămîne decît să le semnalăm particularităţile: în exemplul 1, primul *fie* introduce — corect — un substantiv, dar al doilea, corelativul său, se află înaintea unui verb, ca şi cum conjuncţia ar fi compusă *(fie că ...)*. În exemplele 2 şi 3, frazele sînt incomplete, deoarece din fiecare lipseşte propoziţia regentă de care să se lege subordonatele introduse după relativul *care* cu formula *fie că ... fie că ...* În acest sens, enunţurile ar trebui restructurate mai ales acolo unde lipseşte corelativul *fie că ...*

Cît priveşte ultimul citat, el, de asemenea, nu prezintă nici o regentă şi, în plus, aduce în faţa fiecărei subordonate conjuncţia simplă *fie*, de parcă n-ar fi vorba de propoziţii, ci de părţi de propoziţii.

Deşi construcţiile de acest fel apar nu tocmai rar, ele rămîn în afara corectitudinii strict gramaticale.

5. O formulă sintactică în două variante:

din punct de vedere... şi din punctul de vedere al...

Cititorul a observat, desigur, că, în lucrarea de faţă, din cînd în cînd, analizînd unele fapte de limbă, folosim termenul d e r o g a r e, acesta părîndu-ni-se mai potrivit decît a b a t e r e, pentru a marca o anume excepţie de la rigorile stricte ale regulilor gramaticale. La acelaşi termen vom recurge şi de această dată, referindu-ne la dublul aspect al unei formule: *din punctul de vedere al (sintaxei)* şi *din punct de vedere (sintactic)*.

[1] „Scînteia", 1968, nr. 7721 *(O ediţie a operelor lui Camil Petrescu)*.

[2] „Secolul 20", 1969, nr. 4, p. 213.

Referindu-se la structura fiecăreia dintre cele două variante, acad. Iorgu Iordan făcea, cu mulţi ani în urmă, această remarcă: „Cînd formula sintactică *din punct de vedere* este urmată de un substantiv (care stă întotdeauna la genitiv), *punct* trebuie să primească articolul hotărît enclitic. Sub influenţa construcţiei aceleiaşi formule fără acest articol, cînd determinarea ei este un adjectiv, substantivul amintit rămîne nearticulat. Cu alte cuvinte, uzul corect cere, de o parte, *din punct de vedere teoretic*, de alta, *din punctul de vedere al teoriei*"[1].

Aşa cum declară autorul pasajului pe care l-am citat, „uzul corect cere" ca ambele variante ale formulei să se comporte după exemplul următoarelor două enunţuri: „ «Legenda secolelor» înfăţişează, deci, *din punct de vedere filozofic* acea dezvoltare imanentă a omenirii"[2] şi „*Din punctul de vedere al compoziţiei* este singura poezie a ciclului ..."[3]

Cu toate acestea, după cum vom avea îndată prilejul să dovedim, formula respectivă scapă, destul de frecvent, de sub constrîngerea regulii.

Să urmărim, acum. citatele:

„... studiindu-le *din punctul de vedere fiziologic* ..."[4]

„Lucrările sale (ale lui Iosif Scaliger) asupra cronologiei [...] sînt *din punctul de vedere istoric* opere capitale"[5].

„... nu prezenta *din punctul de vedere strategic*"[6].

„E o scriere plină de vervă şi de humor dialectic în care dacă originalitatea e redusă *din punctul de vedere*

[1] „Limba română", VI, 1957, nr. 2, p. 27.
[2] T u d o r V i a n u, *Arghezi, poet al omului*, 1964, p. 95.
[3] *Ibidem*, p. 188.
[4] A l. O d o b e s c u, *Opere complete*, IV, 1919, p. 54.
[5] *Ibidem*, p. 147.
[6] *Ibidem*, p. 261.

ideologic, găseşti o mare artă de a înscena abstracţiunile"[1].

„Opera e disecată longitudinal şi transversal *din punct de vedere al fondului* (originalitate elementară), *al armoniei* (originalitate subiectivă) şi *al formei* (originalitate plastică) ..."[2]

„*Din punct de vedere al structurii* compoziţionale "[3].

„Dacă *din punct de vedere fonetic, al pronunţării* dorsopalatalelor graiurile româneşti ..."[4]

„... *din punct de vedere acustic* şi *al realizării* componenţelor ..."[5]

„... deşi *din punct de vedere al formei* ..."[6]

„... corifeii ei dînd opere cu caracter hibrid, *din punct de vedere al metodei* de creaţie ..."[7]

„*Din punct de vedere al viziunii* plastice ..."[8]

„El rezolva dintrodată toate dificultăţile teoretice şi toate contradicţiile care decurgeau *din punctul de vedere metafizic* ..."[9]

„Ea [discuţia] este interesantă însă şi *din punct de vedere* aş zice *psihologic, al psihologiei* atîtor lingvişti care preferă ..."[10]

„Sintagmatica numelor proprii româneşti — O cercetare *din punct de vedere al acordului*"[11].

„Acelaşi lexic este cercetat *din punct de vedere al diferenţierii* dialectale ..."[12]

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 43.
[2] *Ibidem*, p. 571.
[3] Pompiliu Dumitraşcu, *Observaţii de limbă şi stil în nuvelele lui Ion Slavici*, volumul colectiv: *De la Varlaam la Sadoveanu*, 1958, p. 307
[4] „Cercetări de lingvistică", V, 1960, nr. 1—2, p. 17.
[5] *Ibidem*, p. 29.
[6] *Ibidem*, p. 104.
[7] Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Prefaţă* la ediţia Odobescu, „Biblioteca pentru toţi", nr. 91, 1961, p. VI.
[8] *Ibidem*, p. XIII.
[9] Condillac, *Tratatul despre senzaţii*, Editura ştiinţifică, 1962, p. X.
[10] „Limba română", XXI, 1972, nr. 3, p. 180.
[11] Titlul unei lucrări, citat în „Limba română", XXII, 1973, nr. 5, p. 475.
[12] „România literară", nr. 8 din 21.II.1974 *(Cronică literară)*.

„*Din punct de vedere al reliefului*, Liberia cuprinde o porţiune din podişul ..."[1]

„Dinamoviştii, superiori *din punct de vedere tactic* şi *al ritmului* de joc ..."[2]

„Dacă această formulă este mai mult sau mai puţin îndreptăţită *din punct de vedere al sistemului* ..."[3]

„Lipseşte, de asemenea, o caracterizare a informaţiilor *din punct de vedere al gradului* de receptivitate la nou"[4].

„Apreciate *din punct de vedere al vorbitorului* sau *al ascultătorului* ..."[5]

„*Din punct de vedere al formei*, e de remarcat calitatea naraţiunii"[6].

„S-a zis cu o metaforă, mai mult sau mai puţin fericită *din punct de vedere al expresivităţii limbii* ..."[7]

Să vedem, în continuare, cum se prezintă lucrurile într-un tratat de specialitate privind problemele limbii noastre, am numit *Gramatica limbii române*, tratat a cărui valoare normativă nu mai este cred nevoie a o sublinia. Iată:

„... *din punct de vedere al formei* ..."[8]

„... folosirea a două elemente diferite atît *din punct de vedere al valorii*, cît şi *al formei* ..."[9]

„El prezintă multe analogii cu atributul substantival atît *din punctul de vedere formal*, al *speciilor* şi *al mijloacelor* de exprimare, cît şi *din punctul de vedere al raporturilor* ..."[10]

[1] „România liberă", nr. 9128, 1.III.1974, p. 8, c. 1—2.
[2] *Ibidem*, nr. 9203, 27.V.1974, p. 5, c. 5—6.
[3] „Limba română", XXII, 1973, nr. 1, p. 74.
[4] *Ibidem*, p. 76.
[5] „Limba română", XXII, nr. 1, 1973, p. 77.
[6] Boris Cazacu, *Pagini de limbă şi literatură română veche*, 1964, „Biblioteca şcolarului", nr. 83, p. 63.
[7] „România liberă", 1974, nr. 9322, p. II, c. 1.
[8] *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 386.
[9] *Ibidem*, p. 390.
[10] *Ibidem*, vol. II, p. 131.

În textele unora dintre autorii citaţi ca şi în multe dintre articolele apărute în publicaţiile menţionate, formula asupra căreia am stăruit poate fi întîlnită şi sub aspectul specificat de acad. Iorgu Iordan ca reprezentînd „uzul corect", adică *din punctul de vedere al sintaxei* şi *din punct de vedere sintactic*.

Enunţurile extrem de numeroase, în care îşi face apariţia varianta *din punct de vedere al sintaxei* şi *din punctul de vedere sintactic* nu sînt, desigur, considerate de către autorii lor ca o abatere gravă de la normele gramaticale.

ÎNCHEIERE

Urmărind analiza faptelor de limbă cuprinse în paginile lucrării de faţă, cititorul a observat, desigur, că exemplele aduse în discuţie sînt de două feluri: unele care nu se conformează, cu toată strictetea, anumitor reguli gramaticale şi altele care, marcînd uşoare abateri de la acestea, reprezintă forme şi construcţii noi cu tendinţă de generalizare.

Numeroasele citate ilustrative privind cu deosebire ultima categorie de exemple demonstrează, o dată mai mult, că limba este un fenomen în continuă mişcare, dezvoltîndu-se în ritm cu însuşi progresul societăţii, fiind vorba nu numai de îmbogăţirea vocabularului cu noi elemente, ci şi de perfecţionarea mijloacelor sintactice.

Inovaţiile asupra cărora ne-am oprit şi care, după cum s-a putut constata, nu contravin, în mod grav, structurii gramaticale a limbii noastre, reprezintă o direcţie de care se cuvine a ţine seama, aceasta cu atît mai mult cu cît ele sporesc mijloacele de expresie.

Mi se pare, de aceea, pe deplin judicios punctul de vedere pe care îl susţine acad. Al. Graur, în privinţa aceasta: „Dacă nu vrem să falsificăm faptele, nici să le forţăm să intre în tipare subiective, va trebui să formulăm uneori regulile cu oarecare elasticitate"[1].

[1] Al. Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei R.S.R. Bucureşti, 1973, p. 30.

După cum se știe, limba este un bun comun, un bun național, și avem datoria de a-i păstra nealterate caracteristicile, fără, bineînțeles, a pune obstacole în calea dezvoltării ei continue.

Aducînd în discuție un cît mai mare număr de exemple pentru a releva și ceea ce îi dăunează cu adevărat vorbirii, și ceea ce o ajută să se perfecționeze, am considerat că aceasta poate constitui o contribuție la cultivarea limbii noastre naționale.

Indice

În alcătuirea indicelui de față, am ținut seama de caracterul practic al lucrării. Alături de *indicele de autori*, am considerat că sînt utile pentru cititor un *indice lexical-gramatical* și un indice cuprinzînd *titlurile publicațiilor* din care am ales exemplele sau la care am făcut diverse referiri.

Sînt organizate alfabetic *indicele de autori* și *indicele de titluri*; la *indicele lexical-gramatical*, am ordonat alfabetic numai secțiunea 1) — cuvinte, iar la secțiunile 2) și 3), în care sînt înregistrate problemele gramaticale, am respectat succesiunea apariției acestora în lucrare.

În toate cazurile menționate, cifrele trimit la pagină.

AUTORI

Alecsandri, Vasile 94
Anghel, Dimitries 19, 89
Arghezi, T. 100, 115, 118

Balzac, H. 97, 119
Benoit, Pierre 91
Berceanu, B. B. 68, 91, 132
Boccaccio 88
Brăescu, Gh. 89
Breban, Vasile 106
Bușulenga Dumitrescu-, Zoe 24, 26, 72, 74, 76, 138

Caragiale, I. L. 45, 100
Cazacu, Boris 24, 139
Călin, Vera 69, 89, 102, 107, 128
Călinescu, G. 26, 28, 29, 32, 33, 41, 42, 45, 46, 47, 49, 68, 99, 100, 101, 102, 110, 113, 119, 138
Cehov, A. P. 88
Chivu, Gh. 27
Cioculescu, Șerban 26, 30
Cohen, Marcel 38
Conachi, C. 45
Condillac 138

Cornea, Paul 33
Crișan, Constantin 63

Densușianu, Ovidiu 93, 94
Dumitrașcu, Pompiliu 138

Filimon, N. 45
Flaubert 56

Galaction, Gala 113, 125, 135
Ghica, Ion 95
Graur, Al. 6, 10, 18, 37, 39, 40, 42, 59, 61, 62, 71, 96, 105, 117, 124, 131, 133, 141
Guțu Romalo, Valeria 26, 29, 58, 60, 61, 92, 103

Hașdeu, B. P. 32
Hristea, Theodor 100

Iordan, Iorgu 77, 101, 126, 132, 137, 140
Iosifescu, Silvian 74
Ivașcu, George 38

La Fontaine 119
Laurian 10
Lovinescu, E. 42, 45, 68

Maiorescu, Titu 10, 11, 12, 13, 41, 55, 56
Mann, Heinrich 90
Martin, Aurel 41, 69, 99
Martinescu, Pericle 121
Massim 10
Mehedinţi, S. 36
Mihăescu, N. 18, 44, 72, 77, 80, 82, 100, 106

Nadin, Mihai 135
Negruzzi, C. 81

Odobescu, Alexandru 11, 52, 56, 89, 99, 118, 126, 131, 137

Papu, Edgar 76
Perpessicius 28, 29, 75, 99, 102, 117
Perruchot, Henri 84, 91, 121
Petrescu, Cezar 15,16
Puşcariu, Sextil 13, 14, 15, 16, 54

Rosetti, Al. 24

Sadoveanu, Mihail 71, 77, 83, 110, 112, 114, 116, 131, 133, 135
Slăvescu, Micaela 119
Streinu, Vladimir 47, 59, 99

Tohăneanu, G.I. 99
Topîrceanu, G. 9, 31, 121
Vianu, Tudor 19, 24, 30, 42, 69, 72, 73, 74, 89, 90, 97, 98, 120, 137

INDICE LEXICAL ŞI GRAMATICAL

1. Cuvinte

abilitate 14
absoluitate 46
adeseori 10
adîncit 11
agerime 12
aglomeraţie 14
amplitudine 27, 28
amploare 27
angajant 49
anonimitate 45
anxiozitate 47
aprig 11, 12
aprofundat 11
(a se) aproviziona 14
apucătură 14
arătos (arătătos) 15
arbitrarietate 46
arciş (arceşte) 15
ascuţit la minte 14
aspru 11
atenţiune 14
atractivitate 48
atracţios 48
atracţiozitate 48
avid 11

banal 15
(în) bandueră 15
bocisuic 13, 15
bizuitor 15
bobotire 14
buchet 13
busculadă 14

capete 13
caracterizant 49
(a) carica 40
caricat 41
caricatură 40
carică 41
categoricitate 47
chintesenţă 15
chită 13
coagulant 49
colosalitate 46
compromis 15
concesivitate 44
confesivitate 44
congruent 12
consumabilitate 44
contemplativitate 45
contrariant 50
coruscant 49

cupiditate 11
(a) cuprinde 15
credul 15
crisalidă 17

dantelă 13
dapatic 10
(a) dărîma 18
de-ajuns 11
(a) debuşa 21, 22
debut 29—31
(a) debuta 29
dedecare 10
dejun 14
(a) delira 11
(a) demola 18
deochiat 15
deşertăciune 11
dinadins 11
directitate 46
discutabilitate 47
disperant 49
(a) divaga 11
divagaţie 14
(a) diverti 21, 22
dobîndă 14
docilitate 44

efectivitate 46
emblematic 12
enorm 16, 17
(a) expedia 14
extraordinar 14

facilitate 44
familiar 17
fantastic 17
fantoşă 17
fastidios 12
fastuos 12
(a) făgădui 15
fecunditate 12
fibră 16
fiinţă de faţă 14
floare 15
fluctuant 49
fortuit 36—38
forţat 36—38
fragilitate 44
frecente 10
frunte 15

galop 14
generalizant 50
graţios 17

horbotă 13

ideatic 41—43
ideativ 43
ideaţie 41—43
ideaţional 43
iluzie 17
iluzoriu 17
imaculat 17
imagine 17
imediatitate 48
impetuos 11
impozant 15
imuabil 11
incidental 14
incitant 49
incoerent 14
incongruenţă 12
indiferenţă 17
inflamaţie 14
influent 14
informitate 46
ingenios 14
inopinat 36
insipiditate 46
intenţiune 11
intrepiditate 46
involuntar 14
ireal 17

îmbulzeală 14
(a) îmbuna 15
(a) înapoia 11
încărcătură 40

laboriozitate 47
lamură 15
lasciv 22
laş 15
linearitate 47

mănunchiu 13
măreţ 10
melodiozitate 48
miasmă 50, 51
mileniu 17
mimant 50
mireasmă 51
mizerabil 13
monstruos 17, 22
moralizant 50
mortificant 49

narativitate 47
necomplect 17
neflexibil 17
neverosimil 16
normativitate 48

obligat 36
obliterat 12
obseda 15
obstinaţiune 12
ocupa 15
ocupant 33, 34
oportun 22
oportunist 22
(a) opta 38
opţiune 38, 39
oripilant 22
ostensibil 12

palpabilitate 45
(a) palpita 17
pandant 22
pandantiv 22
paradoxalitate 47
(a) parveni 11
pasionalitate 48
părere de rău 14
pedestru 31—33
pedestritate 33
(a) percepe 17
perfid 16
pernicioasă 12
perpendicitate 47
personificant 49
plasticizant 50
pozitivitate 47
practicant 34, 35
prestigiu 17
pretenţiozitate 44
prezenţă 14
prezumţios 11
principal 14
prînzişor 14
profund 16
(a) promite 15
prozaicitate 47

răgaz 51
răsuflat 15
redutabil 17
regret 14
(a) resimţi 23—25
respectiv 52—54
rudimentaritate 46
ruşine 10

sagacitate 11, 12
sentiment 17
sever 11
simptom 28, 29
simptomatic 28, 29
a simți 23
singular 35, 36
singularitate 36
sinistritate 46
solemnitate 17
solicitant 50
stagnant 49
stereotipie 25, 27
straniu 17
(a) se succeda 17
sublimitate 45
suficient 10
(a) șarja 40
tardivitate 45
terestritate 47
tumultuos 11
vandabilitate 44
vanitate 11
vibratilitate 46
victimă 16
vis-à-vis 14
vivacitate 12
vivant 50
voluntar 14
vrană 50, 51

2. Expresii, locuțiuni, sintagme

pe apucate 14
afară din cale 14
de căpetenie 14
a da drumul 14
fără șir 14
fără voie 14
luare aminte 14
cu trecere 14
peste drum 14
de bună voie 14
mă paște un gînd 15
din contra 55—57
din contră 55—57
în principal 57—60
în primul rînd 57
mai ales 58, 60
în special 59, 60
în particular 59, 60
în general 59, 60
în mic 58
în mare 58
pe parcurs 60
în cadrul 60
a ține cont 62
a ține seama 62
a schimba de sens 63
de puțin 63
altfel spus (zis) 63

3. Categorii morfologice și tipuri de construcție

precedă — precede — preced 67, 68, 69
(se) succedă — (se) succede — (se) succed 67, 69
a fi — nu fi — nu fii — să nu fii — să nu fi 70, 71

a împrumuta — împrumut(ă) de la ... — împrumut(ă) cuiva 71-75
se vrea 75, 76, 77
se cere 76, 77
merită + un participiu 77
trebuie + un participiu 78, 79
a ambiționa (ceva) 80, 81
a intenționa (ceva) 80, 81
a încerca (ceva) 80-82
al, a, ai, ale: „... *încorporarea* hidrogenului marcat, *al* hipoproteinelor ...“; „*În fața* cazului x și *ale* altora ...“; „lucrări de erudiție pură, *ale* căror *autori*“ ... etc. 83—96
cel (cea) și *acel (acea)*: „ ...chiar *acele* a căror inimă“; „Un alt gînd a fost *acel* al valorificării...“; „*acea* patronată de ...“ etc. 96—98
oarecare—oarecari: „*oarecari* daruri“; *oarecari* cripte antice“ etc. 98—100
atare—atari: „*atari* domenii“; „*atari* construcții“ etc. 98—100
cutare—cutari: „*cutari* vorbe“ 98, 100
între și *dintre* 101—106
acordul subiectului cu predicatul 107—113
cînd subiectul este exprimat printr-un termen la singular 107—109,
cînd subiectul multiplu este plasat după predicat 109—110,
cînd subiectul multiplu se află înaintea predicatului 110—113
acordul atributului adjectival 113—117
cînd adjectivul însoțește un termen în cazul genitiv 113—116
cînd pronumele demonstrativ determină un nume în cazul genitiv 116—117
construcții cu relativul **care** *precedat de articolul posesiv (genitival)* 117—126
construcții corelative 126—136: „*nu numai ... ci (dar)* și ...“; „*nu numai ... ci mai ales (mai cu seamă)*“; „*nu numai ... cît ...*“; „*nu numai ... ci ...*“ 126—132
„*nu atît ... cît ...*“, „*nu ... cît ...*“ 133—134
„*fie (că) ... fie (că)*“ (cu și fără regentă) 134—136
„*din punct de vedere al*“ și „*din punctul de vedere al*“ 136—140

TITLURI DE PUBLICAȚII

„Almanahul Sportul“ 57
„Astra“ 135
„Ateneu“ 47
„Biblioteca pentru toți“ 72, 74, 75, 89, 90, 132, 133, 138
„Biblioteca școlarului“ 24, 25, 44, 69, 78, 82, 89, 97, 101, 115, 119, 127, 139
„Cercetări de lingvistică“ 84, 101, 102, 129, 138
„Cercetări lingvistice“ 24, 25
„Contemporanul“ 20, 22, 26, 29, 36, 37, 42, 50, 69, 70, 71, 75, 76, 81, 82, 98, 104, 108, 111, 115, 121, 122, 127, 130
„Convorbiri literare“ 22
„Cronica“ 112, 122, 134
„Le Figaro“ 81
„Le Figaro littéraire“ 72
„Flacăra“ 62, 80, 98, 120, 133, 134
„Gazeta literară“ 32, 54, 79, 109, 111, 117, 119, 127, 130
„l'Humanité“ 38, 63, 64, 75
„Iașul literar“ 127
„Informația Bucureștiului“ 34, 39, 63, 72, 77, 78, 80, 82
„Limba română“ 23, 24, 27, 28, 30, 36, 49, 53, 59, 62, 77, 79, 82, 84, 85, 86, 87, 101, 103, 104, 109, 110, 111, 112, 116, 120, 130 131, 132, 135, 137, 138, 139
„Limbă și literatură“ 63
„Luceafărul“ 25, 32, 37, 43, 48, 49, 50, 53, 68, 81, 86, 103, 108, 109, 120, 121, 127
„Lumea“ 75, 121
„Lupta de clasă“ 35, 43
„Lyceum“ (colecția) 34, 42, 78, 90, 99, 121, 128
„Magazin“ 35, 51, 70, 78, 87, 88, 112, 123
„Le Monde“ 31, 75
„Munca“ 37, 48, 51, 79, 81, 108, 128
„Orizont“ 21, 48, 85, 109, 111
„Presa noastră“ 86, 111
„Ramuri“ 49, 79, 86
„Revista de etnografie și folclor“ 128
„Revista de folclor“ 52, 53, 84, 85, 101, 115, 128, 129
„Revista de istorie și teorie literară“ 47
„România liberă“ 22, 25, 30, 31, 39, 43, 49, 57, 59, 69, 79, 80, 82, 85, 87, 108, 116, 122, 123, 139
„România literară“ 20, 21, 30, 31, 33, 38, 39, 42, 43, 44, 47, 48, 50, 51, 57, 60, 63, 69, 74, 82, 86, 87, 99, 100, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 117, 122, 123, 133, 135, 138, 139
„Sănătatea“ 84, 85, 108, 111, 127
„Săptămîna“ 27, 30, 51, 80, 99, 102, 122
„Scînteia“ 25, 31, 34, 37, 39, 47, 50, 57, 69, 75, 76, 78, 79, 82, 120, 122, 136
„Scînteia tineretului“ 39
„Secolul 20“ 86, 108, 120, 122, 136
„Sportul“ 22, 34, 35, 37, 62, 76, 78, 80, 84, 102, 120, 122
„Sportul popular“ 37, 86, 120
„Steaua“ 49, 123
„Studii și cercetări lingvistice“ 54, 59
„Studii și cercetări de istorie literară și folclor“ 26, 32, 86, 107
„Teatrul“ 68, 115
„Tomis“ 21
„Viața românească“ 29, 32, 36, 46, 47, 63, 74, 79, 85, 102, 108, 111, 120, 127, 131
„Vie et langage“ 31, 72

CUPRINS

Cuvînt înainte 5

ASPECTE LEXICALE

1. Neologismul şi reacţiile faţă de el 9
2. Lacunele folosirii neologismului: a) Abuzul neologistic; b) Neintegrarea neologismului într-un anume context; c) Folosirea improprie a unor neologisme 18
3. Mutaţii semantice (*a resimţi*; *stereotipie*; *amplitudine*; *simptom—simptomatic*; *a debuta—debut*; *pedestru*) 23
4. Modificări semantice (*ocupant*; *practicant*; *singular*; *fortuit*; *opţiune*) 33
5. Cuvinte resuscitate (*a carica*; *ideaţie—ideatic*) 39
6. Forme derivate sau împrumutate: a) Cuvinte formate cu *-itate*; b) Cuvinte formate cu *-ant* 43
7. Folosirea improprie a unor cuvinte din fondul de bază al limbii 50
8. Un cuvînt care devine uneori clişeu 52
9. Locuţiuni: *din contra — din contră*; *în principal* 55
10. Calcuri: *a ţine cont*; *a schimba de sens*; *altfel spus* 61

ASPECTE GRAMATICALE

MORFOLOGIE

1. Verbul: *a preceda*; *a (se) succeda*; *a fi—fii—nu fi—să fii*; *a împrumuta*; *se vrea, se cere*; *merită* + un participiu; *trebuie* + un participiu, cu sens impersonal; *a ambiţiona*; *a intenţiona*; *a încerca* 67

2. Articolul posesiv (genitival) 83
3. Pronumele: *cel (cea)—acel (acea)* 96
4. Adjectivul: *oarecari, atari, cutari* 98
5. Prepoziția: *între* și *dintre* 101

SINTAXĂ

1. Acordul subiectului cu predicatul 107
2. Acordul atributului adjectival cu un substantiv în genitiv 113
3. Acordul relativului *care* 117
4. Construcții corelative: a) *nu numai... ci (dar) și...*; b) *nu atît... cît...*; c) *fie (că)... fie (că)...* 126
5. O formulă sintactică în două variante: *din punct de vedere...* și *din punctul de vedere al...* 136
Încheiere 141
Indice 143
Autori 147
Lexical și gramatical 149
Titluri de publicații 154